

ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ค.ศ. 1885-1945

นางสาวนิสาร์ตัน ชันช โภค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)

are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

Women and Colonial Modernity in Burma, 1885-1945

Miss Nisarath Kunthapoke

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า

ค.ศ. 1885-1945

โดย

นางสาวนิสาร์ตน์ ชันธ โภค

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อักษรวิรุฬหาร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.คินาร์ บุญธรรม)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.วิไล วัลย์ทอง)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร สันธุประมา)

นิตสารัตน์ ชันชโคท : ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ค.ศ. 1885-1945.
(Women and Colonial Modernity in Burma, 1885-1945) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก :
อ.ดร.ภาววรรณ เรื่องศิลป์, 148 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่ระหว่าง ค.ศ. 1885-1945 โดยพิจารณาการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวนี้ผ่านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและถูกทำให้เกิดขึ้นกับผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าบางกลุ่มที่มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับวิถีแบบใหม่ของสังคมอาณานิคม

ผลของการวิจัยแสดงให้เห็นแนวคิดและพฤติกรรมของตัวแทนเจ้าอาณานิคมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า แนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงผู้หญิงเหล่านี้ปรากฏชัดเจนในงานเขียนของกลุ่มผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงการอาณานิคมในพม่า โดยแนวคิดของตัวแทนเจ้าอาณานิคมเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลอาณานิคมในพม่า และทำให้ผู้หญิงในอาณานิคมพม่าเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นผู้หญิงแบบใหม่ รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษและตัวแทนทางวัฒนธรรมของตะวันตกได้มีบทบาทในการแพร่ขยายความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่เข้ามาสู่สังคมอาณานิคมอย่างพม่า เพื่อก้าวข้ามความแตกต่างที่มีในสังคมพื้นเมือง และนำคนพื้นเมืองเข้าสู่วิถีทางเดียวกับเจ้าอาณานิคม ที่สำคัญคือในเรื่องการให้การศึกษาและการดูแลสุขภาพอนามัย ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดผู้หญิงในพม่าที่มีการศึกษา วิถีชีวิตและอาชีพแบบใหม่ แต่กระบวนการนี้ก็มีได้เป็นไปโดยสำเร็จรูป หากแต่มีการปรับและถูกเลือกรับปรับใช้ให้เข้ากับเงื่อนไขของสังคมพม่า และแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2555.....

5280159922 : MAJOR HISTORY

KEYWORDS : WOMEN / COLONIAL MODERNITY / BURMA / SOCIAL HISTORY

NISARAT KUNTHAPOKE : WOMEN AND COLONIAL MODERNITY IN BURMA, 1885-1945. ADVISOR : BHAWAN RUANGSILP, Ph.D., 148 pp.

This is a study of Burmese history in transition from the traditional to the modern period, 1885-1945; it investigates in particular the modernization of indigenous women in Burma.

The results of the study show the characteristics of the attitudes and actions of the agents of colonialism in the process of transforming the indigenous women in Colonial Burma. The attempts to modernize these women appear in the writings of the colonizers and those involved with the colonial project in Burma. These ideas helped shape the policies of the colonial government and their implementation, which transformed Burma's indigenous women into modern women. The British colonial government and the agents of Western culture played an important role in promoting Western-styled development and modernity into Burma's colonial society, aiming at overcoming the socio-cultural differences and guiding the indigenous to accept their course. The colonial government paid attention to modernize education and health care with special consideration for women.

These changes resulted in the creation of new type of women in Burma with modern education, lifestyle and professions. However, it should be noted that these changes did not take place without reaction from the indigenous women; they were subject to the process of localization, to fit the local conditions of Burma. This development reflects the process of colonial modernity.

Department :HISTORY..... Student's Signature.....

Field of Study :HISTORY..... Advisor's Signature.....

Academic Year :2012.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีจาก ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ดินาร์ บุญธรรม ที่กรุณาเป็น ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. วิไลลา วิไลทองที่กรุณาเป็นกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำแนะนำสำหรับการแก้ไขวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร. วัชรระ ลินธุประมา แห่ง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบ และให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยตั้งแต่การสอบความก้าวหน้า

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ถาวรณ เรืองศิลป์ ครูผู้ให้ คำแนะนำ และความช่วยเหลือแก่ผู้เขียนมาตลอดระยะเวลา 4 ปี ด้วยความเมตตา กำลังใจ ข้อคิดใน การทำงานวิชาการ และความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาที่ได้รับจากครู ช่วยให้ผู้เขียนสามารถ ออกทุนเขียนงานจนสำเร็จด้วยดี ขอบคุณอาจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ สำหรับความกรุณารับรอง ให้ผู้เขียนได้ไปหาข้อมูลที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ทำให้ผู้เขียนได้มีโอกาสพบปะและ แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญเรื่องผู้หญิงและประวัติศาสตร์พม่า คือ Dr. Chie Ikeya ขอบคุณ สถาบันวิจัยแห่งเอเชีย (Asia Research Institute) และสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Institute of Southeast Asian Studies)

ขอบคุณความเป็นเพื่อนที่ดีของสหายร่วมรุ่นปริญญาโท แอนน์ เมย์ แพรว กันย์ อู๋ กุ๊ก อัน บอลลี่ อาร์ม และพริก ขอบคุณเพื่อนๆ ประวัติศาสตร์ มธ. ที่ได้ถามสารทุกข์สุกดิบของผู้เขียนอย่าง สม่ำเสมอ ขอขอบคุณมิตรภาพจากพี่ต๋ม พี่เม้ง พี่อ้น พี่กึ่ง พี่ปวย พี่ปรี แมว ปาล์ม ติ เหมือนพิมพ์ ปู และแอร์ โดยเฉพาะน้องแอร์ที่ให้ความช่วยเหลืออ่านตรวจทานต้นฉบับด้วยความอดทน ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อนๆ พม่าศึกษา พี่ธนภษา พี่ด้ายน้อย พี่ฝน และตาล สำหรับแรงบันดาลใจ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์เสมอมา ขอบคุณพง สำหรับคำแนะนำ คำปลอบใจ และ ข้อคิดเตือนสติในการเรียนแก่ผู้เขียนเสมอ ณ ร้านกาแฟ รวมถึงกัลยาณมิตรอีกหลายท่านที่ผู้วิจัยมี อาจกล่าวถึงได้ทั้งหมดภายในพื้นที่เพียงหนึ่งหน้ากระดาษ อาจกล่าวได้ว่ามิตรภาพดีๆ จากพวกเขา ทำให้ชีวิตการเรียนปริญญาโทเป็นช่วงหนึ่งของชีวิตที่น่าจดจำเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวที่อบอุ่น พ่อ แม่ พี่สาว พี่ชาย น้ำสาว น้ำเขย และ หลานชาย พวกท่านให้ความเข้าใจและให้การสนับสนุนมากเท่าที่ครอบครัวเล็กๆ ของเราจะทำได้ และด้วยความสนับสนุนอย่างเต็มที่ของครอบครัวทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลงได้ ภายในระยะเวลาที่จำกัด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนที่.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	6
1.5 ทบทวนวรรณกรรม.....	8
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	22
1.7 หลักฐานประวัติศาสตร์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา.....	22
บทที่ 2 ภาวะสมัยใหม่และสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม.....	30
2.1 ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม.....	30
2.1.1 การนิยาม “ภาวะสมัยใหม่” และ “ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม”.....	30
2.1.2 วาทกรรมคู่ตรงข้าม: จารีต (Tradition) กับความทันสมัย (Modernity).....	34
2.2 การก่อตั้งอาณานิคมและสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม.....	36
2.2.1 ภูมิหลังการก่อตั้งระบอบอาณานิคมในพม่า.....	36
2.2.2 สภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม.....	49
บทที่ 3 ภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าจากงานเขียนของชาวอังกฤษในคริสต์ศตวรรษ ที่ 19-20.....	58
3.1 ความเป็นมาของกลุ่มผู้ผลิตงานเขียนเกี่ยวกับผู้หญิงในพม่า.....	61
3.1.1 คณะมิชชันนารี.....	61

3.1.2	กลุ่มข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษ.....	63
3.2	ภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า.....	72
3.2.1	ภาพตัวแทนของผู้หญิงในพม่า: กระจกสะท้อนเพศภาวะในเมืองแม่.....	76
3.2.2	ด้านการศึกษา.....	81
3.2.3	ด้านการดูแลสุขภาพอนามัย.....	88
บทที่ 4	การเสริมสร้างภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมและปฏิกริยาโต้ตอบของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า.....	93
4.1	การให้การศึกษากับผู้หญิงในพม่า.....	94
4.1.1	การศึกษาของพม่าช่วงก่อนการตกเป็นอาณานิคม.....	95
4.1.1.1	โรงเรียนวัด (Monastery School).....	95
4.1.1.2	โรงเรียนเอกชน (Lay School).....	97
4.1.1.3	โรงเรียนมิชชันนารี (Missionary School).....	97
4.1.2	การปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาในพม่าภายหลังการก่อตั้งกรมการศึกษา ค.ศ. 1866.....	98
4.1.3	หลักสูตรการศึกษาและวิชาเฉพาะสำหรับเด็กหญิงของพม่า.....	104
4.2	ผู้หญิงกับพัฒนาการด้านสาธารณสุขแบบใหม่.....	109
4.3	การบริโภคสินค้าสำหรับผู้หญิงในพม่า.....	113
4.4	ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้และอาชีพใหม่ของผู้หญิง.....	119
4.5	ผู้หญิงกับความคิดทางการเมืองชาตินิยมพม่า.....	122
4.6	สถานะของผู้หญิงพื้นเมืองภายใต้กฎหมายแบบตะวันตก.....	128
บทที่ 5	สรุป.....	132
	รายการอ้างอิง.....	136
	ภาคผนวก.....	146
	ภาคผนวก ก.....	147
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	148

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงข้อมูลปริมาณการส่งออกข้าวของพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1860-1929	46
ตารางที่ 2.2 แสดงการเพิ่มจำนวนของประชากรในเมืองย่างกุ้ง ค.ศ. 1872-1911	52
ตารางที่ 2.3 แสดงจำนวนประชากรในเมืองต่างๆ ของพม่า จากการสำรวจ สำมะโนประชากร ค.ศ. 1911	53
ตารางที่ 4.1 แสดงหลักสูตรสุขภาพอนามัยระดับมาตรฐาน 2 ถึง 7	112

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 2.1 แสดงพื้นที่ของพม่าหลัง ค.ศ. 1853 (สิ้นสุดสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2)	38
แผนที่ 2.2 แสดงการแบ่งพื้นที่ในการปกครองอาณานิคมของอังกฤษ.....	41
แผนที่ 2.3 แสดงรัฐไทใหญ่สองฟากฝั่งแม่น้ำสาละวิน	43

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 3.1 แสดงภาพเจมส์ จอร์จ สก็อตและนักกีฬาพื้นเมือง	65
รูปภาพที่ 3.2 สก็อตแต่งกายในชุดพม่า	65
รูปภาพที่ 3.3 แสดงภาพวาดผู้หญิงพม่าในงานเขียนของเฮนรี คุกเกอร์	66
รูปภาพที่ 3.4 แสดงอิริยาบถของชาวพม่าทั้งหญิงและชายระหว่างพิธีกรรมในวัด	67
รูปภาพที่ 3.5 ภาพถ่ายแสดงสิ่งก่อสร้างภายในเมืองร่างกุ้ง	69
รูปภาพที่ 3.6 แสดงภาพผู้หญิงปะหล่อง เผ่า Kwanhai	71
รูปภาพที่ 3.7 แสดงภาพผู้หญิงปะหล่อง เผ่า Tawngma	71
รูปภาพที่ 3.8 โรงเรียนเอกชนภายในหมู่บ้าน	85
รูปภาพที่ 4.1 เจ้านางเสือนำคณะกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนของมิชชันนารี ค.ศ. 1938	107
รูปภาพที่ 4.2 แสดงโฆษณา นิทรรศการบ้านในอุดมคติ (Ideal House Exhibition) ตีพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์ The Daily Mail	114
รูปภาพที่ 4.3 แสดงผลิตภัณฑ์อาหารสำหรับเด็กเล็กของหนังสือพิมพ์ Abhyudaya	116
รูปภาพที่ 4.4 แสดงภาพยาน้ำบรรเทาอาการไอ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Thuriya ค.ศ. 1937	118
รูปภาพที่ 4.5 แสดงภาพการ์ตูนที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เมียนมาร์ อะลิน เดือนธันวาคม ค.ศ. 1931	126

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 4.1 แสดงข้อมูลจำนวนสถาบันการศึกษาในพม่าจากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1891-1911.....	103
แผนภูมิที่ 4.2 แสดงจำนวนนักเรียนในสถาบันการศึกษาจากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1891-1911.....	103
แผนภูมิที่ 4.3 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายวัน ค.ศ. 1890-1911	123
แผนภูมิที่ 4.4 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายปักษ์ ค.ศ. 1890-1911.....	124
แผนภูมิที่ 4.5 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ค.ศ. 1890-1911.....	124

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

ในช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1885-1945 พม่าเปลี่ยนผ่านจากความเป็นรัฐและสังคมแบบจารีตเข้าสู่การเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ที่ถูกเรียกว่า “พม่าของอังกฤษ” (British Burma) ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษนั้น พม่าเกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่คนพื้นเมืองบางกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเอง ทั้งเรื่องวิถีการใช้ชีวิต วัตรปฏิบัติ และโลกทัศน์เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีแบบใหม่ของสังคมอาณานิคม ผู้หญิงในพม่าก็เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับการปรับตัวและการถูกเปลี่ยนแปลงในกระบวนการนี้

การที่ผู้ปกครองของพม่ารับศาสนาพุทธในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมพม่าส่วนใหญ่ถูกกำหนดด้วยกรอบและแนวคิดของศาสนาพุทธ ผู้ชายกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจและบทบาทสูงในบริบทที่เป็นทางการ (formal contexts) เช่น ผู้ชายมีบทบาทในการสืบทอดศาสนาโดยตรง ในขณะที่ผู้หญิงทำได้เพียงการเป็นผู้สนับสนุนศาสนาโดยทางอ้อม¹ และผู้ชายมีบทบาทในทางการเมืองได้โดยตรง แม้ว่าในหลักฐานของราชสำนักพม่าจะมีการกล่าวถึงผู้ปกครองท้องถิ่น (ผู้หจ) ที่เป็นผู้หญิงอยู่บ้าง แต่ก็มีอยู่อย่างจำกัด² การแบ่งงานกันทำในภาคการผลิตของสังคมจารีตเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายในสังคมด้วย เช่นการทำงานในภาคเกษตรกรรมที่ผู้ชายจะรับหน้าที่ทำงานที่ต้องอาศัยพลังกำลังสูง เช่น ไถนา งานไม้ งานโลหะ ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้เกี่ยวเกี่ยวผลผลิต เตรียมอาหาร ทำงานหัตถกรรม และขายของในตลาด³

การที่คิดความเชื่อและแบบแผนปฏิบัติของศาสนาพุทธเอื้อให้ผู้ชายเป็นผู้รับบทบาทการสืบทอดศาสนาโดยตรงส่งผลให้สถานะทางสังคมของชายสูงกว่าหญิงอย่างเห็นได้ชัดเจน ผู้ชายจะได้รับโอกาสทางการศึกษาจากพระในโรงเรียนวัด โดยความรู้ที่ได้จากโรงเรียนวัดประกอบด้วยความรู้ทางศาสนา การรู้หนังสือและการคำนวณ ฯลฯ ถ้าผู้ชายจะไม่ต้องการออกบวชตลอดชีวิต ก็

¹ Barbara Watson Andaya, “Localising the Universal: Women, Motherhood and the Appeal of Early Theravada Buddhism,” *The Journal of Southeast Asian Studies* 33,1 (February 2002): 1-30.

² Jessica Harriden, *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History* (Copenhagen: NIAS Press, 2012), p. 86.

³ Ibid., p. 35.

สามารถนำความรู้หนังสือมาใช้ประกอบอาชีพ และเข้าทำงานในระบบราชการได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงในสังคมพุทธของพม่าสมัยจารีตไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากปรากฏว่ากลุ่มผู้หญิงในตระกูลสูงสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ด้วยวิธีอื่นๆ เช่น การเรียนจากบุคคลในครอบครัวหรือศึกษาจากโรงเรียนเอกชน แต่ก็ถือว่าผู้หญิงจำนวนไม่มากนักที่ได้รับโอกาสนั้นโดยรวมแล้วบทบาทของผู้หญิงในพม่ายุคจารีตถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของการรับใช้ครอบครัว

ผู้หญิงในพม่าถูกนำเข้าสู่กระบวนการสร้างสังคมพื้นเมืองให้ทันสมัยของเจ้าอาณานิคมภาพ “ผู้หญิงสมัยใหม่” จึงมีความแตกต่างจากผู้หญิงในยุคจารีตของพม่า โดยผู้หญิงสมัยใหม่ในสมัยอาณานิคมต้องแสดงให้เห็นถึงความคิดและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความก้าวหน้าของสังคมตะวันตก เช่น แม่บ้านสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพอนามัยตามหลักวิทยาศาสตร์⁴ อย่างไรก็ตามผู้หญิงสมัยใหม่ในสังคมพม่าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนไหวชาตินิยมของพม่าด้วยเช่นกัน โดยภาพของผู้หญิงสมัยใหม่จะถูกโจมตีในฐานะสัญลักษณ์ของผู้ที่ทรยศต่อเชื้อชาติพม่า⁵

แม้ว่าผู้หญิงพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคมพม่าจะแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่อย่างจำกัด แต่ก็สามารถสะท้อนภาพของการปะทะระหว่างความเป็นจารีตกับความเป็นสมัยใหม่ และระหว่างแนวคิดชาตินิยมกับอาณานิคม ประเด็นผู้หญิงในพม่าสมัยอาณานิคมสามารถแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านและการปะทะทั้งในเชิงความคิดและวิธีปฏิบัติที่มีต่อภาวะสมัยใหม่จึงสามารถนำมาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมได้

ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา วรรณคดีเปรียบเทียบ ฯลฯ เริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็น “ภาวะสมัยใหม่” (Modernity) และ “ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม” (Colonial Modernity) เป็นอย่างมาก⁶ โดยงานเขียนทางวิชาการ

⁴ Chie Ikeya, “The Scientific and Hygienic Housewife—and–Mother: Education, Consumption and Discourse of Domesticity,” in *Journal of Burma Studies* 14 (2010): 59-89.

⁵ Chie Ikeya, “The Traditional High Status of Women in Burma: A Historical Reconsideration,” *Journal of Burma Studies* 10 (2005-2006): 51-81.

⁶ Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996); Tani E. Barlow, *Formations of Colonial Modernity in East Asia* (Durham: Duke University Press, 1997); Lata Mani, *Contentious Tradition: The Debate on Sati in Colonial India* (Berkeley: University of California Press, 1998); Antoinette Burton, *Gender, Sexuality and Colonial Modernities* (London: Routledge, 1999); Timothy Mitchell, *Questions of Modernity* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000); Sanjay Joshi, *Fractured Modernity: Making of a Middle Class in Colonial North India* (New Delhi: Oxford University Press, 2001); Denise Gimpel, *Lost Voices of Modernity: A Chinese Popular Fiction Magazine in Context* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002); Barbara Sato, *The New*

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภาวะสมัยใหม่และปัญหา โดยเฉพาะในดินแดนอาณานิคม ดังคำอธิบายของทานิ อี. บาร์โลว์ (Tani E. Barlow) นักวิชาการ ผู้สนใจศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงด้วยแนวคิดสตรีนิยมและแนวคิดหลังอาณานิคม บาร์โลว์ และเป็น นักวิชาการคนแรกที่ใช้คำว่า “Colonial Modernity”⁷ ได้เสนอความเห็นประการหนึ่งเกี่ยวกับภาวะ สมัยใหม่แบบอาณานิคมไว้ว่า “หลักเกณฑ์ของภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม (Colonial Modernity) อาจเป็นกระบวนการพิสูจน์เพื่อสนับสนุนและรองรับการเขียนงานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือ กลุ่มคนข้ามพรมแดนรัฐชาติ หรือระหว่างผู้ถูกปกครองด้วย กันเอง มากกว่าการร้อยรัดประวัติศาสตร์ไว้ด้วยความแตกต่างของกลุ่มตรงข้ามที่เข้มงวด (ตนเอง/คนอื่น, รัฐ/ชาติ หรือ ดินแดนอาณานิคม/เมืองแม่)”⁸

ผู้วิจัยเห็นว่าความเห็นดังกล่าวของบาร์โลว์มีความสำคัญมากต่อการเปิดประเด็นศึกษา ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมและความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมและผู้ถูกปกครองในเอเชีย ตะวันออกให้แกฮิโรโกะ มัตซึดะ (Hiroko Matsuda) ผู้วิเคราะห์การขยายจักรวรรดิของญี่ปุ่น โดย พิจารณาจากกลุ่มคนในบังคับบริเวณพรมแดนรัฐชาติ มัตซึดะให้ความสำคัญกับการศึกษาคนในหมู่ เกาะเยยามะ (Yaeyama Archipelago) ที่ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรริวกิวตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 16 และญี่ปุ่นเข้ายึดครองอย่างเป็นทางการในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ค.ศ.

Japanese Women: Modernity, Media and Women in Interwar Japan (Durham: Duke University Press, 2003); Adrian Bingham, *Gender, Modernity and the Popular Press in Inter-War Britain* (Oxford: Clarendon Press, 2004); Kavita Philip, *Civilizing Natures: Race, Resources and Modernity in Colonial South India* (New Jersey: Rutgers University Press, 2004); Tamara Loos, *Subject Siam: Family, Law and Colonial Modernity in Thailand* (Chiang Mai: Silkwork Books, 2006); Anne Ruth Hansen, *How to Behave: Buddhism and Modernity in Colonial Cambodia 1860-1930* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007); Guminder K. Bhabra, *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination* (New York: Palgrave Macmillan, 2007); William J. Glover, *Making Lahore Modern: Constructing and Imagining a Colonial City* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008); Wendy Gan, *Women, Privacy and Modernity in Early Twentieth-Century British Writing* (New York: Palgrave Macmillan, 2009); Samuel Y. Liang, *Mapping Modernity in Shanghai: Space, Gender and Visual Culture in Sojourners' City, 1853-98* (London: Routledge, 2010); Satya P. Mohanty, *Colonialism, Modernity and Literature: A View from India* (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

⁷ Hyunjung Lee and Yanghan Cho, “Introduction: Colonial Modernity and Beyond in East Asian Contexts,” *Cultural Studies* (2012): 1-16.

⁸ Tani E. Barlow, “Introduction: On Colonial Modernity” in *Formations of Colonial Modernity in East Asia*, ed. Tani E. Barlow (Durham: Duke University Press, 1997), p. 6.

1879) นับจากนั้นหมู่เกาะสยามะกลายเป็นพรมแดนที่อยู่ระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวัน โดยมัดซีตะเสนอว่าการรวมหมู่เกาะสยามะเข้ากับญี่ปุ่นเกี่ยวข้องกับกระบวนการทำให้สยามะแยกออกจากไต้หวัน⁹

งานศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ของทามารา ลูส (Tamara Loos) วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชสำนักสยาม มหาอำนาจจักรวรรดินิยมตะวันตกและหัวเมืองมลายูเพื่อแสดงให้เห็นว่าแม้สยามจะมีได้ตกเป็น “เมืองขึ้น” ของประเทศตะวันตก แต่การนำกฎหมายแบบตะวันตกมาใช้เพื่อแสดงความพยายามในการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยก็ถือเป็นการถูกครอบงำ (colonized) ด้วยเช่นกัน แต่ในเวลาเดียวกันนั้นราชสำนักสยามนำกฎหมายนั้นไปบังคับใช้กับหัวเมืองมลายูทางตอนใต้ เท่ากับเป็นการแสดงอำนาจของผู้ครอบครอง (colonizer) ที่ราชสำนักสยามมีต่อหัวเมืองใต้ด้วยเช่นเดียวกัน¹⁰ แทมมารา ลูส วิเคราะห์ภาวะสมัยใหม่ของสยามและสรุปว่าสยามมิได้รับรูปแบบการปกครองรวมทั้งกฎหมายแบบตะวันตกมาทั้งหมดเช่นในอาณานิคมอื่น จึงเรียกภาวะสมัยใหม่นั้นว่า “Alternative modernity”¹¹ ซึ่งมีความแตกต่างจากภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในดินแดนอาณานิคมอื่นๆ

ภาวะสมัยใหม่เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาถกเถียงและอธิบายระบอบอาณานิคม โดยเฉพาะกลุ่มนักคิดในกระแส Subaltern Studies ที่ให้ความสนใจวิเคราะห์และรื้อสร้างประวัติศาสตร์อาณานิคมด้วยมุมมองของคนระดับล่างของสังคม ภาวะสมัยใหม่จึงเป็นเพียงสภาวะหนึ่งที่หมุนเวียนอยู่ในสังคมอาณานิคมและคนพื้นเมืองเองก็มีได้อยู่ในฐานะผู้รับภาวะสมัยใหม่แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่พวกเขาแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาโต้ตอบกับภาวะสมัยใหม่ที่น่าสนใจยิ่ง เห็นได้จากการปะทะระหว่างวาทกรรมอาณานิคมและวาทกรรมชาตินิยมที่เชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นภาวะสมัยใหม่เช่นเดียวกัน โดยบรรดานักชาตินิยมพยายามอธิบายภาวะสมัยใหม่ในสมัยอาณานิคมกับสิ่งที่เคยมีอยู่แล้วในสังคมของพวกเขาเพื่อนำมาใช้เป็นเหตุผลของการหักล้างความชอบธรรมของระบอบอาณานิคม

หากจะกล่าวว่ภาวะสมัยใหม่เป็นภาวะที่ค่อนข้างมีความเป็นนามธรรม การศึกษาวาทกรรม (Discourse) และการปฏิบัติของระบอบอาณานิคมที่มีต่อดินแดนอาณานิคมจะทำให้การศึกษาภาวะสมัยใหม่ชัดเจนและเข้าใจความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ระบอบอาณานิคมเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการกำหนดและสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับสังคมอาณานิคม

⁹ Hiroko Matsuda, “Colonial Modernity across the Border: Yaeyama, the Ryukyu Islands, and Colonial Taiwan,” Ph.D. dissertation, Australian National University, 2006, p. 3.

¹⁰ Tamara Loos, Subject Siam: Family, Law and Colonial Modernity in Thailand (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), pp. 17-19.

¹¹ Ibid., p. 20.

อย่างมีอาจปฏิเสธได้ ความรู้เหล่านั้นเป็นกลไกสำคัญในการแสดงถึงอำนาจของเจ้าอาณานิคมที่มีต่อคนพื้นเมือง

เพศสภาพเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมเช่นเดียวกับเชื้อชาติ (Race) และชนชั้น (Class) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับที่แอนโตเนตต์ เบอร์ตัน (Antoinette Burton) กล่าวนำเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมว่า รัฐอาณานิคมและตัวแทนทางวัฒนธรรมผลิตภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมขึ้นมาผ่านทางความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งสามารถศึกษาได้จากเรื่องราวของร่างกายของชายและหญิง เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ กฎหมาย ชาติพันธุ์ ความเป็นแม่ การแต่งงาน งานเขียนพรรณนาการเดินทาง รวมถึงไปรษณียบัตรต่างๆ ด้วย¹² ผู้วิจัยต้องการศึกษาพม่าที่เปลี่ยนผ่านจากยุคจารีตไปสู่ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม โดยพิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ (1) เพศสภาพเป็นประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเมืองแม่กับดินแดนอาณานิคม ซึ่งสถานะของผู้หญิงถูกใช้เป็นมาตรวัดความก้าวหน้าของสังคมหนึ่งๆ¹³ และ (2) การพัฒนาผู้หญิงพื้นเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมของระบอบอาณานิคมผ่านกระบวนการทำให้เกิดความทันสมัย (Modernization)

การพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับพม่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ผู้บันทึกหลักฐานให้ความสำคัญกับสถานะและความเป็นอยู่ของผู้หญิงในสังคมพม่าเป็นอย่างมาก และชาวอังกฤษบางคนยอมรับลักษณะความเจริญบางประการของผู้หญิงพม่าที่เหนือกว่าผู้หญิงตะวันตกทั้งหมด แต่เมื่อเทียบกับผู้หญิงในสังคมอังกฤษแล้ว ชาวอังกฤษเหล่านั้นเสนอแนวคิดที่ว่าผู้หญิงพม่ายังต้องได้รับการพัฒนาในหลายด้านเพื่อให้ทันสมัยเช่นผู้หญิงอังกฤษ เช่น ด้านการศึกษา การแต่งกาย การดูแลสุขภาพอนามัย เป็นต้น เนื่องจากคนอังกฤษยึดติดกับความคิดว่าผู้หญิงอังกฤษเป็นตัวแทนของระดับความเจริญที่สูงสุดและเป็นแม่แบบให้แก่ผู้หญิงในดินแดนอื่น นำไปสู่การสร้างวาทกรรมเพศสภาพเกี่ยวกับผู้หญิงในพม่าที่เชื่อมโยงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม สิ่งที่กล่าวไปทั้งหมดนี้ได้นำไปสู่คำถามนำของการวิจัยสองข้อ ได้แก่ ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมมีความสัมพันธ์อย่างไรกับความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงในพม่าสมัยอาณานิคม และผู้หญิงในพม่าแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในแนวทางอย่างไรบ้าง สืบเนื่องไปถึงสมมติฐานของผู้วิจัยที่ว่า แนวคิดนิยมความเป็นสมัยใหม่และมุมมองของชาวอังกฤษเป็นที่มาของ

¹² Antoinette Burton, "Introduction: The Unfinished Business of Colonial Modernities" in *Gender, Sexuality and Colonial Modernities*, ed. Antoinette Burton (London: Routledge, 1999), p. 2.

¹³ Kathleen Wilson, "Empire, Gender, and Modernity," in *Gender and Empire*, ed. Philippa Levine (New York: Oxford University Press, 2007), p. 21.

การสร้างวาทกรรมต่อผู้หญิงในพม่า และวาทกรรมเหล่านั้นนำมาสู่การกำหนดนโยบายที่เปลี่ยนวิถีปฏิบัติและกรอบความคิดของพวกเธอเพื่อมุ่งหมายให้เกิดการพัฒนาตามแบบอย่างของผู้หญิงตะวันตก และปฏิภิกิริยาโต้ตอบกับภาวะสมัยใหม่ของผู้หญิงพม่าอยู่บนพื้นฐานของการเลือกรับปรับใช้ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมให้เข้ากับเงื่อนไขของสังคมพื้นเมืองของตนเองด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่าโดยใช้ประเด็นเพศภาวะเป็นศูนย์กลางในการอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองแม่สหราชอาณาจักรและดินแดนอาณานิคมพม่า
2. ศึกษามุมมองของชาวอังกฤษที่มีต่อผู้หญิงในพม่าในส่วนที่สอดคล้องกับภาวะสมัยใหม่
3. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้หญิงพม่าซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบมุมมองของชาวอังกฤษที่มีต่อผู้หญิงพม่าในยุคอาณานิคม
2. เพื่อให้ทราบพัฒนาการของภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า
3. เพื่อให้ทราบผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงพม่าจากการปกครองของอังกฤษในสมัยอาณานิคม
4. เพื่อให้ทราบมุมมองของผู้หญิงพม่าที่มีต่อภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม รวมถึงการรับรู้สภาพของตนเองและวิธีการรับมือกับภาวะดังกล่าว

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ค.ศ. 1885-1945” การเริ่มต้นช่วงเวลาของการศึกษาดังนี้ ค.ศ. 1885 เนื่องจากเป็นปีที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยสมบูรณ์และถือว่าเป็นการยุติอำนาจของผู้ปกครองพื้นเมือง จนถึง ค.ศ. 1945 เป็นปีที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ภายในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นระบอบอาณานิคมเข้าไปมีส่วนสำคัญในการก่อรูปภาวะสมัยใหม่ในพม่าอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามการวิจัยจะต้อง

พิจารณาช่วงเวลาก่อน ค.ศ. 1885 เพื่อทำความเข้าใจความสับสนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดในกระบวนการสร้างภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า

ขณะที่ในโลกจารีตการนิยามกลุ่มคนขึ้นอยู่กับการนับถือศาสนาและความสัมพันธ์ที่มีกับชนชั้นปกครอง เช่น ชาวพม่าคือกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธและอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์พม่า¹⁴ ในสมัยอาณานิคมเริ่มมีการจำแนกคนพื้นเมืองในพม่าออกเป็นกลุ่มต่างๆ และให้ชื่อเรียกกลุ่มเหล่านี้ตามลักษณะทางภาษา วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความเป็นชาติในรูปแบบ “ชุมชนจินตกรรม” ดังคำอธิบายของเบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson)¹⁵ ความเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นจากการที่ทางการอังกฤษส่งข้าราชการผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ และล่ามชาวพื้นเมืองเข้าทำการสำรวจพม่าเพื่อจัดทำรายงานการสำรวจต่างๆ การแบ่งกลุ่มคนจะใช้เกณฑ์ด้านภาษาและศาสนาเป็นหลัก ทำให้คนพื้นเมืองส่วนใหญ่ในกลุ่มน้ำอิรวดีถูกรวมเป็นกลุ่ม “Burmese Buddhists” หรือแม้แต่การกำหนดให้ชาวอินเดีย ทั้งฮินดูและมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อยในพม่า¹⁶

ส่วนการนิยามกลุ่มคนในพม่าตามแนวทางของนักชาตินิยมจะพิจารณาคนพื้นเมืองในพม่าเป็นอันดับแรก ดังนั้นกลุ่มคนที่นักชาตินิยมมองว่าเป็น “คนอื่น” จึงประกอบด้วยชาวอังกฤษ และคนที่อพยพเข้ามาอยู่ในพม่า เช่น ชาวอินเดียและชาวจีน และยังหมายรวมถึงกลุ่มผู้ที่เกิดจากชาวยุโรปและชาวพื้นเมืองด้วย

นักวิชาการที่สนใจศึกษาเรื่องของผู้หญิงในพม่าก็แสดงให้เห็นการนิยามผู้หญิงพื้นเมืองที่แตกต่างกัน งานศึกษาของซิเอะ อิกะเอะเรียกรวมผู้หญิงในอาณานิคมพม่าว่า “ผู้หญิงพม่า” (Burmese Women) ส่วนเจสซิกา แฮริเดนแยกแยะลักษณะของผู้หญิงตามกลุ่มเชื้อชาติเวลาที่พูดถึงบทบาทของผู้หญิงในการต่อสู้ทางการเมือง โดยเฉพาะการต่อสู้ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลทหารพม่า ส่วนผู้หญิงในงานศึกษาของ Tharaphi Than หมายถึงผู้หญิงในพม่าที่รวมกลุ่มคนอินเดียและคนจีนซึ่งอาศัยอยู่ในพม่าเป็นระยะเวลาอันยาวนานด้วย

¹⁴ Mikael Gravers, *Nationalism as Political Paranoia in Burma: An Essay on the Historical Practice of Power* (Richmond Surrey: Curzon Press, 1999), p. 21.

¹⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London : Verso, 1983).

¹⁶ Jessica Harriden, *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History*, p. 111.

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “ผู้หญิงในพม่า” เพื่อหมายรวมถึงผู้หญิงพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนพม่า (ไม่รวมผู้หญิงอินเดียและผู้หญิงจีน) ส่วนคำเรียกเฉพาะกลุ่มเชื้อชาตินั้นจะใช้เฉพาะในกรณีที่หลักฐานชั้นต้นระบุอย่างชัดเจนเท่านั้น

ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้หลักฐานของคนพื้นเมืองที่เขียนหรือแปลเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในการอ่านภาษาพื้นเมือง หลักฐานพื้นเมืองที่ได้รับการตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษมีจำนวนพอสมควร โดยเฉพาะที่เป็นงานเขียนของสตรีราชสำนักไทใหญ่ในรัฐต่างๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของชาวไทใหญ่ในรูปแบบของงานเขียนจากความทรงจำซึ่งรวบรวมประสบการณ์ของผู้เขียนและคำบอกเล่าของบุคคลในครอบครัวของสตรีราชสำนักไทใหญ่ด้วย และงานเขียนของผู้หญิงพม่าที่เป็นชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ดังนั้นภาพที่ได้จากการศึกษาจึงจำกัดอยู่ที่ผู้หญิงชนชั้นนำและชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่

1.5 ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมเรียงลำดับตามโครงสร้างของงานวิจัย โดยในกลุ่มแรก คืองานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศภาวะกับภาวะสมัยใหม่ และเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการทำ ความเข้าใจประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นขั้นตอน ผู้วิจัยจะ (1) ทำการทบทวนงานเขียนเกี่ยวกับเพศ ภาวะกับภาวะสมัยใหม่ในมุมมองกว้างก่อนแล้วจึงจำกัดขอบเขตให้แคบลงด้วยงานศึกษาเกี่ยวกับ จักรวรรดิของอังกฤษ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2) ทำการศึกษาการรับรู้ของชาวอังกฤษที่มีต่อ ผู้หญิงพม่า ซึ่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของผู้หญิงพม่าในงานเขียนของชาวตะวันตก สมัยอาณานิคม และงานที่กล่าวถึงผู้หญิงในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีงานวิชาการ จำนวนน้อยชิ้นให้ความสำคัญในการกล่าวถึงผู้หญิงพม่าจากมุมมองของชาวตะวันตกซึ่งมีชีวิตอยู่ ร่วมสมัยการยึดครองพม่าเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษเนื่องจากงานเขียนเกี่ยวกับพม่าสมัย อาณานิคมยังคงศึกษาเรื่องการปกครองของระบอบอาณานิคมเป็นหลัก (3) งานศึกษาเกี่ยวกับ นโยบายและการปฏิบัติต่อคนในอาณานิคมพม่า (4) งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่แบบ อาณานิคมของผู้หญิงในบริเวณอื่นของโลก รวมถึงผู้หญิงพม่าด้วย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) งานศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะและภาวะสมัยใหม่ อาทิ The Birth of the Modern World, 1780-1914: Global Connections and Comparison¹⁷ (ค.ศ. 2007) ของ ซี. เอ. เบลี (C. A. Bayly) งานเขียนชิ้นนี้ครอบคลุมระยะเวลาเกือบ 140 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานในการแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์โลก เบลีเกริ่นนำด้วยการอธิบายเรื่องแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ กระแสความคิดหลังสมัยใหม่ (Post-Modernism) และลักษณะของภาวะสมัยใหม่ที่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม ชนชั้นกระฎุมพี หรือ ชนชั้นกลางก้าวขึ้นมามีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนชนชั้นสูงก็ยังคงมีบทบาทไม่น้อย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้สังคมยุโรปมีอำนาจและช่วยเพิ่มความแตกต่างระหว่างสังคมตะวันตกกับสังคมอื่น จนกระทั่งหลัง ค.ศ. 1980 นักคิดตามกระแสหลังสมัยใหม่เริ่มตั้งคำถามและวิพากษ์เรื่องราวต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าคนในสังคมถูกครอบงำด้วยชุดความรู้ที่คนมีอำนาจเป็นผู้สร้างขึ้น ลักษณะเด่นที่สำคัญอีกประการของกระแสความคิดหลังสมัยใหม่ คือ ความพยายามรื้อสร้างและประกอบสร้างเรื่องราวของกลุ่มคนที่มีอำนาจ หรือ คนชายขอบ เช่น คนจน ผู้หญิง ฯลฯ ให้เข้าสู่ความเป็นศูนย์กลางในการอธิบายประวัติศาสตร์ นำไปสู่ข้อเสนอของเบลีว่าภาวะสมัยใหม่เกิดขึ้นจากความคิดของคนในสังคม และความทันสมัยขยายเข้าสู่ส่วนต่างๆ ของโลกโดยชนชั้นนำพื้นเมืองที่มีโอกาสสัมผัสกับเทคโนโลยีล้ำสมัยของสังคมตะวันตก และนำสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นความทันสมัยเข้าสู่สังคมของตนเอง จนเกิดการผสมผสานลักษณะของตะวันตกเข้ากับสังคมเดิม เช่น การแต่งกาย การรักษาเวลา ฯลฯ เบลียกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจคือ ชาวตะวันตกนำกีฬาบางประเภทและการจัดตั้งสโมสร (club) เข้าสู่สังคมเอเชีย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นความทันสมัยของสังคมตะวันตกในสายตาของคนพื้นเมืองของเอเชีย แต่ชาวตะวันตกเองก็รับเอากีฬาของคนเอเชียเข้าสู่สังคมของตนเองเช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดคำถามสำคัญว่าคนเอเชียมองสิ่งที่มีอยู่ภายในสังคมของตนเองเป็นความทันสมัยหรือไม่

ข้อเสนอหลักของเบลีมีอยู่สองประการ ประการแรก คือ ประวัติศาสตร์ถูกขับเคลื่อนด้วยปัจจัยที่หลากหลาย จึงไม่สามารถอธิบายประวัติศาสตร์ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยการเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ของยุโรปและปฏิริยาตอบสนองต่อภาวะที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว ประการที่สอง คือ โลกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เชื่อมโยงกัน เบลีชี้ให้เห็นจากการเกิดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์

¹⁷ Christopher Alan Bayly, The Birth of the Modern World, 1780-1914: Global Connections and Comparison (Malden: Blackwell, 2007), pp. 1-21.

โลกที่มีความคล้ายคลึงกัน เช่น กบฏไท่ผิง (ค.ศ.1850-1864) และสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1861- 1865)

Gender and Empire (ค.ศ. 2007) คือ หนังสือที่รวบรวมงานเขียนของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านเพศภาวะและลัทธิจักรวรรดินิยมที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การทำให้เพศภาวะเป็นประเด็นศูนย์กลางของการอธิบายประวัติศาสตร์จักรวรรดินิยมอังกฤษ ดังข้อเสนอของฟิลิปา เลวิน (Philippa Levine) ว่า “จะไม่สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับการก่อตัวของจักรวรรดิ หากไม่ใช้มุมมองเรื่องเพศภาวะในการอธิบายร่วมด้วย”¹⁸ งานเขียนชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 9 บทความ และเป็นงานการศึกษาในเชิงลึกที่เชื่อมโยงอาณานิคมแห่งต่างๆ ของอังกฤษเข้าไว้ด้วยกัน อาทิ บทความ “Of Gender and Empire: Reflections on the Nineteenth Century” ของ แคทเธอรีน ฮอลล์ (Katherine Hall) ซึ่งสร้างความเชื่อมโยงระหว่างดินแดนอาณานิคมแคนาดา อินเดีย นิวซีแลนด์ แอฟริกาใต้ เพื่ออธิบายอำนาจของจักรวรรดินิยมอังกฤษที่มีต่อเพศภาวะในอาณานิคม

จุดเด่นของหนังสือรวบรวมบทความเล่มนี้ คือ การให้ความสำคัญกับทั้งชาวอังกฤษในดินแดนอาณานิคม (British Colonizers) และคนพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคม (Indigenous Colonized) เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของจักรวรรดินิยมอังกฤษผ่านมุมมองของผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนบทความบางชิ้นหยิบยกเอกสารอาณานิคม (Colonial Archives) ของอาณานิคมอินเดียมาใช้เพื่อแสดงประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเพศภาวะและความเป็นชาติในการเขียนประวัติศาสตร์ด้วย

สำหรับงานเขียนเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงมีอยู่ในจำนวนจำกัด ในจำนวนงานเขียนดังกล่าว หนังสือ Southeast Asia: Traditional and Modernity in the Contemporary World¹⁹ (ค.ศ. 1995) ของ โดนัลด์ จี. แมคคลาวด์ (Donald G. McCloud) ที่เสนอให้นำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาภาวะสมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และกลายเป็นข้อเสนอสำคัญที่กระตุ้นให้นักประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสนใจกับการให้คำจำกัดความของภาวะสมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น บทความ “Historicising ‘Modernity’ in Southeast Asia” (ค.ศ. 1997) ของบาร์บารา วัตสัน อันดาเยา (Barbara Watson Andaya) โดยข้อเสนอเรื่องของภาวะสมัยใหม่ในบทความชิ้นนี้ยังคงแสดงให้เห็นแนวทาง

¹⁸ Philippa Levine, “Introduction: Why Gender and Empire?,” in Gender and Empire, ed. Philippa Levine (New York: Oxford University Press, 2007), p. 1.

¹⁹ Donald G. McCloud, Southeast Asia: Traditional and Modernity in the Contemporary World (Boulder: Westview Press, 1995).

การศึกษาประวัติศาสตร์ของอันดาयाที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในของสังคมพื้นเมืองตามกระแสประวัติศาสตร์กระแส Autonomous History ดังนั้นภาวะสมัยใหม่ของอันดาयाจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การรับอิทธิพลของตะวันตกเนื่องจากความอ่อนแอของระบบความคิดและแบบแผนปฏิบัติในสังคมพื้นเมือง²⁰ แต่อันดาयाขยายขอบเขตการมองภาวะสมัยใหม่ของสังคมพื้นเมืองด้วยการเสนอว่าสังคมพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ได้เกิดภาวะสมัยใหม่ขึ้นแล้วเช่นเดียวกับสังคมตะวันตก

อันดาयाตั้งข้อสังเกตว่าภาวะสมัยใหม่ของสังคมพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกอำพรางด้วยการแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์ (Periodization) เป็นยุคก่อนอาณานิคม (pre-colonial) หรือยุคต้นสมัยใหม่ (early modern) เกิดจากการให้ความสำคัญกับอิทธิพลของชาวตะวันตก ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความน่าสนใจเนื่องจากการแบ่งยุคสมัยของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถแสดงให้เห็นลักษณะการอธิบายประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา อันดาयाแสดงความไม่เห็นด้วยในการแบ่งยุคสมัยข้างต้น พร้อมทั้งนำหลักฐานชั้นต้นของคนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 เช่น Misa Melayu หรือ Wicara Keras มาตีความและแสดงให้เห็นว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่าคนมลายูรับรู้เรื่องของความสมัยใหม่อย่างชัดเจน เช่น การสรรเสริญสุลต่านอิสกันดาร์ว่าเป็นผู้ที่มองอดีตและหยั่งรู้อนาคต ดังนั้นพระองค์จึงเป็นผู้ที่มีความคิดสมัยใหม่ สำหรับประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า อันดาयाตีความหลักฐานประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายภาวะสมัยใหม่ของสังคมพื้นเมืองไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะสรุปได้ว่าคนพื้นเมืองในคาบสมุทรมลายูใช้คำที่มีความหมายว่า “ใหม่” เพื่อสะท้อนโลกทัศน์ของตนเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่เคยปรากฏขึ้นในสังคมพื้นเมือง ข้อบกพร่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งของบทความชิ้นนี้ คือ การนำหลักฐานประวัติศาสตร์ชั้นต้นของคนพื้นเมืองที่ผลิตขึ้นโดยกลุ่มคนในบริเวณภาคพื้นน้ำเป็นหลักในการอธิบายภาวะสมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมอาจก่อให้เกิดความสำคัญผิดได้ เพราะแบบแผนของการบันทึกอดีตของคนบริเวณภาคพื้นน้ำมีความแตกต่างจากคนบริเวณภาคพื้นทวีปด้วย โดยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ศาสนาและความเชื่อ โลกทัศน์ของคนพื้นเมืองซึ่งผลิตหลักฐานและการรับอิทธิพลจากดินแดนอื่น แต่อย่างไรก็ตามบทความของอันดาयाมีความสำคัญในการเปิดมุมมองใหม่ของการศึกษาเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยวิธีการตีความหลักฐานชั้นต้นของคนพื้นเมืองเพื่อเป็นศูนย์กลางของการอธิบายภาวะสมัยใหม่ได้ในอีกแนวทางหนึ่งด้วย

²⁰ Barbara Watson Andaya. “Historicising “Modernity” in Southeast Asia,” *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 40 (1997): 391-409.

(2) งานศึกษามุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อผู้หญิงในเอเชียออกเฉียงใต้ รวมทั้งผู้หญิงในพม่า คือ สารนิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ของอุษณีย์ พรหมสุวรรณ เรื่อง “ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20” (พ.ศ. 2547) ซึ่งเป็นงานศึกษาภาพลักษณ์ของผู้หญิงสมัยอาณานิคม โดยเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ คือ ผู้หญิงมลายูกับผู้หญิงพม่าซึ่งอุษณีย์ใช้คำว่า “สตรีพม่า” เพื่อหมายรวมถึงสตรีพื้นเมืองทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพม่าโดยมิได้หมายถึงแต่เฉพาะสตรีเชื้อสายพม่าเท่านั้น เช่นเดียวกับ “สตรีมลายู” ที่หมายถึงสตรีที่อาศัยอยู่ในคาบสมุทรมลายูช่วงการปกครองของอังกฤษ

คำถามนำในการศึกษาของอุษณีย์ คือ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในงานเขียนของราชสำนักพื้นเมืองกับบันทึกของชาวตะวันตกเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร คำถามดังกล่าวนำไปสู่การศึกษาภาพลักษณ์ของผู้หญิงเชิงเปรียบเทียบในสองประเด็น ประเด็นแรก คือ การเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของผู้หญิงพื้นเมืองในดินแดนพม่ากับคาบสมุทรมลายูสมัยจารีต เพื่อแสดงให้เห็นว่าสถานะของผู้หญิงในหลักฐานชั้นต้นสมัยจารีตมีความสัมพันธ์กับการปกครองและการรับศาสนาใหม่ ซึ่งศาสนาใหม่ที่เข้ามา คือ ศาสนาพุทธเถรวาทในพม่าและศาสนาอิสลามในคาบสมุทรมลายู ศาสนาใหม่มีผลในการลดอำนาจและบทบาทของผู้หญิงที่เคยมีความสำคัญอย่างมากในระบบความเชื่อพื้นเมืองเดิม ผู้หญิงพม่าและผู้หญิงมลายูได้รับการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านการปกครองในฐานะ “เบื้องหลัง” หรือ “ตัวกลาง” เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองอาณาจักรพื้นเมืองต่างๆ ส่วนประเด็นที่สอง คือ การเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของผู้หญิงพม่าและผู้หญิงมลายูในงานบันทึกร่วมสมัยของชาวตะวันตก ซึ่งอุษณีย์เน้นพิจารณาสถานภาพของผู้หญิงในสังคม และสรุปว่าผู้หญิงในพม่ามีสิทธิและสถานภาพที่เป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมทั้งในบ้านและนอกบ้านมากกว่าสตรีมลายูที่อยู่ภายใต้การตัดสินใจของบุรุษ

สารนิพนธ์ของอุษณีย์สรุปความแตกต่างของภาพลักษณ์ผู้หญิงพม่าจากงานเขียนของราชสำนักและบันทึกตะวันตกได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ งานเขียนของราชสำนักพื้นเมืองให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการปกครอง คติความเชื่อและศาสนา ส่วนงานเขียนประเภทบันทึกของชาวตะวันตกให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้หญิงพื้นเมืองซึ่งไม่ค่อยปรากฏในงานเขียนของราชสำนัก แม้ว่าการเขียนของชาวตะวันตกมีอคติซึ่งเกิดจากโลกทัศน์การมองโลกของชาวตะวันตกที่เชื่อว่าตนเองเหนือกว่าชาวตะวันออก วิถีชีวิตที่แตกต่างกันกลายเป็นแรงบันดาลใจให้ชาวตะวันตกสังเกตและบันทึกเรื่องราวต่างๆ โดยละเอียดกว่าหลักฐานพื้นเมือง ดังนั้นการมอง

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในพม่าจากหลักฐานพื้นเมืองและหลักฐานของชาวตะวันตกย่อมสะท้อนมุมมองต่อผู้หญิงที่กว้างและครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น²¹

บทความของชีเอะ อิกะยะ (Chie Ikeya) The “Traditional” High Status of Women in Burma: A Historical Reconsideration²² (ค.ศ.2005-2006) คือการศึกษาประเด็นสถานะของผู้หญิงพม่าจากมุมมองของชาวตะวันตกที่เข้ามาอาศัยในดินแดนอาณานิคมพม่า โดยงานเขียนของชาวตะวันตกระบุไว้ว่าผู้หญิงพม่ามีสถานะทางสังคมสูง การสรุปดังกล่าวเกิดขึ้นจากการพิจารณาบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงพม่าเป็นหลัก และอิกะยะยกประเด็นสถานะของผู้หญิงพม่าเพื่อศึกษาการปะทะของวาทกรรมชาตินิยมกับวาทกรรมอาณานิคม

อิกะยะเริ่มด้วยการอธิบายการเกิดขึ้นและการแพร่หลายเรื่องสถานะอันสูงส่งของสตรีพม่าที่มีมาแต่เดิมในสายตาของชาวตะวันตกซึ่งเข้าไปอาศัยอยู่ในดินแดนอาณานิคม (Colonizer) เช่น นักเดินทาง ข้าราชการอาณานิคม ต่างเห็นว่าสตรีพม่าที่นับถือพุทธศาสนา มีเสรีภาพและเท่าเทียมกับผู้ชาย การนำเสนอเรื่องราวของผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ของนักบูรพาคดีศึกษา (Orientalist) เนื่องจากสถานภาพของผู้หญิงเป็นหนึ่งในมาตรวัดความชอบธรรมของการครอบครองดินแดนอาณานิคมของเจ้าอาณานิคม ผู้หญิงพม่าได้รับสถานะทางสังคมดีกว่าผู้หญิงในดินแดนอื่นรวมทั้งผู้หญิงตะวันตก ดังนั้นเหตุผลของการเข้ายึดครองพม่าเป็นอาณานิคมจึงเปลี่ยนเป็นการเข้าไปพัฒนาผู้หญิงพม่าในด้านต่างๆ

ข้อเสนอสำคัญที่สุดของอิกะยะ คือการอธิบายว่าวาทกรรมเรื่อง“สถานภาพอันสูงส่งของผู้หญิงพม่าที่มีมาแต่เดิม” ซึ่งแพร่หลายในสังคมพม่าได้ถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง 2 ประการ โดยประการแรก คือประเด็นแห่งการปะทะกันทางความคิดระหว่างนักอาณานิคมกับนักชาตินิยม (นักชาตินิยมในบทความชิ้นนี้หมายถึงนักชาตินิยมอินเดียและนักชาตินิยมพม่า) ซึ่งให้ความสำคัญกับวาทกรรมเรื่องดังกล่าวในฐานะหลักฐานยืนยันความไม่จริงใจของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ นักชาตินิยมอินเดียและนักชาตินิยมพม่าต่างพยายามเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง โดยนักชาตินิยมอินเดียหยิบยกเรื่องสถานภาพสูงส่งของผู้หญิงพม่าเพื่อทำลายเงื่อนไขของการตกอยู่ใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมด้วยเหตุผลว่าผู้หญิงพม่าซึ่งมีสถานภาพที่สูงกว่าผู้หญิงในดินแดนอื่นแต่ทำไมยังต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ดังนั้นการกล่าวอ้างว่าอังกฤษ

²¹ อุษณีย์ พรหมสุวรรณ, “ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20,” สารนิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2547.

²² Chie Ikeya, “The Traditional High Status of Women in Burma: A Historical Reconsideration,” : 51-81.

จำเป็นต้องเข้าปกครองอินเดียเพื่อช่วยให้ผู้หญิงอินเดียซึ่งถูกกดขี่ภายใต้ระบบสังคมให้พบกับความเจริญเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผล ส่วนนักชาตินิยมพม่าเองก็นำเรื่องสถานภาพของผู้หญิงพม่าเพื่อเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปการปกครองอาณานิคมเพื่อนำไปสู่การแยกตัวออกจากอาณานิคมอินเดียของอังกฤษและเพื่อการปกครองตนเองในที่สุด ส่วนประการที่สอง คือสถานภาพอันสูงส่งของผู้หญิงพม่าถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองภายในสังคมพม่าเองซึ่งต่อต้านการแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่าซึ่งนับถือศาสนาพุทธกับชายอินเดียซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ภรรยาเชื้อสายพม่าของชาวอินเดียมกลายเป็นเป้าโจมตีของนักชาตินิยมพม่าในฐานะของผู้ที่ทำลายสถานภาพ เผ่าพันธุ์และศาสนาของผู้หญิงพม่าให้สูญสิ้น เพื่อกระตุ้นในคนพม่าเกิดความรู้สึกชาตินิยมและต่อต้านการบริหารของเจ้าอาณานิคมซึ่งเป็นสาเหตุของการอพยพของชายชาวอินเดียเข้าสู่พม่า

อิกะยะศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านกลุ่มตัวอย่างคือผู้หญิงพม่าซึ่งนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น และเป็นแนวทางสำหรับการเปิดประเด็นศึกษาผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นซึ่งไม่นับถือศาสนาพุทธ เช่น หญิงกะเหรี่ยงซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ได้เช่นเดียวกัน และผู้วิจัยเห็นว่างานของอิกะยะสามารถใช้ข้อถกเถียงหรือข้อเสนอในแวดวงวิชาการที่ผ่านมาประกอบการศึกษาเรื่องสถานภาพของผู้หญิงซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการเมือง ศาสนาและเชื้อชาติ

การเลือกใช้หลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์สามารถนำไปสู่การตอบคำถามนำของการวิจัยได้อย่างชัดเจนระดับหนึ่ง ในส่วนการรับรู้เรื่องสถานภาพของผู้หญิงพม่าจากสายตาของผู้ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในดินแดนอาณานิคม อิกะยะเลือกใช้งานเขียนร่วมสมัยจากชาวตะวันตกเช่น ฮาร์โรลด์ ฟิลด์ิง ฮอลล์ (Harold Fielding Hall) และเซอร์ จอร์จ สก็อต (Sir George Scott) ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของนักบริหารอาณานิคมทั้งสองซึ่งผลิตและสร้างความรับรู้เรื่องพม่าสู่สาธารณะได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์จำนวนน้อยชิ้นไม่อาจแสดงภาพรวมมุมมองของผู้อพยพเข้ามาในดินแดนอาณานิคมทั้งหมดอย่างแท้จริงได้ ผู้เขียนจึงควรให้เหตุผลถึงการเลือกใช้หลักฐานประกอบเพิ่มเติม เช่น หลักฐานส่วนใหญ่สรุปในประเด็นดังกล่าวตรงกันแต่หากมีหลักฐานบางชิ้นให้ข้อมูลแตกต่างก็ควรนำมาเสนอด้วยพร้อมการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความแตกต่างนั้นด้วย ด้านมุมมองจากคนพื้นเมืองอิกะยะใช้หลักฐานประเภทวารสารและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของพม่าและอินเดีย เช่น *Myanmar Alin*, *Ngan Hta Lawka*, *Times India*, *Thuriya* ซึ่งสามารถแสดงความคิดเห็นและความสนใจของคนในสังคมพื้นเมืองสมัยอาณานิคมได้เป็นอย่างดี

งานของบาร์บารา เอ็น. รามูแซค (Barbara N. Ramusack) และชาร์อน ชิฟเวอส์ (Sharon Sievers) *Women in Asia: Restoring Women to History* (ค.ศ.1999) มีส่วนที่ว่าด้วยผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นผลงานการเขียนของรามูแซค โดยแบ่งประเด็นของผู้หญิงในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 4 ช่วงเวลาดังนี้ (1) ผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แรกเริ่มจนถึง ค.ศ 1500 (2) ผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ 1500-1800 (ผู้หญิงและวัฒนธรรมพื้นเมืองช่วงเริ่มแรกของการเข้าสู่สมัยใหม่) (3) ผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงอาณานิคม ค.ศ 1880-1950 (การเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) (4) ผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ 1950 ถึงปัจจุบัน ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าวรวมแซมมุ่งศึกษาประเด็นประวัติศาสตร์ เรื่องสถานภาพและสิทธิของผู้หญิงในพม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์

ส่วนต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่เดิม “การเขียนตำราทางประวัติศาสตร์โลกบรรยายประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 20 หน้า และเนื้อหาจำนวนน้อยกว่า 5 หน้า ที่พูดถึงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อน ค.ศ. 1500”²³ และจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ระหว่างจีนกับอินเดีย ส่งผลให้นักวิชาการมุ่งให้ความสำคัญที่ผลกระทบของจีนและอินเดียทางด้าน ศาสนา สังคม และการเมืองต่อสังคมพื้นเมือง²⁴ จนกระทั่ง ค.ศ. 1961 จอห์น สเมล (John R. W. Smail) เขียนบทความ “On the Possibility of an Autonomous History of Modern Southeast Asia” เสนอให้ศึกษาผู้คน สังคมและรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยหลักฐานพื้นเมือง นอกจากความสำคัญของหลักฐานพื้นเมืองในงานของสเมลแล้ว รัมแซคกล่าวถึงหลักฐานจากคนภายนอก เช่น ชาวจีน ชาวอาหรับ พ่อค้าและมิชชันนารี ชาวตะวันตกจำนวนมากเดินทางเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้ผลิตบันทึกการเดินทางและงานพรรณนาเรื่องราวต่างๆ รวมถึงเรื่องของผู้หญิงไว้ด้วย สามารถกล่าวได้ว่างานเขียนของนักเดินทางต่างชาติเหล่านี้เป็นแม่แบบเริ่มแรกของเรื่องผู้หญิงในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ และนักเดินทางชาวตะวันตกให้ความสนใจเรื่องสถานภาพของผู้หญิงในสังคมซึ่งเชื่อมโยงกับบทบาททางเศรษฐกิจ ศาสนาพื้นเมือง และสิทธิในการถือครองทรัพย์สิน²⁵ ภาพของผู้หญิงที่ได้จากหลักฐานชาวตะวันตกแตกต่างจากหลักฐานพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ผู้หญิงยังคงเป็นรองและเปรียบเสมือนวัตถุเท่านั้น²⁶

ผู้หญิงพม่าสมัยอาณานิคมได้รับการกล่าวถึงค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงในอินโดนีเซียและเวียดนาม รัมแซคระบุว่าพ่อค้าตะวันตกและเจ้าหน้าที่อาณานิคมมีความพยายาม

²³ Barbara N. Ramusack and Sharon Sievers, *Women in Asia: Restoring Women to History* (Bloomington: Indiana University Press, 1999), p. 77.

²⁴ Ibid., p. 78.

²⁵ Ibid., p. 83.

²⁶ Ibid., p. 85.

ควบคุมชีวิตทางการเมืองและวัฒนธรรมกับผู้หญิงพื้นเมือง และอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นผลของการตกเป็นอาณานิคมคือ การเกิดกลุ่ม “ผู้หญิงที่เกิดจากการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์” ขึ้นในสังคมพม่าด้วย

งานเขียนของรามูแซกเหมาะสำหรับการปูพื้นฐานเรื่องผู้หญิงเพราะเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ในมุมมองกว้างและหลักฐานชั้นต้นประกอบการอธิบายมีน้อย รามูแซกไม่ได้เสนอประเด็นใหม่เกี่ยวกับผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ความสำคัญของงานชิ้นนี้อยู่ตรงที่ รามูแซกทำการรวบรวมประเด็นการศึกษาของนักวิชาการท่านอื่นเพื่อเสนอแนวโน้มของการศึกษาเรื่องผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยคนพื้นเมือง

ผู้วิจัยขอกลับมาที่งานของอันดาฮาอีกชิ้นหนึ่ง คือ *Flaming Womb: Repositioning Women in Early Modern Southeast Asia* (ค.ศ. 2006) การศึกษาประวัติศาสตร์ผู้หญิงในลักษณะข้ามพรมแดนของอันดาฮาขยายอาณาบริเวณที่ศึกษาให้กว้างมากขึ้นกว่าเดิมและแนวทางดังกล่าวต้องควบคู่ไปกับการใช้หลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลายประเภทเพื่อการประกอบสร้างและก่อสร้างประวัติศาสตร์ของผู้หญิงอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งอันดาฮาสามารถวิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อเสียของหลักฐานแต่ละประเภทได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับอันดาฮาในประเด็นเรื่องข้อจำกัดต่างๆของหลักฐานประวัติศาสตร์ เช่น การชำรุดและความเสียหายที่เกิดขึ้นกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารชั้นต้นเนื่องจากสภาพภูมิอากาศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรซึ่งผลิตจากคนภายนอกที่อาจถ่ายทอดเรื่องราวไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้มีข้อจำกัดพอสมควรแต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์จะยังคงคุณค่าก็ขึ้นอยู่กับที่ตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์

(3) งานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายและการปฏิบัติต่อคนในอาณานิคมพม่า อาทิ *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (ค.ศ. 1956) ของเจ.เอส. เฟอร์นิวัลด์ (J.S. Furnivall) ผู้เคยทำงานตำแหน่งข้าราชการพลเรือน และเป็นนักวิชาการที่อาศัยในพม่าเป็นเวลานานถึง 20 ปี ได้นำประสบการณ์การทำงานด้านนโยบายของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกับนโยบายของเจ้าอาณานิคมในหมู่เกาะอินโดนีเซีย

เฟอร์นิวัลด์อธิบายความคล้ายคลึงของการแสดงอำนาจของเจ้าอาณานิคมที่ปรากฏอย่างชัดเจนในนโยบายของอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ ว่า “เจ้าอาณานิคมทั้งหลายแสดงอำนาจในรูปของ

การกำหนดนโยบายเพื่อความสำเร็จและความกินดีอยู่ดีของผู้ผู้ได้ปกครอง”²⁷ เป้าหมายดังกล่าวนำไปสู่เหตุผลอันชอบธรรมของรัฐบาลอาณานิคมในการเข้าดำเนินการปกครองดินแดนอาณานิคม อย่างไรก็ตามนโยบายของอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ยังคงความแตกต่างที่สำคัญ เช่น รัฐบาลเนเธอร์แลนด์หลีกเลี่ยงการเข้าแทรกแซงวิถีปฏิบัติของคนพื้นเมืองเพราะอาจกระทบต่อการจัดหาวัตถุดิบราคาถูกรากจากดินแดนอาณานิคมเป็นหลัก ดังนั้นการปกครองอาณานิคมหมู่เกาะอินโดนีเซียทางอ้อมจึงเพียงพอแล้วสำหรับประโยชน์ที่ได้รับจากดินแดนอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้ ตรงข้ามกับอังกฤษที่พยายามปกครองอาณานิคมพม่าโดยตรง ส่งผลให้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษในพม่าเข้มข้นกว่านโยบายของเนเธอร์แลนด์ โดยอังกฤษพัฒนาพม่าให้เป็นแหล่งส่งออกสินค้าสำคัญที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และบังคับใช้กฎหมายแบบตะวันตก เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วหนังสือ *Colonial Policy and Practice* สะท้อนให้เห็นแนวคิดของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในการวางนโยบายเพื่อการพัฒนาคนในดินแดนอาณานิคม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่างานของเฟอร์นีวัลวางอยู่บนพื้นฐานของการอธิบายประวัติศาสตร์ของดินแดนอาณานิคมด้วยมุมมองของผู้ปกครอง จึงมองว่านโยบายของเมืองแม่เป็นสาเหตุหลักที่กระตุ้นให้คนพื้นเมืองเกิดความต้องการพัฒนาตนเอง โดยมีได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในของสังคมพื้นเมืองมากเท่าใดนัก

(4) การศึกษาภาวะสมัยใหม่ในผู้หญิงหรือที่เรียกโดยรวมว่า “ผู้หญิงสมัยใหม่” (Modern Women)

เริ่มต้นด้วยสารนิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของกนกกร สว่างศรี เรื่อง “รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ. 1886-1948”²⁸ (พ.ศ. 2552) คือ ระบบพหุสังคมแบบใหม่ของรัฐฉานเกิดขึ้นภายใต้การปกครองตามระบอบอาณานิคม และกระแสนิยมความทันสมัยปรากฏชัดเจนในกลุ่มเจ้าฟ้าผู้ปกครอง เช่น การศึกษาแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพัฒนาการด้านสาธารณสุข สถาปัตยกรรม ตัวอักษรและการแต่งกาย กนกกรแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนพื้นเมืองในรัฐฉานมิได้ปรับเปลี่ยนตนเองไปตามความทันสมัยแบบตะวันตกทั้งหมด หากแต่กลุ่มคนพื้นเมืองที่ตอบรับกระแสดังกล่าวอย่างชัดเจน คือ กลุ่มชนชั้นนำ

²⁷ John S. Furnivall, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (New York: New York University Press, 1956), p. 439.

²⁸ กนกกร สว่างศรี, “รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ. 1886-1948,” (สารนิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552).

ไทใหญ่ ส่วนชาวไทใหญ่ระดับล่างจำนวนไม่น้อยสามารถเข้ารับการศึกษาระบบตะวันตกได้ด้วย ความพยายามของมิชชันนารีตะวันตก งานศึกษาของกนกกรเปิดประเด็นศึกษาภาพรวมของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมรัฐฐานสู่ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม แต่กนกกรมิได้เน้นในส่วนของผู้หญิงไทใหญ่มากนัก ยกเว้นเรื่องการแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงไปในหมู่สตรีชั้นสูงของราชสำนัก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถทำการศึกษาต่อยอดความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงไทใหญ่กับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมด้านอื่นๆ เพิ่มเติมได้

วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ เรื่อง “สตรีราชสำนักไทใหญ่ ในเรื่องเล่าของนักเขียนสตรีร่วมสมัย: การศึกษาบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว”²⁹ ของ จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์ คือ การศึกษาบทบาทของสตรีราชสำนักไทใหญ่จากงานเขียนจำนวน 3 ชิ้น ประกอบด้วย *Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess*, *The White Umbrella* และ *My Vanished World: The True of a Shan Story of a Shan Princess* โดยพิจารณา กลวิธีการนำเสนอของวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นโดยสตรีราชสำนักไทใหญ่พร้อมทั้งประเด็นเรื่อง บทบาทของสตรีในพื้นที่สาธารณะ เช่น บทบาททางการเมือง บทบาททางสังคม และบทบาทของสตรีในพื้นที่ส่วนตัว เช่น บทบาทความเป็นแม่ บทบาทความเป็นภรรยา ในส่วนต้นจิราภรณ์อธิบาย บริบททางการเมือง สังคมและวัฒนธรรมของไทใหญ่ตั้งแต่ก่อนตกเป็นรัฐอารักขาของอังกฤษ จนถึงการปกครองด้วยวิถีสังคมนิยมของรัฐบาลทหารพม่า ซึ่งส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนสถานะและ บทบาทของสตรีราชสำนักไทใหญ่ อาทิ ระหว่างที่อังกฤษเข้าครอบครองไทใหญ่เป็นรัฐอารักขา ชนชั้นนำไทใหญ่เข้ารับการศึกษาระบบตะวันตกทำให้เกิดปรับความคิดให้สอดคล้องกับภาวะสมัยใหม่ ด้วย วิทยานิพนธ์เรื่องนี้วิเคราะห์ประเด็นต่างๆ จากการเล่าเรื่องของสตรีราชสำนักไทใหญ่ แม้ว่า กลุ่มตัวอย่างในงานเขียนจะจำกัดวงแคบแค่เพียงกลุ่มชนชั้นนำในราชสำนัก แต่ผู้วิจัยเห็นว่างานของจิราภรณ์มีความน่าสนใจหลายประการ ประการแรก คือ ผู้เล่าเรื่องอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำไทใหญ่ จึงสามารถถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของกลุ่มตนเองได้อย่างละเอียด ประการที่สอง คือ งานเขียนชิ้นนี้ วิเคราะห์บทบาทและสถานะของสตรีราชสำนักผ่านมุมมองของสตรี มิใช่จากมุมมองของบุรุษ อย่างไรก็ตามงานเขียนของสตรีราชสำนักไทใหญ่แสดงความเป็น “การเมืองภายใน” ของพม่าที่มี ต้นตอของปัญหาจากความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ดังนั้น “ตัวบท” บางส่วนในบันทึกความทรงจำของ สตรีราชสำนักไทใหญ่อาจถูกผลิตขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง

²⁹ จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์, “สตรีราชสำนักไทใหญ่ในเรื่องเล่าของนักเขียนสตรีร่วมสมัย: การศึกษา บทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว,” (วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

งานการศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับผู้หญิงพม่าสมัยใหม่ที่ปรากฏอยู่ไม่มากนัก เช่น บทความ “The Modern Burmese Women and the Politics of Fashion in Colonial Burma”³⁰ (ค.ศ.2008) ของ ชิเอะ อิเคยะ (Chie Ikeya) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายของผู้หญิงพม่าในสมัยอาณานิคมโดยพิจารณาจากกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความแตกต่างระหว่างการแต่งกายตามธรรมเนียมเดิมกับการแต่งกายแบบใหม่ของผู้หญิงพม่าในสื่อสิ่งพิมพ์ อิเคยะชี้ให้เห็นจุดเริ่มต้นของปัญหาการเมืองเรื่องเครื่องแต่งกายที่เคยเกิดขึ้นแล้วในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับอังกฤษ คือ การต่อต้านชาวตะวันตกที่สวมรองเท้าเข้าในบริเวณวัดของชาวพม่า เพื่อแสดงความสำคัญของหัวข้อศึกษาซึ่งยังไม่แพร่หลายนักในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์พม่า อิเคยะเสนอให้วิเคราะห์ประเด็นการเมืองเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้หญิงพม่าให้ลึกซึ้งมากขึ้น เพราะการแต่งกายของผู้หญิงแฝงไว้ด้วยความหมายเช่นเดียวกับหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร

ข้อเสนอสำคัญของอิเคยะ คือ การเมืองเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้หญิงในสมัยอาณานิคมมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของเพศภาวะในสังคมพม่า โดยการแสดงให้เห็นว่าชายชาวพม่าที่แต่งกายแบบสมัยใหม่เช่นเดียวกัน แต่เหตุผลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการโจมตีผู้หญิงว่าเป็นผู้ที่ทรยศต่อธรรมเนียมเดิมของพม่า คือ ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในสังคมพุทธของพม่าเอง อิเคยะนำข้อมูลทางด้านสังคมวิทยาที่แสดงให้เห็นความเชื่อในทางพุทธศาสนาว่าผู้หญิงยังคงมีกิเลสตัณหาภายในจิตใจ ดังนั้นผู้หญิงที่แต่งตัวตามแบบของตะวันตกจึงเป็นตัวแทนของการพ่ายแพ้ต่อกิเลสในกระแสบริโภคนิยมของสมัยอาณานิคม

ผู้วิจัยเห็นว่าอิเคยะศึกษาการเมืองเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้หญิงพม่าโดยการนำเพศภาวะเป็นศูนย์กลางของการอธิบายประวัติศาสตร์ สามารถสร้างมุมมองที่แตกต่างจากงานการศึกษาที่ผ่านมาซึ่งให้ความสำคัญกับปฏิกิริยาตอบโต้อิทธิพลต่างชาติของสังคมพื้นเมืองในสมัยอาณานิคม นอกจากนี้การที่อิเคยะได้ขยายขอบเขตพรมแดนและความรู้ด้านเพศภาวะให้กว้างขวางมากขึ้นด้วยการศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีอินโดนีเซีย³¹ หรือ การนำองค์ความรู้ทางด้านสังคมวิทยาและ

³⁰ Chie Ikeya, “The Modern Burmese Women and the Politics of Fashion in Colonial Burma,” *The Journal of Asian Studies* 67 (2008): 1277-1308.

³¹ อิเคยะยกตัวอย่างการศึกษาเครื่องแต่งกายของชาวอินโดนีเซีย ของ Jean Gelman Taylor “Costume and Gender in Colonial Java, 1800-1940” in *Outward Appearances: Dressing State and Society in Indonesia*, ed. Henk Schulte Nordholt (Leiden: KITLV Press, 1997), pp. 85-116. เพื่อขยายประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศภาวะและการแต่งกายของคนบนเกาะชวาที่แตกต่างจากสังคมพม่า เนื่องจากชายชาวอินโดนีเซียใส่ชุดสุทเพื่อประกาศตนเป็นผู้สืบทอดบทบาทของผู้ปกครองต่อจากเจ้าอาณานิคมเนเธอร์แลนด์ ส่วนผู้หญิงอินโดนีเซีย

มานุษยวิทยาเข้ามาประกอบการวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของประเด็นการเมืองเรื่องเครื่องแต่งกายที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของแต่ละสังคมด้วย

งานเขียนชิ้นสุดท้ายของชิเอะ อิเคยะที่ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึง คือ “The Scientific and Hygienic Housewife—and–Mother: Education, Consumption and Discourse of Domesticity”³² (2010) อิเคยะศึกษาผู้หญิงพม่าที่ทำหน้าที่ “แม่บ้าน” หรือ “แม่” ผู้ให้ความสำคัญกับเรื่องวิทยาศาสตร์และการดูแลสุขภาพอนามัย อิเคยะแยกแม่บ้าน (aim rhan ma) ออกจากผู้หญิงสมัยใหม่แบบอื่นๆ ด้วยลักษณะพฤติกรรมดูแลสุขภาพอนามัย การบริโภคยารักษาโรครวมทั้งสินค้าวิทยาศาสตร์อื่นๆ ด้วยเหตุผลสำคัญคือ “การดูแลสุขภาพเพื่อก่อให้เกิดความสุขแก่คนในครอบครัวของแม่บ้าน”³³ อิเคยะเชื่อมโยงภาพตัวแทนของแม่บ้านที่มีความคิดก้าวหน้า การศึกษา การบริโภคและวาทกรรมดูแลสุขภาพ ซึ่งผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ (1) รัฐอาณานิคมพยายามควบคุมจำนวนประชากรในดินแดนอาณานิคมของตน เรื่องดังกล่าวเกี่ยวข้องกับผู้หญิงพม่า การที่ผู้หญิงพม่าสามารถดูแลสุขภาพอนามัยรวมถึงการเลี้ยงดูทารกตามหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จะส่งผลให้เด็กทารกมีชีวิตรอดมากขึ้น ซึ่งการเพิ่มจำนวนประชากรมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจกับรัฐบาลอาณานิคม แต่การส่งเสริมสุขภาพอนามัยแบบใหม่ให้ผู้หญิงต้องควบคู่ไปกับการศึกษาแบบตะวันตกด้วย สะท้อนการสร้างวาทกรรมเรื่องการเผยแพร่ความเจริญสู่คนพื้นเมืองในพม่าสมัยอาณานิคม (2) สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ตีพิมพ์บทความในภาษาพื้นเมืองเพื่อเสนอความคิดและเทคนิคการดูแลสุขภาพคนในครอบครัวให้แก่แม่บ้าน และเริ่มโฆษณาผลิตภัณฑ์สำหรับผู้หญิงและเด็กที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ เช่น นมผง ยาแก้ไอ สบู่ระงับกลิ่นไม่พึงประสงค์ ผลิตภัณฑ์คุมกำเนิด ฯลฯ การโฆษณาผลิตภัณฑ์เชื่อมโยงแม่บ้านเข้าสู่ความทันสมัย โดยแม่บ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพาครอบครัวเข้าสู่สังคมแบบใหม่ แต่ประเด็นใหม่ที่อิเคยะต้องการชี้ให้เห็น คือแม้ว่าแม่บ้านของพม่าจะบริโภคผลิตภัณฑ์แบบตะวันตก แต่บทความภายในหนังสือพิมพ์ยังรณรงค์เพื่อกระตุ้นให้แม่บ้านเล่าตำนานของพม่าให้ลูกฟังมากกว่าการเล่าเทพนิยายของชาติตะวันตกอย่างไร้จุดหมาย ซึ่งการรณรงค์สอดคล้องกับกระแสชาตินิยมที่กำลังเฟื่องฟูในช่วงทศวรรษ 1920-1930

แต่งกายตามธรรมเนียมเดิม (traditional style) เพื่อให้ผู้หญิงเป็นตัวแทนของผู้รักษาความเป็นชาติ และเป็นการกันผู้หญิงออกจากอำนาจและภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม

³² Chie Ikeya, “The Scientific and Hygienic Housewife—and–Mother: Education, Consumption and Discourse of Domesticity,” : 59-89.

³³ Ibid., p. 83.

จุดเด่นสำคัญในบทความของอิกะ คือ การถ่ายทอดความต่อเนื่องของวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงพม่าสมัยอาณานิคม กล่าวคือวาทกรรมเรื่องผู้หญิงกับการดูแลสุขภาพอนามัยแบบใหม่เป็นทั้งวาทกรรมที่ผู้ปกครองสร้างขึ้นด้วยการให้การศึกษาแบบตะวันตก และวาทกรรมที่แพร่หลายในหมู่คนพื้นเมืองพม่าเอง ซึ่งวาทกรรมทั้งสองส่วนสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงผู้หญิงพม่าไปสู่ภาวะสมัยใหม่ด้วย

งานเขียนชิ้นสุดท้ายที่ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึงในส่วนของบททบทวนวรรณกรรม คือ งานเขียนเกี่ยวกับผู้หญิงพม่าชิ้นล่าสุดคือ *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History* (ค.ศ. 2012) ของเจสซิกา แฮริเดน (Jessica Harriden) ซึ่งตีพิมพ์รวมอยู่ในงานเขียนชุด *Gendering Asia* ประเด็นการศึกษาของแฮริเดนเริ่มต้นจากการพยายามทำความเข้าใจความเกี่ยวข้องระหว่างผู้หญิงกับอำนาจในประวัติศาสตร์ของพม่า โดยย้อนกลับไปพิจารณาอย่างละเอียดเริ่มตั้งแต่ประวัติศาสตร์พม่าช่วงก่อนการตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษจนถึงปัจจุบัน การที่ผู้เขียนกำหนดระยะเวลาของการศึกษายาวนานมากอาจทำให้การอธิบายรายละเอียดค่อนข้างจำกัด อย่างไรก็ตามเจตนาของผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นบทบาทของเพศภาวะที่โดดเด่นอยู่ในประวัติศาสตร์ของพม่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นแฮริเดนสามารถวิเคราะห์และเชื่อมโยงได้อย่างดี

งานเขียนชิ้นนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงพม่ากับอำนาจในสมัยอาณานิคมไว้ด้วย โดยกล่าวถึงประเด็นหลักที่สำคัญ อาทิ ทิศนะของชาวอังกฤษที่มีต่อผู้หญิงพม่าซึ่งเกี่ยวข้องกับหญิงในเชื้อชาติ การแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่ากับชายเอเชีย (โดยเฉพาะชาวอินเดียและชาวจีน) ที่ภายหลังกลายเป็นเป้าของการโจมตีจากกลุ่มที่มีแนวคิดชาตินิยมของพม่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้หญิง การศึกษาของผู้หญิงและกระแสผู้หญิงสมัยใหม่ในกลุ่มชนชั้นกลาง รวมทั้งบทบาทของผู้หญิงในการเคลื่อนไหว เมื่อพิจารณาเนื้อหาในส่วนนี้โดยรวมแล้วจะพบว่าคล้ายคลึงกับการศึกษาของอิกะ แต่ความโดดเด่นของงานเขียนของแฮริเดนอยู่ในส่วนระยะเวลาหลังพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ

การทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาภาวะสมัยใหม่ที่เกิดกับกลุ่มผู้หญิงพื้นเมืองในอาณานิคมพม่าของอังกฤษ โดยใช้มุมมองเพศภาวะเป็นศูนย์กลางของการอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดเป็นแนวทางสำคัญที่กระตุ้นให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมของผู้หญิงพม่า ซึ่งแวดวงวิชาการที่ศึกษาเรื่องพม่าให้ความสนใจประเด็นนี้ไม่มากนัก ทำให้สามารถขยายการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวได้ วิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาแนวความคิดนำของผู้ปกครองที่มีต่อผู้หญิง เพื่อนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงในสังคมพื้นเมืองของพม่าให้ทันสมัย (Modernization)

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เน้นการวิเคราะห์หลักฐานชั้นต้น โดยใช้แนววิธีวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และใช้ข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองประกอบการศึกษาร่วมกัน ซึ่งหลักฐานชั้นต้นของอังกฤษและพม่าได้รับการตีพิมพ์แล้วเป็นส่วนใหญ่ และถูกจัดเก็บในรูปของหนังสือหายากในห้องสมุดต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ เอกสารชั้นรองได้แก่ หนังสือ บทความและงานวิจัยเป็นหลัก ส่วนการนำเสนอจะใช้การรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิดของผู้ผลิตหลักฐานซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนของทั้งชาวอังกฤษ ชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ ในแต่ละช่วงเวลาตามโครงสร้างของการศึกษา เพื่อให้มองเห็นการเชื่อมโยงจากการรับรู้ (perception) สู่การปฏิบัติ (action) ของชาวอังกฤษ เพื่อสร้างให้เกิดภาวะสมัยใหม่ของผู้หญิงในอาณานิคมพม่าได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

1.7 หลักฐานประวัติศาสตร์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่องผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ค.ศ. 1885-1945 เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองแม่ คือ สหราชอาณาจักร กับดินแดนอาณานิคมพม่า โดยให้ความสำคัญกับเรื่องภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมที่ส่งผลต่อผู้หญิงในพม่า ผู้วิจัยค้นคว้าข้อมูลประเภทงานเขียนต่างๆ จากแหล่งเก็บข้อมูลหลายแห่ง ทั้งจากห้องสมุดในประเทศไทยและห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ รวมถึงงานเขียนที่ถูกจัดเก็บอยู่ในรูปของหนังสือหรือเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะงานเขียนของชาวอังกฤษและอเมริกันที่รวบรวมไว้ใน Southeast Asia Visions Collection ซึ่งเป็นคลังเอกสารออนไลน์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยคอร์เนล

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ตีความและวิเคราะห์หลักฐานชั้นต้นซึ่งผลิตขึ้นโดยชาวตะวันตกและชาวพื้นเมืองในพม่า สำหรับหลักฐานของชาวตะวันตก ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับหลักฐานชั้นต้นที่ผลิตขึ้นโดยชาวอังกฤษ รวมทั้งผู้ที่ทำงานให้กับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษเป็นหลัก เพื่อแสดงให้เห็นมุมมองของคนเหล่านั้นที่มีต่อผู้หญิงในพม่า นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าหลักฐานชั้นต้นของมิชชันนารีอเมริกันก็มีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของพม่าสมัยอาณานิคมด้วยเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันได้เข้าทำงานในหมู่คนพื้นเมืองของพม่าอย่างต่อเนื่อง โดยการอนุญาตหรือสนับสนุนของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ และผลิตงานเขียนเพื่อถ่ายทอดการปฏิบัติหน้าที่ของคณะมิชชันนารีในพม่าจำนวนมากพอสมควร โดยข้อมูลในงานเขียนของ

มิชชันนารีอเมริกันได้แสดงสภาพของสังคมพม่าสมัยอาณานิคม รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการศึกษาด้วย ส่วนหลักฐานชั้นต้นที่ผลิตขึ้นโดยคนพื้นเมืองของพม่า

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องผู้หญิงในพม่า และพัฒนาการความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะสมัยใหม่ของผู้หญิงพื้นเมืองในอาณานิคมพม่า รวมถึงการโต้ตอบของผู้หญิงที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ของอาณานิคม (Colonial Modernity) สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

1.7.1. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบด้วย งานพรรณนาการเดินทาง บันทึกความทรงจำ เอกสารรายงานถึงกระทรวงอาณานิคมในอินเดีย และงานเขียนของผู้หญิงพื้นเมือง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อยคือ

1.7.1.1 บันทึกของนักเดินทางและงานเขียนของชาวอังกฤษผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์ โดยเฉพาะที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพม่า วิถีชีวิตของผู้หญิงและทัศนคติของชาวอังกฤษที่มีต่อผู้หญิงในดินแดนต่างถิ่น ตัวอย่างเช่น บันทึกของบาทหลวงเจมส์ อัลเฟรด โคลเบค (James Alfred Colbeck)³⁴ ผู้เข้ามาปฏิบัติตามพันธกิจในเมืองมันทะเลย์เป็นระยะเวลา 1 ปี เขาให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนพม่าที่บาทหลวงโคลเบคได้พบเห็นพร้อมทั้งบรรยายการปฏิบัติหน้าที่ประจำวันของคณะทำงาน ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1878- 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 1879 งานเขียนจากความทรงจำของเฮนรี กูเกอร์ (Henry Gouger)³⁵ พ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้าไปแสวงโชคในพม่าก่อนการเกิดขึ้นของสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1824-1826) โดยงานของกูเกอร์ให้รายละเอียดเกี่ยวกับทัศนคติของคนอังกฤษที่มีต่อสังคมพม่าและชาวพม่าโดยรวม แต่มิได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้หญิงพม่าและไทใหญ่มากนัก

นอกจากงานพรรณนาการเดินทางของชาวอังกฤษแล้ว ยังมีงานเขียนอีกจำนวนหนึ่งซึ่งผลิตโดยกลุ่มข้าราชการอาณานิคมที่ปฏิบัติหน้าที่ในพม่าที่ได้รับการตีพิมพ์ในระหว่างที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ³⁶ มีความสำคัญในฐานะของข้อมูลที่บ่งบอกความคิดและทัศนคติของชาว

³⁴ James Alfred Colbeck, "Mandalay in 1878-1879: The Letters of James Alfred Colbeck," *SOAS Bulletin of Burma Research* 1(Autumn 2003): 60-85.

³⁵ Henry Gouger, *Two Years Imprisonment in Burma, 1824-1826* (Bangkok: White Lotus, 1860).

³⁶ Charles J.F.S. Forbes, *British Burma and Its People* (London: John Murray, 1878); Frank Elias, *The Gorgeous East: India, Burma, Ceylon, and Siam* (London: A. and C. Black, 1913); Frederick Aflalo and Charles Thomas Paske, *Myamma: A Retrospect of Life and Travel in Lower Burmah* (London: W. H. Allen,

อังกฤษทั้งก่อนและหลังการครอบครองพม่าโดยละเอียด พร้อมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้หญิงพื้นเมืองของพม่าด้วย

งานเขียนของราชสมาคมเอเชียติก (Royal Asiatic Society) ซึ่งริเริ่มก่อตั้งโดยกลุ่มข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษและได้รับพระบรมราชานุญาตอย่างเป็นทางการจากพระเจ้าจอร์จที่ 5 ให้ทำการสำรวจหัวข้อสำคัญเกี่ยวกับศิลปะ วิทยาศาสตร์ และวรรณกรรมของเอเชียที่ครอบคลุมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ราชสมาคมดังกล่าวให้ความสำคัญกับการผลิตและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับเอเชียเพื่อเผยแพร่ ในรูปแบบของหนังสือ การรวบรวมศิลปะ และวารสารของราชสมาคม โดยวารสารของราชสมาคมเอเชียติก มีการเปลี่ยนแปลงชื่อหลายครั้งด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนจาก Transactions of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (ค.ศ. 1824-1834) เป็น The Journal of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (ค.ศ. 1834-1990) ก็มีความสำคัญต่อการศึกษาของผู้วิจัย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทใหญ่ นั้น เลสลีย์ มิลเน (Leslie Milne) สมาชิกท่านหนึ่งของราชสมาคมเอเชียติก ได้ลงพื้นที่ศึกษาค้นคว้าวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมของชาวไทใหญ่ไว้อย่างละเอียดและตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน ค.ศ. 1910

1.7.1.2 งานเขียนและข้อกำหนดของทางการอังกฤษที่รวบรวมข้อมูลของพม่าไว้ตั้งแต่เริ่มต้นครอบครองบริเวณตอนล่างของพม่า โดยแสดงข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพม่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ประวัติศาสตร์ของพม่าและกฎข้อบังคับในพม่าสมัยอาณานิคม ในงานตัวอย่างชิ้นสำคัญคือ Gazetteer of Burma³⁷

1893); George W. Bird, Wanderings in Burma (Bangkok: White Lotus, 1897); Ernst Hart, Picturesque Burma (London: J.M. Dent, 1897); Gwendolen Trench Gascoigne, Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma (London: A.D. Innes, 1896); Harold Fielding-Hall, The Soul of a People (Bangkok: White Lotus Press, 1922); Henry P. Cochrane, Among the Burmans (New York: Fleming H. Revell Company, 1904); Herbert Thirkell White, Civil Servant in Burma (London: Edward Arnold, 1913); Osborn B. Allen, A Parson's Holiday: Being an Account of a Tour in India, Burma, and Ceylon in the Winter of 1882-83 (S.l.: s.n., 1885); Talbot R. Kelly, Burma, painted and described (London: A. and C. Black, 1905); Shwe Yoe, The Burman: His Life and Notions (London: Macmillan, 1896); William Thomas Pollok and W.S. Thom, Wild Sports of Burma and Assam (London: Hurst & Blackett, 1900).

³⁷ H.R. Spearman, Gazetteer of Burma, Volume 1 (Delhi: Gian Publishing House, 1987); Authority, British Burma Gazetteer, Volume 2 (Rangoon: The Government Press, 1879); James George Scott and John Percy Hardiman, Gazetteer of Upper Burma and Shan States (Rangoon: Government Printing, 1901).

ข้อมูลการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1901 สำมะโนประชากร ค.ศ. 1911 (Census of Burma 1911)³⁸ และหนังสือรวบรวมข้อกำหนดเพื่อบังคับใช้ในอาณานิคมพม่า (The Burma Code)³⁹

1.7.1.3 งานเขียนและบันทึกของมิชชันนารีอเมริกัน⁴⁰ ผู้วิจัยงานเขียนของคณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประกอบการศึกษาดูด้วย เนื่องจากคณะมิชชันนารีอเมริกันค่อนข้างมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ตามหมู่บ้านของชาวพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัยของผู้หญิงพื้นเมือง แม้ว่าเป้าหมายหลักของมิชชันนารีอเมริกันคือการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ แต่การสร้างความสำเร็จให้คนพื้นเมืองรวมอยู่ในโครงการอาณานิคม (Colonial Project) ของรัฐบาลอาณานิคมด้วย นอกจากนี้กลุ่มคณะมิชชันนารีจากอเมริกาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอเมริกันก็มีความสัมพันธ์กับเจ้าอาณานิคมในฐานะผู้สืบทอดมรดกร่วมกันของชาวแองโกล-แซกซอน (Anglo-Saxon) ดังนั้นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นโดยคณะมิชชันนารีอเมริกันจึงสามารถช่วยเพิ่มเติมความเข้าใจมุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อผู้หญิงพื้นเมืองได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น จดหมายโต้ตอบระหว่างมิชชันนารีชาวอเมริกันในช่วง ค.ศ. 1828-1839 โดยมีการรวบรวมจดหมายฉบับเต็มและคัดแยกข้อมูลบางส่วนเพื่อตีพิมพ์ลงใน American Baptist Missionary Magazine หรืองานเขียนจากความทรงจำของมิชชันนารีที่อาศัยอยู่ในพม่าเป็นเวลานาน เช่น จูเลียส สมิธ (Julius Smith) ผู้เขียน Ten Years in Burma และงานที่เขียนขึ้นจากบันทึกประจำวันของมิชชันนารีที่ปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขในเมืองนาย หนึ่งในนครรัฐไทใหญ่ การนำข้อมูลของมิชชันนารีอเมริกันซึ่งเป็นผู้มีบทบาทมากในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของอาณานิคมพม่ามาประกอบกับข้อมูลของมิชชันนารีอังกฤษจึงสามารถช่วยเพิ่มเติมประเด็นสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ครบถ้วนมากขึ้นด้วย

³⁸ ทางกรอังกฤษสำรวจและจัดทำสำมะโนประชากรในพม่าขึ้นทุกๆ 10 ปี สำมะโนประชากรฉบับแรกเริ่มขึ้น ใน ค.ศ. 1891 และสำมะโนประชากรที่ผู้วิจัยใช้ประกอบการศึกษา คือ ฉบับ ค.ศ. 1901 และ 1911 สำหรับฉบับ ค.ศ. 1901 นั้นถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของ Census of India ที่ว่าด้วยเรื่องของพม่า แต่ฉบับ ค.ศ. 1911 ได้แยกออกจากสำมะโนประชากรของอินเดีย กลายเป็น Census of Burma; Charles C. Lewis, Census of India 1901: Burma (Rangoon: Office of the Superintendent of Government Printing, 1902); Morgan C. Webb, Census of Burma 1911 (Delhi: Manas Publications, 1986).

³⁹ Legislative Department, The Burma Code (Calcutta: Superintendent Government Printing, 1910).

⁴⁰ Katherine L. Read and Robert O. Ballou, Bamboo Hospital: The Story of a Missionary Family in Burma (Philadelphia: Lippincott, 1961); Ellen B. Mason, Civilizing Mountain Men: Sketches of Mission Work Among the Karen; Julius Smith, Ten Years in Burma (New York: Jennings and Pye, 1902).

1.7.1.4 งานเขียนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า⁴¹ ประกอบด้วยงานเขียนประเภทบันทึกความทรงจำ งานเขียนทั่วไป ซึ่งงานเขียนทั้งหมดถูกตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษภายหลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษโดยสมบูรณ์แล้ว อย่างไรก็ตามงานเขียนเหล่านี้ได้ถูกผลิตขึ้นจากสตรีที่มีความทรงจำร่วมและเคยผ่านประสบการณ์การถูกปกครองโดยอังกฤษ ข้อมูลที่ได้รับจากงานเขียนของสตรีพม่าและไทใหญ่ คือ ความคิดของผู้หญิงที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปกครองแบบอาณานิคม ซึ่งในเบื้องต้นงานเขียนของผู้หญิงไทใหญ่ยังคงจำกัดอยู่ภายในกลุ่มของผู้หญิงในราชสำนัก ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้วิจัยอยู่ในส่วนต้นของงานเขียนของสตรีราชสำนักไทใหญ่ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ครอบครัว การศึกษาของสตรีไทใหญ่และชีวิตของคนในครอบครัวที่บางเล่มได้ย้อนเรื่องราวไปถึงชีวิตของพ่อแม่ เช่น งานเขียนของเจ้าจันทา หรือเจ้าจันทรา (Sao Sanda) ราชธิดาของเจ้าฟ้าส่วยไต แห่งนครรัฐของห้วย ไตเล่าความเปลี่ยนแปลงชีวิตของชนชั้นนำไทใหญ่ในระหว่างที่นครรัฐไทใหญ่ต่างๆ อยู่ภายใต้การอารักขาของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ

1.7.1.5 งานเขียนอื่นๆ สำหรับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษร กลุ่มสุดท้ายที่ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึง คือ งานเขียนประเภทนวนิยาย ถึงแม้ว่าเนื้อความในนวนิยายนั้นจะไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์เพื่อบ่งชี้ความถูกต้องของเหตุการณ์ต่างๆ ที่ถูกอ้างอิง แต่ความสำคัญของงานเขียนประเภทนวนิยายกลับมีความสำคัญในฐานะเครื่องสะท้อนความคิดของผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นบุคคลในสังคม ดังนั้นนวนิยายจึงสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานประกอบงานวิจัยเพื่อแสดงถึงความคิดและความรู้สึกของคนส่วนหนึ่งในสังคมอาณานิคมตลอดช่วงที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ผู้วิจัยพบว่านวนิยายจำนวนหนึ่งได้รับการตีพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวและสามารถสะท้อนมุมมองของนักประพันธ์ที่มีต่อสังคมอาณานิคมได้ชัดเจนพอสมควร ซึ่งงานเขียนเหล่านี้ถูกผลิตขึ้นโดยนักประพันธ์ชาวตะวันตกและชาวพื้นเมืองในพม่าเองด้วย เช่น นวนิยายเรื่อง *A Marriage in Burma*⁴² ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1905 ประพันธ์โดย มาเบล คอสโกรฟ (Mabel Cosgrove) นวนิยายกึ่งอัตชีวประวัติของผู้เขียนเล่มนี้เกี่ยวข้องกับความรักระหว่าง

⁴¹ เนล อาดัมส์, *โลกสลาย: เรื่องจริงของเจ้าหญิงฉาน*, แปลโดย ศรวณีย์ สุขุมวาท, สมพร วาร์นาโด และ วิไลลักษณ์ อุณจักร (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548); อิงเง่ ซาเจนท์, *สิ้นแสงฉาน*, แปลโดย มนันทา ธาระภูมิ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544); อองซาน ซูจี, *จดหมายจากพม่า* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2540); Mi Mi Khian, *The World of Burmese Women* (London: Zed Book, 1984); Patricia W. Elliott, *The White Umbrella: A Women's Struggle for Freedom in Burma* (Bangkok: Friends Books, 2006); Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan States* (Bangkok: River Books, 2008).

⁴² Mabel Cosgrove, *A Marriage in Burma* (London: Greening & Co., LTD, 1905).

หญิงสาวชาวอังกฤษที่พัวพันกับชายชาวพม่าในดินแดนอาณานิคมพม่า ทำยู่สุดแล้วงานเขียนของ คอสโกรฟสะท้อนปัญหาชีวิตคู่สมรสต่างเชื้อชาติ การแต่งงานระหว่างชาวตะวันตกกับชาวพื้นเมือง รวมทั้งเด็กสายเลือดผสมคือประเด็นถกเถียงหนึ่งพบอยู่เสมอในสังคมอาณานิคม

ผู้วิจัยกล่าวไว้ในส่วนต้นเกี่ยวกับหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นโดยกลุ่มข้าราชการอาณานิคมที่ปฏิบัติหน้าที่ในพม่าแล้ว ข้าราชการอาณานิคมบางคนได้แต่งนวนิยายเกี่ยวกับพม่าไว้ด้วย เช่น ผลงานชิ้นสำคัญของมอริส คอลลิส (Maurice Collis) คือ *Trials in Burma* ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1938 ซึ่งมอริส คอลลิสเขียนนวนิยายเรื่องนี้ขึ้นจากประสบการณ์ของตนเองขณะรับราชการในพม่า โดยกล่าวถึงเรื่องราวของ Ma Lat หลานสาวของพระเจ้าธิบอผู้ถูกเนรเทศไปอยู่ที่อินเดียซึ่งได้รับอนุญาตให้กลับมาที่พม่าอีกครั้งภายหลังจากสงครามสิ้นสุดลง พร้อมกับพบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง เนื่องจากขณะอยู่ที่อินเดีย Ma Lat กับบิดาเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงพอสมควร สามารถเข้าสมาคมของอินเดียได้ แต่กลายเป็นบุคคลที่ไม่มีใครรู้จักและเลือกแต่งงานกับชายชาวอังกฤษ

1.7.2. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งประกอบด้วยหลักฐานประเภทภาพถ่ายเป็นหลัก เช่น ภาพประกอบในหนังสือ *The Moon Princess* ของเจ้าจันทรา ภาพถ่ายส่วนใหญ่ในงานเขียนดังกล่าว คือ ภาพที่ถูกรวบรวมระหว่างการปกครองไทใหญ่จากแหล่งเก็บเอกสารที่ประเทศอังกฤษ เช่น แฟ้มข้อมูลสำนักงานบูรพาและอินเดีย (Courtesy of the Oriental and India Office Collection) ณ ห้องสมุดบริติช กรุงลอนดอน และรวมภาพถ่ายในคลังข้อมูลของดอนนิสัน (Donnison Collection) และภาพถ่ายเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 จากพิพิธภัณฑ์สงครามของจักรวรรดิ (Imperial War Museum) หรือ หนังสือ *Scenes in Burma: An Album of 125 Views, depicting the Principal Features of Interest in Rangoon, Lower and Upper Burma, and the Shan States* ซึ่งรวบรวมภาพของพม่าสมัยอาณานิคม ทั้งภาพของสถานที่สำคัญ วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของคนพม่า นอกจากนี้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลการแต่งกายของผู้หญิงพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากฐานข้อมูลออนไลน์ของ พิพิธภัณฑ์วิกตอเรียและอัลเบิร์ต (Victoria and Albert Museum) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเอเชียเพื่อนำมาประกอบการศึกษาการแต่งกายที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงพม่าในสมัยอาณานิคม

นอกจากภาพถ่ายที่ถูกเก็บรวบรวมอยู่ในแหล่งเก็บเอกสารต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยพบว่างานเขียนเกี่ยวกับพม่าของชาวตะวันตกในช่วงนับตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากที่ดิสเดอริ (Disderi) ได้พัฒนาเทคโนโลยีการถ่ายภาพ (Photography) เป็นผลสำเร็จ ภาพถ่ายได้กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างเมืองแม่และดินแดนอาณานิคม โดยภาพถ่ายทำให้การรับรู้เรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น การถ่ายภาพแสดงให้เห็น

ความก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ของโลกตะวันตกที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์เชิงประจักษ์ ภาพถ่ายถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบงานหลากหลายประเภท ทั้งข้อมูลทางราชการ รายงานเหตุการณ์สงคราม การสำรวจข้อมูลของนักมานุษยวิทยา หรือ ไปรษณีย์บัตร การถ่ายภาพได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากชนชั้นกลางในเมืองแม่เห็นได้จากการเติบโตของธุรกิจร้านถ่ายภาพตั้งแต่ทศวรรษ 1860 โดยภายในห้องถ่ายภาพจะตกแต่งฉากหลังเพื่อแสดงความสวยงามและแปลกตา (Exotic) อีกด้วย นอกจากนี้ภาพถ่ายที่เกี่ยวกับดินแดนอาณานิคมจะถ่ายทอดความแตกต่างระหว่างสังคมดั้งเดิม (Primitive) ของคนพื้นเมืองกับความทันสมัยของเจ้าอาณานิคมเพื่อแสดงให้เห็นการพัฒนาสังคมพื้นเมืองในสมัยอาณานิคม ดังนั้นภาพถ่ายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนความก้าวหน้าและความชอบธรรมของจักรวรรดิด้วย⁴³ ภายในบทที่ 2 และบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์จะอธิบายการนำภาพถ่ายมาใช้เพื่อแสดงความแตกต่างแบบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของชาวตะวันตกเพื่อสะท้อนโลกทัศน์ของพวกเขาที่มีต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของสังคมตะวันตกกับสังคมเดิมของพม่า นอกจากนี้ภาพถ่ายยังเป็นส่วนประกอบสำคัญของการสร้างองค์ความรู้แบบอาณานิคม เช่น การใช้ภาพถ่ายในงานเขียนจากการสำรวจของทางการอาณานิคมเพื่อระบุข้อมูลพื้นฐานของคนกลุ่มต่างๆ ในพม่า ทั้งลักษณะการแต่งกาย การทำมาหากิน ประเพณี ความเชื่อและศาสนา ฯลฯ ตามการจัดจำแนกกลุ่มคนด้วยความรู้แบบตะวันตก นอกจากนี้ภาพถ่ายของคนพื้นเมืองโดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของชนชั้นนำไทใหญ่ยังแสดงให้เห็นความหลากหลายทางอัตลักษณ์ เพื่อยืนยันความเป็นผู้นำของชาวไทใหญ่และเพื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงตามภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกในสมัยอาณานิคม

1.8 โครงสร้างวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บทตามแกนหลักของเรื่องเป็นสำคัญ เริ่มต้นเนื้อหาบทที่ 2 ด้วยการอธิบายความหมายและข้อถกเถียงเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมและความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดตั้งระบอบอาณานิคมในพม่าเพื่อแสดงให้เห็นว่าระบอบอาณานิคมเป็นปัจจัยสำคัญของการก่อรูปของภาวะสมัยใหม่ บทที่ 3 เนื้อหาภายในบทนี้เกี่ยวข้องกับ การแสดงโลกทัศน์และทัศนคติของชาวอังกฤษที่เดินทางเข้าสู่ดินแดนพม่าในลักษณะของวาทกรรมอาณานิคม (Colonial discourse) ที่มีการเชื่อมโยงประเด็นผู้หญิงและภาวะสมัยใหม่ เป้าหมายหลัก

⁴³ Anne McClintock, *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest* (London: Routledge, 1995), pp. 122-124.

ของคำอธิบายอยู่ที่มุมมองของคนอังกฤษ แต่ผู้วิจัยเห็นควรพิจารณาโลกทัศน์ของคนกลุ่มอื่นเพิ่มเติมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันที่มีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มผู้หญิงในพม่า ซึ่งแม้ว่าจะเป็นกลุ่มคนต่างสังคมแต่ก็ทำงานในพม่าภายใต้โครงการอาณานิคมของรัฐบาลอาณานิคมเช่นเดียวกัน บทที่ 4 ว่าด้วยการกำหนดแบบแผนปฏิบัติให้ผู้หญิงเหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในสมัยอาณานิคม โดยรัฐบาลอาณานิคม รวมทั้งปฏิกิริยาโต้ตอบของผู้หญิงพม่าที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยด้านต่างๆ ของพวกเธอ โดยเฉพาะประเด็นด้านการศึกษาและการสาธารณสุขแบบตะวันตก และบทที่ 5 สรุป

บทที่ 2

ภาวะสมัยใหม่และสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม

ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการอธิบายในบทนี้ คือ คำนิยามและข้อถกเถียงเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่และภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม คนในสังคมพม่ายุคอาณานิคมได้รับอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่ผ่านทางกรปกครองของอังกฤษ ในกระบวนการส่งผ่านภาวะสมัยใหม่ดังกล่าวไม่ได้ทำให้คนพื้นเมืองในพม่าปรับเปลี่ยนตนเองตามแบบชาวตะวันตกทั้งหมด หากแต่เห็นได้ชัดเจนเฉพาะในกลุ่มของชนชั้นนำ ชนชั้นกลางในเมือง และปัญญาชนที่ได้รับอิทธิพลของตะวันตก นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องการอธิบายการก่อตั้งระบอบอาณานิคมของอังกฤษในพม่าและสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคมเพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของพม่าจากยุคจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่

2.1 ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม

2.1.1 การนิยาม “ภาวะสมัยใหม่” และ “ภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม”

คำว่า “ภาวะสมัยใหม่” (Modernity) ถูกใช้ในการอธิบายสภาพทางสังคมของยุโรปในช่วงระยะเวลาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นหลายมิติ ทั้งในด้านการเมืองที่มีการสถาปนารัฐชาติและประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นจนนำมาสู่การพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย ในทางสังคมเกิดการเปลี่ยนผ่านจากสังคมจารีตเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต่างเรียนรู้และสะสมประสบการณ์การใช้ชีวิตทันสมัย (Modern life)¹ การเปลี่ยนแปลงที่มีจุดเริ่มต้นในสังคมยุโรปนี้ขยายตัวสู่ส่วนอื่นของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาแห่งการแสวงหาดินแดนอาณานิคมของชาติมหาอำนาจในตะวันตก ด้วยเหตุนี้ภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจึงมิใช่ปรากฏการณ์ที่มีความแน่นอน สม่่าเสมอและจำกัด แต่เพียงแคในสังคมยุโรป หากแต่จะเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นในโลกด้วย

¹ Frederick Cooper, *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History* (Berkeley: University of California Press, 2005), pp. 127-129.

แอนโทนี กิดเดนส์ ผู้ให้ความสนใจศึกษาภาวะสมัยใหม่ตามแนวทางของสังคมวิทยาได้ให้คำอธิบายความหมายของภาวะสมัยใหม่ไว้คือ

“รูปแบบของชีวิตที่นำพาเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่นั้นย่อมทำให้เราอยห่างจากสิ่งที่เป็นจารีตเดิมในรูปลักษณะต่างๆ โดยการเปลี่ยนผ่านสู่ภาวะสมัยใหม่ทั้งในเชิงกว้างและเชิงแคบและคงความลึกซึ้งกว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมาด้วย”²

นักวิชาการให้ความสนใจประเด็นภาวะสมัยใหม่ที่แผ่ขยายไปทั่วโลกเป็นอย่างมากทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ เฟดเดอริก คูเปอร์ (Frederick Cooper) ศึกษาภาพรวมของภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏในงานวิชาการแขนงต่างๆ และแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ภาวะสมัยใหม่เป็นสัญลักษณ์ของการอ้างถึงอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งมีความต่อเนื่องและใช้เวลายาวนาน โดยศูนย์กลางอยู่ที่ประวัติศาสตร์ของยุโรปและยังเปรียบเสมือนแรงบันดาลใจเพื่อมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมายให้แก่ส่วนอื่นๆ ของโลก และได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้ที่มองเห็นโอกาสใหม่ๆ ในความก้าวหน้าส่วนบุคคล สังคมและการเมืองในฐานะของการปลดปล่อยออกจากความล่าช้าและการกดขี่เช่นอดีตที่ผ่านมาของจักรวรรดินิยมตะวันตก

2. ภาวะสมัยใหม่ คือ ชุดของปรากฏการณ์ทางสังคม ความคิดและการเมืองที่วางอยู่บนรากฐานทางประวัติศาสตร์ของตะวันตก แต่ในเวลานี้ได้ถูกประณามว่าเป็นการสร้างจักรวรรดิในตัวของมันเอง และเป็นการกำหนดรูปแบบทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งควบคุมและผ่านกระบวนการจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่หลากหลายเพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจของชุมชนต่างๆ

3. ภาวะสมัยใหม่ที่ยังคงความเป็นเลิศ หมายถึงภาวะสมัยใหม่ที่เป็นโครงการและความสำเร็จของชาวยุโรปเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือต่อต้านและทำให้คนอื่นที่ไม่สามารถเข้าถึงภาวะสมัยใหม่ต้องยอมสยบด้วย

4. ภาวะสมัยใหม่ที่มีมากกว่าหนึ่งเดียว คำที่แสดงถึงแนวความคิดดังกล่าว คือ “multiple modernities” และ “alternative modernities” ซึ่งข้อเสนอภาวะสมัยใหม่แนวทางนี้จะพิจารณาวิถีทางของคนที่ไม่ใช่ชาวตะวันตกที่พัฒนารูปแบบทางวัฒนธรรมของตนเองโดยไม่ซ้ำธรรมเนียม

² Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (California: Stanford University Press, 1990), p. 4.

เดิม แต่นำมุมมองของตนเองมาใช้เพื่อให้เกิดความก้าวหน้า หรือ การมุ่งเน้นพิจารณาปัญญาชนหรือ ผู้นำสมัยอาณานิคมผู้ซึ่งเกี่ยวข้องและอ้างวิถีแบบตะวันตกเพื่อนำเสนอว่าสิ่งเหล่านั้น คือ ภาวะสมัยใหม่ จากนั้นจึงพยายามสร้างแรงขับเคลื่อนตนเองและสังคมไปข้างหน้าแต่ยังคงรักษาสำนึกความเป็นตัวตนให้คงอยู่³

เมื่อพิจารณาการแบ่งลักษณะของภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏอยู่ในงานวิชาการตามข้อเสนอของคูเปอร์จะพบว่าส่วนใหญ่แล้วภาวะสมัยใหม่อิงอยู่บนรากฐานที่ให้ความสำคัญกับยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Euro-centrism) ซึ่งนำไปสู่ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะของนักวิชาการที่ต้องการหลีกเลี่ยงคำอธิบายที่ยึดยุโรปเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งเสนอว่าความเจริญและความก้าวหน้าของภูมิภาคอื่นนั้นกำลังอยู่ในกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและจำเป็นต้องใช้เวลา ซึ่งยุโรปไม่ใช่ตัวการสำคัญที่ทำให้กระบวนการดังกล่าวบรรลุเป้าหมายอย่างลุล่วง ยิ่งไปกว่านั้นการเข้ามาของชาวยุโรปกลับทำให้กระบวนการพัฒนาเหล่านั้นผิดพลาดอีกด้วย⁴

แนวคิดที่ว่าภาวะสมัยใหม่ยึดยุโรปเป็นศูนย์กลางนั้นก่อให้เกิดการตั้งคำถามในประเด็นดังกล่าวกับส่วนอื่นๆ ของโลกอย่างแหลมคม อาทิ ทีโมที มิทเชล (Timothy Mitchell) กระตุ้นให้เกิดการคิดและตั้งคำถามเกี่ยวกับความรุ่งเรืองและการแผ่ขยายของภาวะสมัยใหม่ของโลกตะวันตก ซึ่งอาจไม่ได้ถูกผลิตขึ้นในยุโรปแต่เพียงลำพัง⁵ นอกจากนี้กระบวนการเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ (Modernization) ยังมักถูกอธิบายในฐานะของกระบวนการที่เริ่มต้นและจบลงในทวีปยุโรปเท่านั้น และหากกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทอื่นนั้นเป็นเพียงแต่ความพยายามเลียนแบบ หรือ กระบวนการทำให้เป็นตะวันตก ซึ่งมิทเชลให้ความเห็นแย้งต่อคำอธิบายหลักเหล่านี้ด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของโลกตะวันตกกับโลกที่ไม่ใช่ตะวันตก⁶

การนำกรอบของภาวะสมัยใหม่ซึ่งเน้นความสำคัญของยุโรปในฐานะศูนย์กลางมาอธิบายสังคมอาณานิคมยังก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มนักคิดในกระแส Subaltern Studies⁷ โดยเฉพาะนักคิดที่ให้ความสำคัญศึกษาสภาพสังคมของอินเดียสมัยอาณานิคม

³ Frederick Cooper, *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History*, pp. 113-114.

⁴ Gurinder K. Bhambra, *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), p. 4.

⁵ Timothy Mitchell, "Introduction" in *Question of Modernity*, ed. Timothy Mitchell (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000), p. xii.

⁶ Ibid., p. 2

⁷ กลุ่มนักคิดในกระแส Subaltern Studies ให้ความสำคัญกับการศึกษาและวิพากษ์ภาวะสมัยใหม่ที่มีต่อสังคมอินเดียในหลายแนวทาง ทั้งด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และประวัติศาสตร์ เช่น โดยนักคิดในกระแส

เช่น ปาธาร์ ฉัตเตอจี (Partha Chatterjee) อรุณ อพาดูไร (Arjun Appadurai) ดิเพช จักรบาตี (Dipesh Chakrabarty) โฮมิ บาบบา (Homi Bhabha) และลาตา มานี (Lata Mani) ฯลฯ โดยนักวิชาการกลุ่มนี้ จะให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของปัญญาชนนักคิดชาวอินเดียด้วย ตามการศึกษาของดิเพช จักรบาตี พบว่าปัญญาชนชาวเบงกาลีในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แสดงหมุดหมายของความก้าวหน้าซึ่ง ชาวอินดูพยายามนำข้อดีของเทคโนโลยี แบบแผนปฏิบัติและกฎหมายของชาวอังกฤษ แต่ ความสำคัญอยู่ตรงการมองว่าวัฒนธรรมอินดูเองก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งและสามารถพัฒนาให้ เจริญก้าวหน้าตามแนวทางของพวกเขาเองด้วย สภาวะข้างต้นนั้นเรียกว่า “ภาวะสมัยใหม่ทางเลือก” (Alternative modernities) สภาวะสมัยใหม่รูปแบบนี้จะค่อนข้างยืดหยุ่นตามคุณลักษณะของ วัฒนธรรมที่สามารถผสมผสาน ปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้ ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจ ภาวะสมัยใหม่ในฐานะชุดของการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมและสามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไปอีกด้วย⁸ กระแสความคิดภาวะสมัยใหม่ทางเลือกได้รับความสนใจในสาขาวิชาสังคมวิทยาและวัฒนธรรม ศึกษาเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม โลกตะวันตกยังคงถูกมองในฐานะของแหล่งแพร่ขยายของภาวะ สมัยใหม่ไปสู่ส่วนอื่นๆ ของโลก ส่วนคนที่ไม่ใช่ชาวตะวันตกแต่ธรรมเนียมของพวกเขาเข้าไป เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ทำให้ภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมของพวกเขาแตกต่างจากเดิมทำให้ สามารถเรียกภาวะดังกล่าวว่า “ภาวะสมัยใหม่แบบลูกผสม” (Hybrid Modernities)⁹

อาจกล่าวได้ว่าการตกอยู่ภายใต้ระบอบอาณานิคมเป็นการเปิดพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ ทางความรู้ให้แก่คนในดินแดนอาณานิคมยอมรับสังคมและการเรียนรู้แบบใหม่ด้วย¹⁰ และเมื่อ พิจารณาประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างภาวะสมัยใหม่กับระบอบอาณานิคมเป็นหลัก พบว่าภาวะ สมัยใหม่ในดินแดนอาณานิคมต่างๆ สามารถอธิบายได้ด้วยแนวทางที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ดังกล่าวพยายามตีความประวัติศาสตร์อินเดียสมัยอาณานิคมใหม่อีกครั้ง โดยการพิจารณาหลักฐานประวัติศาสตร์ ของคนพื้นเมืองในอินเดียและหลักฐานของชาวต่างชาติควบคู่กันเพื่อวิเคราะห์ว่าทฤษฎีอาณานิคม (Colonial discourses) โดยวาทกรรมดังกล่าวถูกสร้างขึ้นและร่วมอยู่ในกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์อินเดียสมัยอาณานิคม

⁸ Gurminder K. Bhambra, *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination*, pp. 6-7.

⁹ Ibid., p. 7.

¹⁰ Ibid., p. 16.

2.1.2 วัฒนธรรมคู่ตรงข้าม: จารีต (Tradition) กับความทันสมัย (Modernity)

“การสร้างจารีต คือ กระบวนการของการทำให้กลายเป็นพิธีกรรมซึ่งกล่าวอ้างถึงอดีต ซึ่งพิธีกรรมและระบบสัญลักษณ์ค่อนข้างซับซ้อนและยังไม่ได้รับการศึกษาจากนักประวัติศาสตร์มากเพียงพอ”¹¹

การศึกษาประเด็นภาวะสมัยใหม่ในแต่ละสังคมย่อมมีอาจจะเลยที่จะไม่กล่าวถึงคำว่า “จารีต” และ “ความทันสมัย” เนื่องจากแบบแผนหรือการกระทำของคนในสังคมจะถูกกำหนดให้กลายเป็นความเก่า เพื่อยกระดับให้เห็นความสำคัญของความใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ความสำคัญมิได้หยุดอยู่เพียงแค่ว่าสิ่งใดถูกกำหนดให้เป็นความเก่า หรือ ความใหม่ หากแต่เหตุผลเบื้องหลังของการกำหนดเหล่านั้นสามารถสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของสังคมในช่วงเวลาต่างๆ โดยเฉพาะสมัยอาณานิคมที่มีการปรากฏค่านิยมประเพณีของคนในสังคมอาณานิคมเพื่อจุดประสงค์ทางการปกครองของรัฐอาณานิคม

เรื่องของผู้หญิงได้กลายเป็นสมรภูมิจากหนึ่งของการปะทะกันระหว่างความเป็นจารีตกับความทันสมัยใหม่ และในหลายกรณีระหว่างแนวคิดชาตินิยมกับระบอบอาณานิคม สำหรับอินเดียที่ถูกปกครองโดยอังกฤษเช่นเดียวกับพม่า นั้น ปรากฏว่ามีการปะทะทางความคิดในเรื่องของ “จารีต” และ “ความทันสมัย” อย่างชัดเจน การศึกษาของดิเพช จักรบาตี (Dipesh Chakrabarty) นักวิชาการชาวอินเดียผู้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในงานวรรณกรรมอินเดียเพื่อสะท้อนให้เห็นว่าทั้ง “จารีต” (tradition) และ “ความทันสมัย” (modernity) เป็นเพียงการสร้างวาทกรรมของชาวตะวันตกเพื่อครอบงำคนในสังคมอินเดียสมัยอาณานิคมผ่านทางมุมมองเปรียบเทียบคุณสมบัติของผู้หญิงอินเดียกับนางลักษมีในงานวรรณกรรมที่เปรียบเหมือนลักษณะจารีตของผู้หญิงอินเดีย ดิเพชพิจารณาการนำเข้าความคิดของชาวอังกฤษสมัยวิกตอเรียน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับชีวิตภายในบ้าน (Domestic Life) ซึ่งเป็นความคิดเรื่องการแบ่งประเภทของชาวยุโรปที่ถูกนำมาใช้กับคนพื้นเมืองในอินเดียด้วย กฎระเบียบภายในบ้านของชาวยุโรปเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญของการเข้าสู่ความเจริญและอำนาจทางการเมือง ดิเพชยกตัวอย่างหนังสือของปัญญาชนชาวเบงกาลีที่ยกย่องบ้านของชาวยุโรปว่าดุจดั่งสวรรค์ ซึ่งบ้านที่มีความเจริญจะเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องความสะอาดและการดูแลสุขภาพอนามัยตามหลักวิทยาศาสตร์ ดังนั้นแม้บ้านชาวเบงกาลีที่ปฏิรูปตนเองจะ

¹¹Eric Hobsbawm, “Introduction: Inventing Traditions” in *The Invention of Tradition*, eds. Eric Hobsbawm and Terence Ranger (New York: Cambridge University Press, 1992), p. 4.

กลายเป็นผู้หญิงแบบใหม่ (New Women) หรือนางลักษมี (Lakshmi) ส่วนผู้หญิงที่ยังไม่ปฏิรูปจะเรียกว่านางอลักษมี (Alakshmi)¹² ลักษณะของนางลักษมีและนางอลักษมีจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเสนอภาพของ “ผู้หญิงแบบเก่า” และ “ผู้หญิงแบบใหม่” ในสังคมอินเดีย

สำหรับประเด็นการปะทะทางความคิดเกี่ยวกับ “จารีต” และ “ความทันสมัย” ได้เกิดขึ้นในสังคมพม่าสมัยอาณานิคมเช่นเดียวกัน จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษให้ความสำคัญในการกล่าวถึงสถานภาพของผู้หญิงพม่าในสังคมพื้นเมืองเป็นอย่างมาก โดยหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นโดยชาวตะวันตกในสมัยอาณานิคมนั้นกล่าวถึงลักษณะตรงข้ามระหว่างผู้แบบเก่ากับผู้หญิงสมัยใหม่ในสมัยอาณานิคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการแต่งกายของผู้หญิงพม่า ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ Thuriya (ค.ศ.1938) แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างการแต่งกายของผู้หญิงพม่าแบบเดิมและผู้หญิงที่แต่งกายตามความนิยมแบบตะวันตก¹³

การวิพากษ์วิจารณ์ถึงความแตกต่างระหว่างการแต่งกายตามธรรมเนียมเดิมกับการแต่งกายแบบใหม่ของผู้หญิงพม่าในสื่อสิ่งพิมพ์ โดยกลุ่มนักชาตินิยมและอนุรักษ์นิยมของพม่ารวมตัวกันเพื่อต่อต้านลักษณะการแต่งกายแบบตะวันตกของผู้หญิงพม่าสมัยใหม่ โดยเฉพาะขบวนการของพระสงฆ์และสมาคมเราชาวพม่า (Dobama) กลุ่มดังกล่าวยกประเด็นการแต่งกายแบบตะวันตกขึ้นเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจของเจ้าอาณานิคมที่มีต่อคนในสังคมพม่า ก่อให้เกิดการต่อต้านการแต่งกายแบบใหม่หลายลักษณะด้วยกัน เช่น การฉีกและทำลายเสื้อคลุมครึ่งตัวของผู้หญิง (Sheer Blouse) การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอิทธิพลตะวันตกโดยชาวพม่าที่คล้ายคลึงกับการเคลื่อนไหวของขบวนการคองเกรสในอินเดียภายใต้การนำของมหาตมะ คานธี ซึ่งเมื่อพิจารณาเพิ่มเติมพบว่าแกนนำกลุ่มอนุรักษ์นิยมของพม่ามีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับผู้นำขบวนการต่อต้านอังกฤษของอินเดียและอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอำนาจของเจ้าอาณานิคมอังกฤษของอินเดียและพม่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันด้วย¹⁴

ภายหลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว ประเด็นภาวะสมัยใหม่กับเพศภาวะยังคงปรากฏในสังคมพม่าเช่นเดิม เกิดกระแสการปะทะระหว่างแนวคิดนิยมสมัยใหม่กับการรักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมเดิมของสังคม แฮริเคนพิจารณาประเด็นดังกล่าวจากสิ่งพิมพ์ชิ้นสำคัญของผู้หญิงที่

¹² Dipesh Chakrabarty, “The Difference-Deferral of a Colonial Modernity: Public Debates on Domesticity in British Bengal” in *Tensions of Empire*, ed. Ann Laura Stoler and Frederick Cooper (Berkeley: University of California Press, 1997), pp. 373-405.

¹³ Chie Ikeya, *Refiguring Women, Colonialism and Modernity in Burma* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2011), pp. 144-145.

¹⁴ *Ibid.*, pp. 147-162.

เสนอเรื่องราวสำหรับผู้หญิง คือ นิตยสารเมี้ยววดี (Myawaddy) ที่มีการนำเสนอภาพของผู้หญิงสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือสังคมของพม่าหลังสมัยอาณานิคมยังไม่ค่อยเปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก เศรษฐกิจของประเทศก็อยู่ในช่วงแห่งการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภาพของผู้หญิงสมัยใหม่จึงยังคงเป็นผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านเพื่อสร้างรายได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ส่วนสินค้าสำหรับผู้หญิงได้รับความนิยม แต่ภายหลังกการรัฐประหารของนายพลเนวิน (ค.ศ. 1962) พม่าอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารที่ยึดแนวคิดวิถีพม่าสู่สังคมนิยม (Burmese Ways to Socialism) การหันมาพึ่งพาตนเองและต่อต้านต่างชาติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจส่งผลให้การนำเสนอภาพของผู้หญิงสมัยใหม่ในนิตยสารเมี้ยววดีเปลี่ยนแปลงไปด้วย กลายเป็นภาพของผู้หญิงแต่งกายแบบตามธรรมเนียมพม่าถือเกี่ยวข้องกับข้าวแทน¹⁵ เห็นได้ว่าภาพของผู้หญิงพม่าที่แต่งกายแบบจารีตก็ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นความเก่าเสมอไป หากแต่ขึ้นอยู่กับบริบทที่เปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้ง “จารีต” และ “ความทันสมัย” ต่างถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองและการต่อสู้ทางอัตลักษณ์

2.2 การก่อตั้งอาณานิคมและสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม

2.2.1 ภูมิหลังของการก่อตั้งระบอบอาณานิคมของอังกฤษในพม่า

เพื่อจะทำความเข้าใจเรื่องผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมจำเป็นต้องทราบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งระบอบอาณานิคมในพม่าอย่างละเอียด นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ราชสำนักพม่าขยายอาณาเขตออกไปรอบด้านอย่างรวดเร็ว และสามารถขยายอำนาจเข้าประชิดกับบริเวณจิตตะกองซึ่งขณะนั้นอยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ กองทัพพม่าดำเนินการติดตามผู้อพยพที่หลบหนีเข้าไปในเขตอิทธิพลของอังกฤษ การเผชิญหน้าระหว่างราชสำนักพม่ากับอังกฤษนำไปสู่สงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 สงครามสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของราชสำนักพม่าและพม่าต้องเสียดินแดนบริเวณอาระกัน ตะนาวศรี และอัสสัมให้อังกฤษ และหลังจากสงครามครั้งแรกเกือบ 30 ปี ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นอีกครั้ง ซึ่งสาเหตุของสงครามอังกฤษ – พม่าครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1852-1853) เริ่มประทุขึ้นจากความไม่พอใจของพ่อค้าอังกฤษที่มีต่อระบบการค้าแบบผูกขาดของราชสำนักพม่า สงครามดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและอังกฤษสามารถเอาชนะกองทัพพม่าได้สำเร็จใน ค.ศ. 1852 และอังกฤษเข้ายึดครองบริเวณสามเหลี่ยมปาก

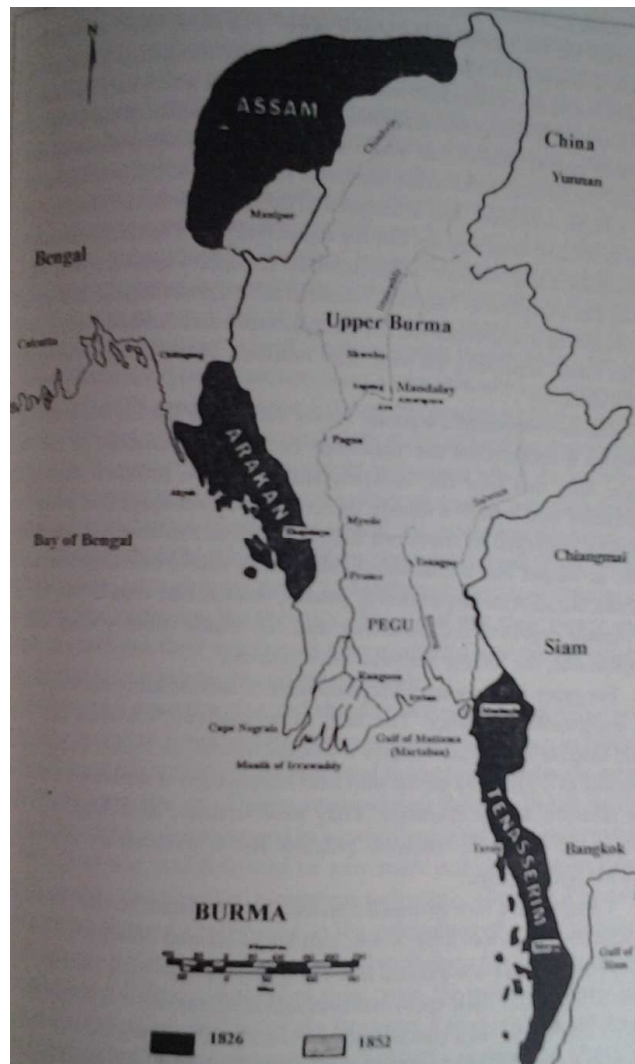
¹⁵ Ibid., pp. 150-154.

แม่น้ำอิระวดี ทั้งเมืองสำคัญคือ ร้างกุ้งและพะโค ไว้ในความครอบครองของอังกฤษ และเรียกบริเวณดังกล่าวรวมกันว่า “พม่าตอนล่าง” (Lower Burma)¹⁶ ส่วนราชสำนักพม่ายังคงมีอำนาจอยู่บริเวณที่เรียกว่า “พม่าตอนบน” (Upper Burma) ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมัณฑะเลย์

จากแผนที่ 2.1 จะเห็นได้ว่าอังกฤษเข้าครอบครองพื้นที่พม่าส่วนใหญ่ โดยเฉพาะบริเวณพม่าตอนล่างที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นบริเวณที่มีเส้นทางออกสู่ทะเล เท่ากับเป็นการปิดเส้นทางออกสู่ทะเลของราชสำนักพม่าที่มีศูนย์กลางอยู่บริเวณพม่าตอนบนอย่างสิ้นเชิง

¹⁶ Michael Aung-Thwin and Mairii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times* (London: Reaktion Books, 2012), pp. 178-181.

แผนที่ 2.1 แสดงพื้นที่ของพม่าหลัง ค.ศ. 1853 (สิ้นสุดสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2)

ที่มา: Michael Aung-Thwin and Mairii Aung-Thwin, A History of Myanmar Since Ancient Times, p. 185.

ราชสำนักพม่ามีอำนาจอยู่จนถึงสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1885-1886) อังกฤษต้องการเส้นทางเพื่อไปติดต่อค้าขายกับจีนที่อยู่บริเวณตอนบน ทรัพยากรธรรมชาติที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ของพม่า โดยเฉพาะอัญมณีทับทิมทางตอนเหนือของเมืองมณฑลเฉยเป็นแรงจูงใจสำคัญของการเข้ายึดครองบริเวณพม่าตอนบน และเหตุผลหนึ่งที่อังกฤษนำมาใช้เพื่อเป็นเหตุผลในการเข้ายึดครองพม่าอย่างสมบูรณ์ คือการให้พม่าเป็นพื้นที่กันชนระหว่างอินเดียของอังกฤษกับอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส¹⁷

การแพ้สงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 อังกฤษเข้ายึดครองพม่าตอนบนทั้งหมดได้ใน ค.ศ. 1885 และต้น ค.ศ. 1886 พม่าถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบริติชอังกฤษ โดยใช้ชื่อว่า “จังหวัดพม่าของอินเดียของอังกฤษ”¹⁸ เมื่ออังกฤษเข้าปกครองพม่าตอนบนภายหลังการสิ้นสุดอำนาจของราชสำนักพม่าใน ค.ศ. 1885 ก็ต้องเผชิญกับภาวะไร้ระเบียบทางการเมือง การต่อต้านอำนาจของอังกฤษเกิดขึ้นทั่วไปทั้งในบริเวณพม่าตอนล่างและพม่าตอนบน ซึ่งยุทธวิธีที่อังกฤษนำมาใช้สร้างความมั่นคงภายในดินแดนอาณานิคม คือ การใช้กองกำลังทหาร¹⁹ ต้องใช้เวลาเกือบ 5 ปีในการสลายอำนาจของผู้นำพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ ของพม่า

¹⁷ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times*, pp. 177-178.

¹⁸ การรวมพม่าเข้าเป็นจังหวัดหนึ่งของอาณานิคมอินเดียของอังกฤษนั้นทำให้คนในพม่าเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากพิจารณาว่าอังกฤษคำนึงถึงผลประโยชน์ของอินเดียก่อนพม่าเสมอ ภายหลังการปฏิรูปครั้งสำคัญ คือ การปฏิรูปมอนตาจอร์-เชมฟอร์ด (Montagu-Chelmsford Reforms) ใน ค.ศ. 1935 ส่งผลให้พม่ามีการบริหารเช่นเดียวกับมณฑลอื่นของอินเดีย และภายในปีเดียวกัน พระราชบัญญัติการปกครองอินเดีย ค.ศ. 1935 ได้ระบุให้พม่าสามารถแยกตัวออกจากอินเดียแต่ให้คงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอาณานิคม แต่การปกครองของอาณานิคมพม่ายังใช้รูปแบบเดียวกับอาณานิคมอินเดีย

¹⁹ ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามอังกฤษ - พม่าครั้งที่ 1 อังกฤษนำชาวพื้นเมืองส่วนหนึ่งของพม่าเข้าทำหน้าที่ในกองทหารของอังกฤษเช่นเดียวกับการใช้ทหารรับจ้างชาวฮินดูและมุสลิมในอินเดีย จนกระทั่งเกิดกบฏชิปอย (Sepoy Mutiny) ขึ้นใน ค.ศ. 1857 หลังจากการเกิดกบฏชิปอยในอินเดียหนึ่งปี บริษัทยินดีตะวันตกของอังกฤษได้ปิดตัวลง ทำให้ดินแดนอาณานิคมเปลี่ยนไปขึ้นตรงกับรัฐบาลอังกฤษ โดยมีกระทรวงอาณานิคม (Colonial Office) ที่อินเดียรับผิดชอบด้านนโยบาย อังกฤษเกิดความไม่ไว้วางใจทหารพื้นเมือง และส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับกองทหารรับจ้างในพม่าด้วย กล่าวคือ อังกฤษเลิกจ้างทหารรับจ้างชาวอาระกันและชาวมอญ และจ้างชาวอินเดียเข้าปฏิบัติหน้าที่แทน กองกำลังอินเดียของอังกฤษ (British Indian Army - BIA) เป็นกองทหารที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงภายในของพม่า แต่เมื่อชาวอินเดียในพม่าเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวพม่ามองว่าพวกตนสูญเสียผลประโยชน์ให้แก่ชาวอินเดีย ความกีดกันดังกล่าวกระตุ้นแนวความคิดชาตินิยมพม่าเพื่อต่อต้านชาวต่างชาติ แต่โดยภาพรวมแล้วเป้าหมายสำคัญของการชาตินิยม คือ การต่อต้านการ

อาจกล่าวได้ว่าพม่าได้เปลี่ยนผ่านจากความเป็นรัฐจารีตเข้าสู่ความเป็นรัฐที่มีการบริหารด้วยระบบราชการแบบใหม่ของรัฐบาลอาณานิคม การปกครองเดิมของพม่าที่อิงอยู่กับอำนาจของกษัตริย์และผู้นำท้องถิ่นในระบบอุปถัมภ์เสื่อมสลายลง ภายใต้การบริหารของรัฐบาลอาณานิคมนี้ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นยังคงอยู่ในระบบราชการ แต่เงื่อนไขสำคัญของการเข้ารับตำแหน่งเปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือผู้นำท้องถิ่นที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารระดับล่างไม่สามารถสืบทอดตำแหน่งทางสายเลือดอีกต่อไป หากแต่ต้องความสามารถที่เอื้อต่อประโยชน์ของทางการอาณานิคม เช่นความรู้ด้านเศรษฐกิจ หรือ ความสามารถด้านการสำรวจ²⁰ เท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่คนพื้นเมืองระดับล่างสามารถแข่งขันเพื่อขึ้นเป็นผู้นำโดยใช้ความสามารถ

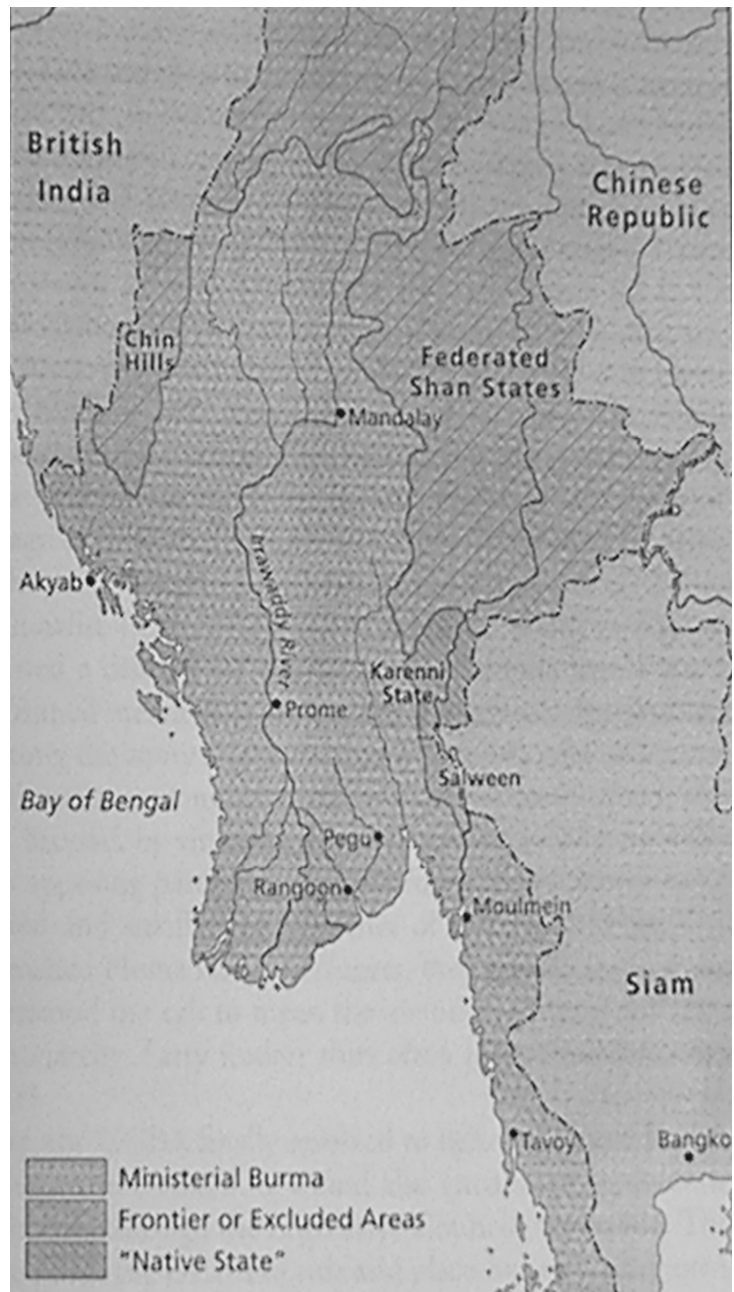
อย่างไรก็ตามอังกฤษมิได้ปกครองพม่าในลักษณะเดียวกันทั้งหมด แผนที่ 2.2 แสดงให้เห็นการแบ่งพม่าตามแนวทางการปกครองของอังกฤษ โดยพื้นที่ส่วนที่รวมอยู่ใน “Ministerial Burma” จะเป็นบริเวณที่อังกฤษให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ บริเวณที่เรียกว่า “Frontier หรือ Excluded Areas” อังกฤษยินยอมให้ผู้ปกครองพื้นเมืองสามารถดูแลกิจการภายในของตนเองได้ ยกเว้นเรื่องความมั่นคงและการต่างประเทศที่อยู่ในความรับผิดชอบของข้าหลวง เช่น ในรัฐไทใหญ่ที่เจ้าฟ้าผู้ปกครองยังคงสามารถรักษาอำนาจการบริหารไว้ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดการปกครองพื้นที่ไทใหญ่ในส่วนต่อไปเพราะมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยของผู้หญิงในราชสำนักไทใหญ่ด้วย ส่วนบริเวณที่เรียกว่า “Native State” เป็นบริเวณที่ทางการอาณานิคมไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดารและไม่ค่อยมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ อำนาจของอังกฤษในบริเวณนี้จึงค่อนข้างเปราะบาง²¹

บริหารงานของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ นำไปสู่การเรียกร้องเพื่อปลดปล่อยพม่าออกจากการเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียของอังกฤษ และหลังจากพม่าแยกตัวออกจากอินเดียสำเร็จแล้ว ลักษณะของกองกำลังทหารในพม่าก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ความเปลี่ยนแปลงของทหารรับจ้างในกองทัพพม่าปรากฏอย่างชัดเจนในเอกสารของทางการอังกฤษ เลขที่ 66 / 41 อ้างอิงใน Robert H. Taylor, “Colonial Forces in British Burma: A National Army Postponed” in *Colonial Armies in Southeast Asia*, ed. Karl Hack and Tobias Rettig (London: Routledge, 2009), pp. 196-198. อังกฤษนำคนพื้นเมืองซึ่งส่วนใหญ่คือ กะเหรี่ยง ชาวพม่า จีน และคะฉิ่นปฏิบัติงานในกองทัพพม่า (British Burma Army - BBA) อย่างไรก็ตามทหารรับจ้างอินเดียยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกองทหารพม่าอยู่เช่นเดิม และมอบหมายให้รับจ้างชาวอินเดียเข้าปฏิบัติการในพื้นที่เขตชายแดนของพม่าเป็นหลัก

²⁰ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times*, pp. 182-183.

²¹ Ibid., p. 196.

แผนที่ 2.2: แสดงการแบ่งพื้นที่ในการปกครองอาณานิคมพม่าของอังกฤษ

ที่มา: Michael W. Charney, *A History of Modern Burma* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), p. 36.

ส่วนบริเวณที่อังกฤษได้แยกส่วนการบริหารออกจากพม่าตอนบนและพม่าตอนล่าง คือ “รัฐไทใหญ่” ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า ประชากรส่วนใหญ่ของรัฐไทใหญ่คือ ชาวไทใหญ่ซึ่งมีจำนวนมากเป็นอันดับสองรองจากชาวพม่า เขตที่อยู่อาศัยของคนกลุ่มนี้อยู่บริเวณที่ราบสูงฉาน (Shan Plateau) จากหลักฐานประวัติศาสตร์ทำให้เชื่อว่าชาวไทใหญ่อพยพมาจากบริเวณตอนใต้ของจีน²² ประชาชนของรัฐไทใหญ่ไม่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มชนชาติอื่นในพม่านัก โดยคำว่า “ฉาน” เป็นคำแผลงมากจากคำว่า Siam หรือ Syam²³ แต่คนฉานกลับเรียกตัวเองว่า “คนไต”²⁴ แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดกับคนไทยและลาวมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพม่า

ชาวไทใหญ่ปกครองตามระบบศักดินา มีผู้ปกครองเรียกว่า “เจ้าฟ้า” (Lord of the Sky) ซึ่งหมายถึงผู้เป็นเจ้าของท้องฟ้า โดยความเชื่อมีอยู่ว่าเจ้าฟ้าคือผู้ที่สวรรค์ส่งมาเพื่อทำหน้าที่ปกครอง ชาวไทใหญ่จึงมีสิทธิอันชอบธรรมในการปกครอง แต่ผู้ปกครองเองก็ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในทำนองคลองธรรม เพื่อค้ำจุนสถาบันเจ้าฟ้าให้ดำรงอยู่นานกว่าหนึ่งพันปี²⁵

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำไทใหญ่มีเป็นเอกภาพมากนัก เห็นได้ชัดในความสัมพันธ์ระหว่างไทใหญ่กับราชสำนักพม่า โดยในช่วงที่ไทใหญ่อยู่ภายใต้อำนาจของราชสำนักพม่า การแก่งแย่งแข่งขันทางอำนาจเกิดขึ้นท่ามกลางรัฐต่างๆ ด้วย กล่าวคือ ราชสำนักพม่ากับผู้ปกครองไทใหญ่จะเชื่อมความสัมพันธ์ทางอำนาจโดยใช้สตรีราชสำนักเป็นตัวกลาง เช่น เจ้าฟ้าเมืองนาย (Mong Nai) ถวายพระราชธิดาให้เป็นพระสนมของพระเจ้ามินดง เมื่อพระราชธิดาเป็นที่โปรดปรานของกษัตริย์พม่า ก็ส่งผลให้เมืองนายกลายเป็นรัฐที่มีความมั่นคงและทรงอำนาจท่ามกลางรัฐไท

²² พรพิมล ตรีโชติ, ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542), หน้า 57.

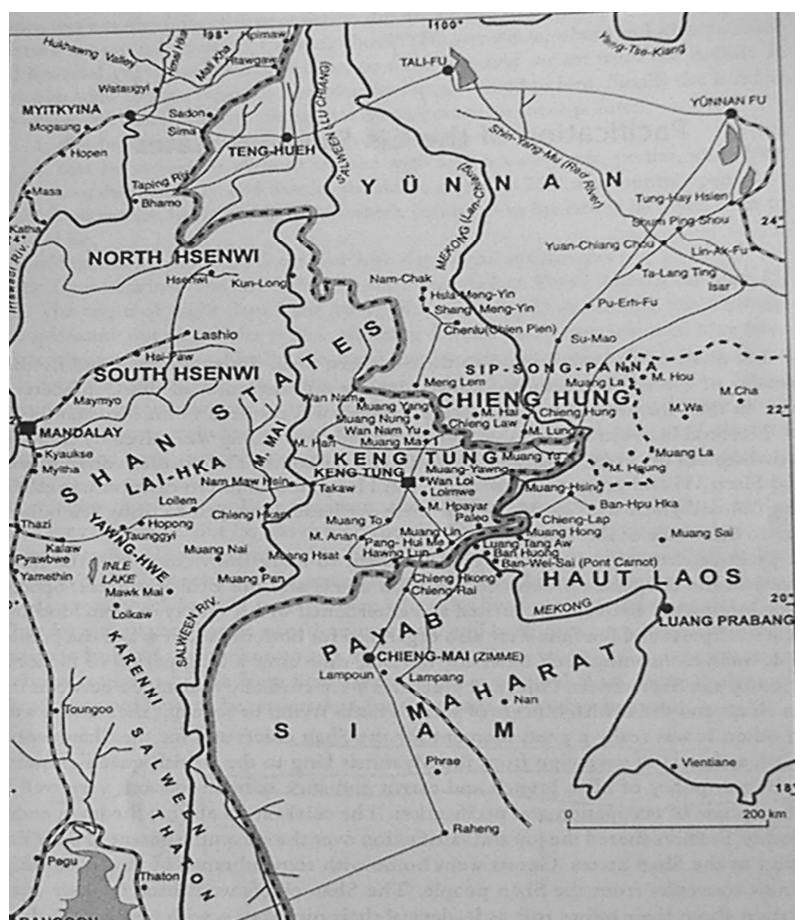
²³ Inge Sargent, Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess (Chiang Mai: Silkworm Books, 1994), p. iv.

²⁴ แม้ว่าชาวไทใหญ่ในเมืองต่างๆ จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน คือ “ไท” หรือ “ไต” แต่รัฐไทใหญ่ถูกแบ่งแยกออกจากกันตามเส้นทางเดินของลำน้ำสาละวิน สภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างรัฐไทใหญ่ทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินด้วย ยกตัวอย่างเช่น การรับอิทธิพลของพุทธศาสนา โดยรัฐไทใหญ่ฝั่งตะวันออกจะได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายโชนจากล้านนา ส่วนรัฐไทใหญ่ฝั่งตะวันตกได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์จากชาวพม่าแต่ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกันมากกว่านิกายโชนจากล้านนา

²⁵ Sai Aung Tun, History of the Shan State: From Its Origins to 1962 (Chiang Mai: Silkworm Books, 2009), p. 3.

ใหญ่ทางตอนใต้ทั้งหมด²⁶ เมื่อราชสำนักพม่าสูญเสียอำนาจการปกครองบริเวณพม่าตอนบนให้แก่
อังกฤษใน ค.ศ. 1885 ภาวะช่องว่างทางอำนาจก่อให้เกิดความระส่ำระสายในหมู่ผู้นำไทใหญ่ ดังนั้น
ความไม่เป็นเอกภาพระหว่างรัฐไทใหญ่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอำนาจของอังกฤษด้วย

แผนที่ 2.3
แสดงรัฐไทใหญ่สองฟากฝั่งแม่น้ำสาละวิน

ที่มา: Sai Aung Tun, *History of the Shan State: From Its Origins to 1962* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2009), p. 142.

²⁶ Ibid., p. 125.

แผนที่ 2.3 แสดงการอังกฤษปกครองไทใหญ่ในลักษณะรัฐอารักขา (Protectorate States) โดยคงรูปแบบการปกครองเดิมของไทใหญ่ไว้ เพียงแต่อังกฤษเข้ามากำหนดเขตการปกครองไทใหญ่เป็น 5 ส่วน คือ 1) รัฐไทใหญ่ตอนเหนือ (The Northern Shan States) 2) รัฐไทใหญ่ตอนใต้ (The Southern Shan States) 3) บริเวณ Myelat อยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่การเมืองรัฐไทใหญ่ตอนใต้ 4) รัฐที่ขึ้นตรงกับตัวแทนข้าหลวง ณ แขวงมิตจินา และ 5) รัฐที่ขึ้นตรงกับตัวแทนข้าหลวง ณ แขวงชินด์วินเหนือ

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่อังกฤษไม่เข้าดำเนินการบริหารรัฐไทใหญ่โดยตรงอาจเนื่องมาจากปัญหาความไม่เป็นเอกภาพของรัฐไทใหญ่ที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้อังกฤษไม่สามารถเข้าปกครองรัฐไทใหญ่ได้โดยตรงแตกต่างจากบริเวณพม่าตอนบน ซึ่งราชสำนักพม่าสามารถรวมศูนย์อำนาจไว้ได้ ดังนั้นอังกฤษจึงสามารถเข้าแทนที่อำนาจของราชสำนักพม่าได้ แต่ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้กับรัฐไทใหญ่

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลอาณานิคมอังกฤษทำหน้าที่ควบคุมโครงสร้างส่วนบนของการบริหารเป็นหลัก โดยในบริเวณที่มีความสำคัญต่อการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบาลอาณานิคม เช่น บริเวณพม่าตอนล่างนั้น อังกฤษจะดำเนินการบริหารอย่างรัดกุมมากกว่าบริเวณอื่นๆ ทั้งในลักษณะของการถ่วงดุลอำนาจและควบคุมอำนาจหัวหน้าคนพื้นเมืองอย่างเป็นลำดับ ส่วนบริเวณชายขอบอาณานิคมพม่าซึ่งเป็นเขตเทือกเขา อังกฤษยินยอมให้คนพื้นเมืองปกครองตนเองแต่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจการชี้นำของรัฐบาลอาณานิคม

การเปลี่ยนผ่านจากการปกครองของรัฐจารีตสู่การบริหารของรัฐบาลอาณานิคมอย่างสมบูรณ์ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แสดงให้เห็นนัยยะสำคัญที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของพม่าด้วย กล่าวคือการสิ้นสุดอำนาจของผู้นำชาวพม่าที่นับถือศาสนาพุทธเปิดโอกาสให้คนกลุ่มอื่นๆ สามารถเข้ามามีบทบาททางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมภายใต้การดูแลของรัฐบาลอาณานิคม รวมถึงความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของพม่าที่เชื่อมโยงกับตลาดโลกมากขึ้น ทำให้คนในสังคมพม่าเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่ในสมัยอาณานิคมอีกด้วย²⁷

²⁷ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times*, p. 193.

หลังจากที่อังกฤษสามารถยึดครองพื้นที่บริเวณพม่าตอนล่าง²⁸ ได้ทั้งหมดภายหลังจากสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2 ก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของพม่า รัฐบาลอาณานิคมเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจเกือบทั้งระบบ ส่งสินค้าพม่าออกสู่ตลาดโลกและเชื่อมโยงพม่าเข้ากับเศรษฐกิจโลก

ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบริเวณพม่าตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงเหมาะสมแก่การปลูกข้าว อีกทั้งยังตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางลำเลียงสินค้าทางทะเล ส่งผลให้อังกฤษเร่งพัฒนาและขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวบริเวณพม่าตอนล่างเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการข้าวของตลาดโลก และภายหลังการเปิดคลองสุเอซใน ค.ศ. 1869 กิจการขนส่งสินค้าระหว่างเอเชียและยุโรปเติบโตอย่างรวดเร็ว รวมทั้งกิจการค้าข้าวด้วย เนื่องจากคลองสุเอซสามารถร่นระยะทางจากยุโรปมาเอเชียให้สั้นลง ทำให้สามารถขนส่งสินค้าได้รวดเร็วมากขึ้นด้วย²⁹ นอกจากการส่งสินค้าข้าวไปยุโรปผ่านทางคลองสุเอซจะช่วยเหลือเพิ่มปริมาณการส่งออกข้าวของพม่าแล้ว ตลาดภายในเอเชียก็มีแนวโน้มขยายตัวด้วยเช่นกัน สืบเนื่องจากอัตราการเพิ่มของประชากรในเอเชีย ทำให้ความต้องการบริโภคข้าวเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในดินแดนอาณานิคมของตะวันตก เช่น อินเดีย มลายาและศรีลังกา ซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ³⁰ ดังนั้นพม่าจึงต้องพัฒนาการผลิตข้าวในเชิงอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการนำเข้าข้าวจากตลาดทั้งภายในและภายนอกเอเชีย การส่งออกข้าวตั้งแต่ ค.ศ. 1860-1929 เห็นได้ว่าภาพรวมการส่งออกข้าว

²⁸ พม่าตอนล่าง (Lower Burma) คือ บริเวณยะไข่ (อาระกัน) ตะนาวศรีและบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี เคยเป็นแหล่งปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงประชากรของพม่ามาตั้งแต่ก่อนการเข้าครอบครองของอังกฤษ แต่ผลผลิตข้าวไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากด้วยสาเหตุสำคัญหลายประการ เช่น สภาพความไม่มั่นคงทางการเมือง โดยความขัดแย้งสำคัญที่เกิดขึ้น คือ สงครามระหว่างพม่ากับมอญ สงครามภายในกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของการผลิตข้าวในพม่าตอนล่าง เมื่อสงครามสิ้นสุดด้วยชัยชนะของราชวงศ์อลองพญา พม่าตอนล่างได้รับการฟื้นฟูให้เป็นแหล่งปลูกข้าวอีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเข้ายึดครองพม่าตอนล่างโดยอังกฤษ และราชสำนักพม้าย้ายศูนย์กลางการบริหารขึ้นไปบริเวณตอนเหนือแล้ว ชาวอังกฤษในฐานะของผู้ครอบครองดินแดนพม่ารายได้แสดงทัศนะสำคัญบางประการเพื่ออ้างว่าอังกฤษเข้ามาช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองและพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการเริ่มต้นพัฒนาพม่าตอนล่างไปสู่ความก้าวหน้า (progress) โดยความพยายามของเจ้าอาณานิคม โปรดดูเพิ่มเติมใน ฉลอง สุนทรวาณิชย์, การขยายตัวของเขตปลูกข้าวในพม่าตอนล่าง พ.ศ. 2395-2428 (กรุงเทพฯ: Fac. of Arts, 2530), หน้า 1-2. และ Michael Adas, "Imperialist Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma before and after Conquest," *Journal of Southeast Asian Studies* 3 (1972): 175-192.

²⁹ Michael Adas, "Imperialist Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma before and after Conquest," 13.

³⁰ ฉลอง สุนทรวาณิชย์, การขยายตัวของเขตปลูกข้าวในพม่าตอนล่าง พ.ศ. 2395-2428, หน้า 9.

ของพม่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีเพียงช่วงระหว่าง ค.ศ. 1915-1919 ที่ปริมาณการส่งออกลดลง ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงข้อมูลปริมาณการส่งออกข้าวของพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1860-1929³¹

ค.ศ	ปริมาณการส่งออกข้าว (ล้านตัน)
1860	0.126
1870	0.381
1880	0.807
1890	1.208
1900-1904	2.232
1905-1909	2.238
1910-1914	2.383
1915-1919	2.141
1920-1924	2.370
1925-1929	2.906

แรงงานชาวอินเดียหลังไหลเข้ามาทำงานในพม่าเป็นจำนวนมากในช่วงหลัง ค.ศ. 1852 บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดีถูกรอบครองโดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ อังกฤษนำเข้าแรงงานราคาถูกจากอินเดียเพื่อทำงานในภาคการเกษตรและแรงงานรับจ้างทั่วไป โดยมีการส่งตัวแทนเข้าไปรับแรงงานจากมณฑลมีทราสของอินเดียเข้ามาทำงานในพม่าด้วย³² นอกจากนี้ชาวอินเดียที่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานแล้ว ยังมีชาวอินเดียอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ

³¹ เอียน บราวน์ (Ian Brown) อ้างอิงข้อมูลเชิงสถิติด้านเศรษฐกิจของพม่าจากงาน *Statistics on the Burmese Economy: The 19th and 20th Century* ของ เทรุโก โซไตโตะ (Teruko Saito) และลี คิน คียอง (Lee Kin Kiong) โปรดดูเพิ่มเติมใน Ian Brown, *A Colonial Economy in Crisis: Burma's Rice Cultivators and the World Depression of the 1930s* (London: Routledge, 2005), p. 10.

³² Usha Mahajani, "The Pre-War Anatomy of the Indian Community in Burma," in *South East Asia: Colonial History*, ed. Paul H. Kratoska (London: New York, 2001), p. 180.

ของพม่าสมัยอาณานิคม คือกลุ่มนายทุนรายใหญ่ (Chettiar)³³ นายทุนอินเดียจะมีเครือข่ายการลงทุนที่กว้างขวางทั้งในอินเดีย เช่น มัทราส กัลกัตตา แล้วยังแพร่ขยายการลงทุนไปยังศรีลังกา มลายา พม่า โคชินไชน่า สยาม ชวาและมอริเชียส³⁴

นายทุนอินเดียเข้าลงทุนในอุตสาหกรรมค้าข้าวบริเวณพม่าตอนล่างเช่นเดียวกับนายทุนชาวยุโรป ชาวจีนและชาวพม่า โดยระหว่าง ค.ศ. 1898-1936 นายทุนอินเดียเป็นเจ้าของโรงสีข้าวขนาดใหญ่รองจากนายทุนชาวยุโรป ในขณะที่ชาวพม่าเป็นเจ้าของกิจการโรงสีขนาดเล็กมากที่สุดแต่ไม่สามารถเป็นเจ้าของโรงสีขนาดใหญ่ที่ต้องใช้แรงงานในการผลิต 400-499 คน³⁵

เห็นได้ชัดเจนว่าพม่าสมัยอาณานิคมมีความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ โดยชาวต่างชาติทั้งชาวยุโรป ชาวอินเดียและชาวจีนซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าชาวพื้นเมืองในพม่า สามารถเข้าครอบครองธุรกิจการลงทุนขนาดใหญ่ สร้างกระแสความไม่พอใจให้เกิดขึ้นในหมู่คนพื้นเมือง โดยเฉพาะในหมู่ชาวพม่าที่อาศัยอยู่บริเวณพม่าตอนล่าง กระแสชาตินิยมพม่าที่ให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธซึ่งต้นตัวในช่วง ค.ศ. 1920-1930 ได้แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างชาวพม่ากับชาวอินเดียอย่างชัดเจน โดยการยกประเด็นการแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่ากับชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและมุสลิมว่าเป็นการปฏิบัติที่แสดงถึงความไม่รักชาติของผู้หญิงพม่า³⁶ สำหรับการแต่งงานกับชาวต่างชาติที่ถูกหยาบยกขึ้นมากล่าวถึงอย่างแพร่หลายในสื่อสิ่งพิมพ์ของพม่าสมัยอาณานิคม อีเคยะ

³³ กลุ่มนายทุนอินเดียขยายเครือข่ายการลงทุนทั่วไปในพม่า โดยเฉพาะบริเวณพม่าตอนล่าง ภายหลังจากการเปิดคลองสุเอซแล้ว นายทุนอินเดียเข้ามาเพิ่มการลงทุนในอุตสาหกรรมค้าข้าวของพม่า เมื่อเปรียบเทียบกับอาณานิคมอื่นของอังกฤษในเอเชียแล้วพบว่า นายทุนอินเดียเข้ามาตั้งบริษัทการเงินในพมามากที่สุด เนื่องจากการเดินทางจากมัทราสมายังพม่าสะดวกและรวดเร็วกว่ามลายาและศรีลังกา ทำให้นายทุนสามารถเดินทางควบคุมสาขาของบริษัทได้อย่างใกล้ชิดมากกว่าบริเวณอื่น โปรดดูเพิ่มเติมใน Usha Mahajani, "The Pre-War Anatomy of the Indian Community in Burma", pp. 183-184.

³⁴ Ibid., p.183.

³⁵ Cheng Siok-Hwa, *The Rice Industry of Burma, 1852-1940*, p. 92.

³⁶ การแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่ากับชายชาวต่างชาติที่กลายเป็นประเด็นเคลื่อนไหวของกลุ่มเคลื่อนไหวตามแนวคิดชาตินิยมระหว่างช่วงทศวรรษ 1920-1930 จากการศึกษาของจอห์น ซี. คูป์ (John C. Koop) พบว่าการแต่งงานลักษณะดังกล่าวปรากฏขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 แล้วในบริเวณเมืองท่าที่มีการติดต่อกับชาวต่างชาติ และจากข้อมูลการสำรวจสำมะโนประชากรตลอดเวลา 40 ปี (ค.ศ. 1891-1931) ของเพนนี่ เอ็ดเวิร์ด (Penny Edwards) แสดงให้เห็นจำนวนประชากรที่เกิดจากชาวเอเชีย-ยุโรป (Eurasian) เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน แม้ว่าจะมีข้อห้ามข้าราชการชาวยุโรปปฏิบัติสัมพันธ์กับหญิงพื้นเมือง โปรดดูเพิ่มเติมใน Chie Ikeya, "Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma," Ph.D. dissertation, Cornell University, 2006, pp. 137-139.

มองกระบวนดังกล่าวในลักษณะของวาทกรรมชาตินิยมที่ขับเคลื่อนและหมุนเวียนในสังคมผ่านประเด็นเพศภาวะ โดยสื่อสิ่งพิมพ์ของพม่าในช่วงเวลาดังกล่าวเสนอประเด็นการแต่งงานของผู้หญิงกับชายชาวต่างชาติออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือการแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่ากับชาวยุโรปที่อาจช่วยยกระดับสถานะทางสังคมของผู้หญิงให้สูงขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง กับการแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่ากับชาวอินเดียที่กลายเป็นประเด็นปัญหาและถูกคัดค้านอย่างหนักจากองค์กรทางศาสนาพุทธ เช่น สมาคมชาวพม่า (General Council of Burmese Association - GCBA) รวมทั้งหนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญที่สนับสนุนอุดมการณ์ชาตินิยมอย่าง เมียนมาร์ อะลิน (Myanmar Alin) ก็ตีพิมพ์ข้อเขียนสนับสนุนประเด็นที่ผู้หญิงพม่าลดสถานะของตนเองด้วยการแต่งงานกับชาวอินเดีย และนำมาซึ่งการจลาจลเพื่อต่อต้านชาวอินเดียในพม่าขึ้นใน ค.ศ. 1938 โดยศูนย์กลางของความรุนแรงอยู่ที่เมืองย่างกุ้งซึ่งมีชาวอินเดียอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเป็นหลัก³⁷

ส่วนกิจการการค้าภายในนั้น ผู้หญิงพม่านับว่ามีบทบาทสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ โดยพบว่าผู้หญิงเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในตลาดขนาดเล็กที่กระจายอยู่ทั่วไปในพม่า ผู้หญิงพม่าจะนำผลผลิตของครัวเรือนไปขายในตลาด เช่น การทำบุหรีพม่า (Cheroot) ผ้าทอมือ ผักสดและผลไม้³⁸ ซึ่งบทบาทของผู้หญิงพม่าในด้านเศรษฐกิจได้รับการกล่าวถึงจากชาวตะวันตกผู้เดินทางมายังพม่าสมัยอาณานิคมอยู่เสมอ และความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการหนึ่งที่มีต่อผู้หญิงอันเป็นผลสืบเนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบส่งออก โดยเฉพาะการผลิตภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีทักษะเพิ่มขึ้น ผู้หญิงพม่าที่เคยมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจไม่สามารถแข่งขันกับชาวอินเดียและชาวจีนได้ จึงต้องเข้าเป็นแรงงานราคาถูกของกลุ่มนายทุนต่างชาติ การที่ผู้หญิงพม่าต้องสูญเสียบทบาททางเศรษฐกิจกลายเป็นปัจจัยสำคัญของการสนับสนุนขบวนการชาตินิยมพม่าที่ต้องการต่อต้านการปกครองระบอบอาณานิคมที่เอื้อให้คนต่างชาติเข้ามาถือครองปัจจัยการผลิตแทนที่คนพม่า³⁹

³⁷ Ibid., pp. 145-165.

³⁸ John Leroy Christain, "Commerce, Industry and Labor," in *South East Asia: Colonial History*, ed. Paul H. Kratoska (London: New York, 2001), p. 165.

³⁹ Jessica Harriden, *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History* (Copenhagen: NIAS Press, 2012), p. 117.

2.2.2 สภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม

การเข้ามาของระบอบอาณานิคมและภาวะสมัยใหม่ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพม่าใน 3 ประเด็นหลัก คือ การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์แบบใหม่ การเกิดชนชั้นใหม่ และการเกิดสังคมเมืองแบบตะวันตก

อังกฤษได้เข้ามาจัดระบบและแบ่งเขตการปกครองของพม่าอย่างชัดเจน ซึ่งรวมไปถึงการจัดกลุ่มคนพื้นเมืองในพม่าตามลักษณะทางชาติพันธุ์ตามความเข้าใจของคนในสังคมตะวันตก การนำองค์ความรู้เรื่องชาติพันธุ์ที่กำลังแพร่หลายในสังคมตะวันตกมาใช้เพื่อจัดจำแนกคนพื้นเมืองในพม่าออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามเชื้อชาติยังคงมีข้อบกพร่องเนื่องจากในความเป็นจริงแล้วคนพื้นเมืองในพม่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์จึงเลื่อนไหลและซับซ้อนเกินกว่าจะถูกกำหนดด้วยการจัดกลุ่มด้วยลักษณะเชื้อชาติอย่างตายตัวดังเช่นที่เจ้าอาณานิคมได้พยายามสร้างขึ้น⁴⁰ ดังเช่นที่ปรากฏในงานสำรวจชิ้นสำคัญของพม่าในสมัยอาณานิคม คือ การสำรวจสำมะโนประชากร ซึ่งรัฐบาลอังกฤษอำนวยความสะดวกสร้างและตีพิมพ์ชุดข้อมูลเกี่ยวกับพม่าทุกๆ 10 ปี โดยสำมะโนประชากรฉบับแรกตีพิมพ์ร่วมกับสำมะโนประชากรอินเดียในส่วนที่ว่าด้วยพม่า ค.ศ. 1891 และสำมะโนประชากรฉบับสุดท้ายของสมัยอาณานิคมตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1931 การทำสำมะโนประชากรในพม่าสมัยอาณานิคมใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทกลุ่มคนตามลักษณะทางเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา และภาษาพูด ดังที่นักวิชาการเบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างชุมชนของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองด้วยจินตนาการของรัฐอาณานิคม เช่น ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ถูกครอบครองโดยเจ้าอาณานิคมตะวันตก การทำสำมะโนประชากร (census) ว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างชุมชนจินตกรรมสมัยอาณานิคมด้วย⁴¹ สำหรับข้อบกพร่องในการทำสำมะโนประชากรของพม่าเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่แบ่งแยกออกเป็นหลายกลุ่มย่อย แต่ข้อมูลของชาวกะเหรี่ยงที่ปรากฏอยู่ในสำมะโนประชารณนั้นกลับเป็นข้อมูลของกะเหรี่ยงเพียงกลุ่มเดียว คือ กะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มมิชชันนารีมากกว่ากะเหรี่ยงกลุ่มอื่นๆ⁴² จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเพื่อแสดงให้เห็น

⁴⁰ Michael W. Charney, *A History of Modern Burma* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), p.8.

⁴¹ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London : Verso, 1983), pp. 164-170.

⁴² Michael W. Charney, *A History of Modern Burma*, p. 8.

ว่าคนในสังคมพม่า โดยเฉพาะคนพื้นเมืองได้ถูกกำหนดและจำแนกออกเป็นกลุ่มต่างๆ โดยใช้องค์ความรู้เรื่องชาติพันธุ์ของเจ้าอาณานิคม⁴³

⁴³ ถัน มินท์ อู (Thant Myint-U) อธิบายประเด็นของการจำแนกกลุ่มคนในพม่าจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ ว่ารัฐบาลอังกฤษทำให้การจัดกลุ่มคนในดินแดนอาณานิคมชัดเจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดการปกครองที่อยู่บนฐานทางด้านเชื้อชาติก็เริ่มปรากฏตั้งแต่ก่อนสมัยอาณานิคมแล้ว กล่าวคือราชสำนักอังวะที่ปกครองพม่าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เรียกอาณาจักรของพวกเขาว่า “อาณาจักรพม่า” (Myanmar Naing-ngan) ซึ่งการเรียกในลักษณะดังกล่าวแตกต่างไปจากเดิม โดยบันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษระบุอย่างชัดเจนว่าพระเจ้าอลองพญาขนานนามพระองค์เองว่า “พระเจ้าช้างเผือก” (Lord of the White Elephant) และมีอำนาจสูงสุดเหนือคนกลุ่มอื่นในขอบเขตพม่า ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองแบบจารีต ส่วนการปกครองในระบอบอาณานิคมเริ่มต้นด้วยการแบ่งกลุ่มคนในสังคมออกเป็น คนต่างชาติและคนพื้นเมืองโดยใช้กฎหมายและการทำสำมะโนประชากร ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ด้าน ภาษา ศาสนาและการย้ายถิ่นอาศัย ดังนั้นบริเวณที่ราบลุ่มอิระวดีอันสมบูรณ์จึงกลายเป็นบริเวณที่มี ประชากรชาวพุทธพม่า (Burmese Buddhism) คือ ผู้ที่พูดภาษาพม่าและนับถือศาสนาพุทธอาศัยอยู่มาก ที่สุด และคนพื้นเมืองในพม่าก็ถูกจำแนกออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ด้วย ส่วนคนต่างชาติที่แต่เดิมเคยอยู่ในกลุ่มที่ เรียกรวมว่า “กะหล่า” (Kala) ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยมีการเรียกชาวตะวันตกว่า “Bo” เพื่อแยก ออกจากกลุ่มคนที่มาจากอนุทวีปอินเดีย และในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงจำแนกกลุ่มคนออกเป็น ชาวพม่า (Burmese) ชาวอินเดีย (Indian) ชาวยุโรป (European) และคนกลุ่มน้อยอื่นๆ โปรดดูเพิ่มเติมใน Thant Myint-U, *The Making of Modern Burma* (New York: Cambridge University Press, 2004), pp. 243-244.

จอห์น เอส. เฟอ์นิวัล (John S. Furnivall)⁴⁴ อดีตข้าราชการอาณานิคมคนสำคัญของอังกฤษในพม่าให้คำอธิบายสภาพสังคมของพม่าสมัยอาณานิคมในลักษณะความเป็นพหุสังคม (Plural society) โดยกรอบการให้เหตุผลของเฟอ์นิวัลอิงอยู่บนฐานทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังนั้นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมจึงเป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนสังคม รวมทั้งกำหนดความเป็นอยู่ของคนในสังคมด้วย ลักษณะของพหุสังคม คือ การที่คนในสังคมแยกกันอยู่ตามเชื้อชาติต่างๆ เช่น ชาวยุโรป ชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวพม่า ฯลฯ แต่จะติดต่อกันด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ การค้าเสรีที่เฟื่องฟูภายใต้ระบอบอาณานิคมจึงเป็นกลไกสำคัญของการก่อรูปพหุสังคมตามแนวคิดของเฟอ์นิวัล แนวคิดดังกล่าวนี้ทรงอิทธิพลต่อการอธิบายสภาพสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความหลากหลายด้วย⁴⁵ อย่างไรก็ตามการตีความพหุสังคมของเฟอ์นิวัลด้วยพลังทางเศรษฐกิจทำให้เกิดข้อโต้แย้งถึงพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อน การแบ่งกลุ่มคนในสังคมตามลักษณะของเชื้อชาติทำให้เกิดคำถามกับกลุ่มคนที่แต่งงานข้ามเชื้อชาติ การศึกษาของอิกะยะยกตัวอย่างการแต่งงานระหว่างผู้หญิงพม่าและชาวต่างชาติที่หลังไหลเข้ามาในพม่าสมัยอาณานิคม เช่น ชาวอินเดียและชาวจีน ความเลื่อนไหลระหว่างเชื้อชาติในสมัยอาณานิคมจึงเกิดขึ้นได้และอยู่นอกเหนือคำอธิบายตามแนวคิดพหุสังคมของเฟอ์นิวัล⁴⁶

⁴⁴ หากจะกล่าวถึงบุคคลที่มีความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องพม่า โดยเฉพาะประเด็นด้านการเมืองและเศรษฐกิจย่อมมีอาจะเว็นจะกล่าวถึงอดีตข้าราชการพลเรือนอินเดีย (Indian Civil Service) ที่ชื่อจอห์น เอส. เฟอ์นิวัล (John S. Furnivall, ค.ศ. 1878-1960) ประวัติของเฟอ์นิวัลค่อนข้างน่าสนใจเพราะเขาทำงานให้กับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษเป็นเวลานานและตำแหน่งงานก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ เขาแต่งงานกับหญิงชาวพม่าและให้ความสนใจศึกษาสังคมและภาษาพม่าอย่างละเอียด และร่วมก่อตั้ง The Burma Research Society เมื่อสิ้นสุดการทำงานให้รัฐบาลอาณานิคม เขาเดินทางไปอังกฤษและกลับมาที่พม่าอีกครั้ง และได้รับเชิญให้บรรยายประเด็นด้านการเมืองเศรษฐกิจที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งเสมอ แนวคิดพหุสังคม (Plural Society) ของเฟอ์นิวัลถูกนำไปใช้อธิบายสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงแอฟริกาด้วย เฟอ์นิวัลเขียนงานจำนวนหลายเล่ม เช่น The Fashioning of Leviathan: The Beginning of British Rule in Burma (1939), Progress and Welfare in Southeast Asia: A Comparison of Colonial Policy and Practice (1941), Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India (1948), An Introduction to the Political Economy of Burma (1957) ฯลฯ โปรดดูเพิ่มเติมใน Robert H. Taylor, "Diaster or Release? J.S. Furnivall and the Bankruptcy of Burma," Modern Asian Studies 29 (1995): 45-63.

⁴⁵ Julie Pham, "J.S. Furnivall and Fabianism: Reinterpreting the 'Plural Society' in Burma," Modern Asian Studies 39, 2 (2005): 321-322.

⁴⁶ อิกะยะโต้แย้งแนวคิดพหุสังคมของเฟอ์นิวัลด้วยประเด็นเพศสภาวะของพม่าสมัยอาณานิคม จากที่ได้กล่าวแล้วว่าพหุสังคมของเฟอ์นิวัลให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม การที่

สภาพการปกครองและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงในสมัยอาณานิคม ทำให้เกิดกลุ่มคนพื้นเมืองแบบใหม่ คือ กลุ่มชนชั้นกลางในเมืองและกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก คนกลุ่มดังกล่าวเข้ามามีบทบาทในสังคมพม่าจากการขยายตัวของเศรษฐกิจสมัยอาณานิคม และก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น เจ้าที่ดิน เจ้าของโรงสี พ่อค้าชาวพม่า คนกลุ่มนี้มองเห็นโอกาสที่เปิดกว้างในสมัยอาณานิคมและพยายามเรียนรู้และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการศึกษาแบบใหม่ที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษ เห็นได้จากการขยายตัวของคนกลุ่มใหม่ที่มีความสามารถด้านการศึกษาในระดับสูง ทั้งกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ นักเขียนชาวพื้นเมืองที่รวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้ในสโมสรหนังสือต่างๆ⁴⁷ ชนชั้นกลางและกลุ่มปัญญาชนที่ปรับตัวตามความทันสมัยแบบตะวันตก เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย รสนิยมการบริโภคสินค้า การรับประทานอาหาร ความบันเทิง ฯลฯ⁴⁸

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญยิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยอาณานิคม คือ “การกำเนิดของเมืองแบบอาณานิคม” ขึ้นในพม่า ซึ่งผู้วิจัยต้องการนำเสนอเมืองแบบอาณานิคมในพม่าเพื่ออธิบายให้เห็นพลวัตภายในสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม รวมถึงความสอดคล้องระหว่างความเป็นเมืองสมัยใหม่แบบตะวันตกกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในเมืองด้วย โดยผู้วิจัยต้องการเน้นอธิบายความเปลี่ยนแปลงของเมืองร่างกึ่งเพื่อเป็นแบบในการทำความเข้าใจเมืองขนาดใหญ่แห่งอื่นๆ ของพม่าที่ได้รับอิทธิพลของตะวันตก

ร่างกึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากของพม่าสมัยอาณานิคม โดยทำหน้าที่เป็นเมืองศูนย์กลางการบริหารและการคมนาคมขนส่ง จากความสำคัญที่ได้กล่าวแล้วนั้นทำให้จำนวน

เฟอร์นีวาลมองว่าเศรษฐกิจทำให้ชีวิตของคนพื้นเมืองเปลี่ยนแปลงนั้นเขาพิจารณาเฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงพื้นเมืองจึงเลื่อนหายไป แนวคิดพหุสังคม แต่อิเคยะใช้ข้อมูลการอพยพย้ายถิ่นและการทำงานของผู้หญิงในสมัยอาณานิคม เพื่อแสดงให้เห็นบทบาทและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้หญิงพื้นเมือง รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างหญิงพม่ากับชายชาวยุโรปและทำให้เกิดกลุ่มลูกครึ่งซึ่งนักวิชาการตามแนวทางเฟอร์นีวาลพยายามปฏิเสธด้วย ข้อเสนอของอิเคยะได้แสดงให้เห็นข้อบกพร่องบางประการของแนวคิดพหุสังคมที่อาจทำให้การอธิบายสังคมอาณานิคมบิดเบือน โปรดดูเพิ่มเติมใน Chie Ikeya, “Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma,” Ph.D. dissertation, Cornell University, 2006, pp. 54-59.

⁴⁷ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times*, p. 208.

⁴⁸ Ibid., p. 195.

ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองนี้มากกว่าเมืองอื่นๆ ในพม่า ดังข้อมูลจากตารางที่ 2.2 ที่แสดงจำนวนประชากรของร่างกุ้งที่เพิ่มขึ้นทุกปีตั้งแต่ ค.ศ. 1872-1911

ตารางที่ 2.2 แสดงการเพิ่มจำนวนของประชากรในเมืองร่างกุ้ง ค.ศ. 1872-1911

ค.ศ.	จำนวนประชากร	จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น	อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)
1872	98,745
1881	134,176	35,431	36
1891	182,080	47,904	36
1901	245,430	63,350	35
1911	293,316	47,886	20

ที่มา Morgan C. Webb, Census of Burma 1911 (Delhi: Manas Publications, 1986), p. 20.

ตารางที่ 2.3 แสดงจำนวนประชากรในเมืองต่างๆ ของพม่า จากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1911

ความสำคัญของเมือง	ชื่อเมือง	จำนวนประชากร
เมืองที่มีลักษณะพิเศษ ⁴⁹	Rangoon	203,316
	Mandalay	138,299
	Moulmein	57,582
	Akyab	37,893

⁴⁹ เมืองที่มีลักษณะพิเศษ หมายถึงเมืองแบบใหม่ที่มีความสำคัญต่อระบอบอาณานิคมเป็นพิเศษ เช่น เมืองท่าการค้า เมืองศูนย์กลางบริหารทางตอนบน เมืองที่เน้นการทำเหมืองแร่ และเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณชาวพม่า อย่างเมืองมัณฑะเลย์

ความสำคัญของเมือง	ชื่อเมือง	จำนวนประชากร
	Bassein	37,081
	Prome	26,911
	Tavoy	25,074
	Henzada	25,052
	Mergui	14,889
	Insein	13,992
	Maymyo	11,974
	Mogok	11,069
	Syriam	10,897
	Yenangyaung	8,896
	รวม 14 เมือง	712,925
เมืองเกษตรกรรม	49 เมือง	415,050
รวมทั้งสิ้น	63 เมือง	1,127,975

ที่มา Morgan C. Webb, *Census of Burma 1911*, p. 17.

การพรรณนาสภาพทั่วไปของเมืองย่างกุ้งโดย อัลเฟรด เอช. วิลเลียม (Alfred H. Williams) มิชชันนารีชาวอังกฤษ เพื่อชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเมืองอาณานิคมแห่งนี้ที่ได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเช่นเดียวกับเมืองในประเทศตะวันตก

“เมื่อมาถึงเมืองย่างกุ้ง เราจะพบเห็นเมืองที่ก่อสร้างอย่างดีและสะอาดเรียบร้อย และยิ่งไปกว่านั้น คือ เมืองนี้คล้ายกับเมืองในดินแดนตะวันตกซึ่งมีสิ่งปลูกสร้างที่มั่นคง แข็งแรง มีไฟฟ้า และถนนสำหรับรถยนต์ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายที่เราคุ้นเคยแบบในบ้านเมืองของพวกเขา”⁵⁰

⁵⁰ “Landed in Rangoon, we should find a well-built and clean city; and more and more it is becoming like the cities of Western lands, with substantial buildings, electric lights, and street cars, and all those

สภาพโดยทั่วไปของเมืองร่างกุ้งใกล้เคียงกับเมืองของประเทศตะวันตกด้วยการวางผังเมืองแบบใหม่⁵¹ โดยจัดสรรพื้นที่ใจกลางเมืองให้เป็นศูนย์กลางการปกครองและเศรษฐกิจ พร้อมทั้งก่อสร้างอาคารแบบตะวันตกหลายแห่ง เช่น ทำเนียบรัฐบาล (The Government House) ที่พักของข้าหลวงใหญ่ และตึกสำนักงานเลขานุการ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองร่างกุ้งด้วย นอกจากนี้ยังมีพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความสำคัญในฐานะพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองในสังคมอาณานิคม คือ โรงแรมในเมืองอาณานิคม การศึกษาของมอริซิโอ เปเลจจิ (Maurizio Peleggi) พบว่าโรงแรมแบบตะวันตกในเมืองอาณานิคมของอังกฤษ 2 แห่ง คือ สิงคโปร์และโคลัมโบ ตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นพื้นที่พบปะของกลุ่มคนที่หลากหลายในเมืองอาณานิคม นอกจากนี้โรงแรมจะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ชีวิตทางสังคมของคนเมืองและในทางสัญลักษณ์โรงแรมและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แสดงถึงความเจริญของชาวตะวันตกที่พยายามสร้างพื้นที่ให้ความสะดวกสบายในรูปแบบที่ตนเองคุ้นเคยด้วย⁵²

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองร่างกุ้งให้แตกต่างไปจากช่วงก่อนการปกครองของอังกฤษ⁵³ การเปลี่ยนสภาพเมืองที่เต็มไปด้วยป่าไม้ให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียว และการสร้างสวนอนุสรณ์สถานของ

convenience we are used to in our own countries”; Alfred H. Williams, *Afoot and Afloat in Burma* (New York: Peekskill, 1922), p. 221.

⁵¹ การจัดวางผังเมืองร่างกุ้งคล้ายคลึงกับเมืองอาณานิคมของอังกฤษในเอเชีย คืออินเดียนและสเตรทเซตเทิลเมนต์ (Straits Settlements) โดยหนึ่งในผู้ออกแบบเมืองร่างกุ้งเคยทำงานอยู่ในสิงคโปร์มาก่อน นับตั้งแต่ช่วงกลางถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากนี้เป็นระยะเวลาที่ลัทธิอาณานิคมรุ่งเรืองที่สุดแล้วยังเป็นช่วงเวลาของการสร้างเมืองอาณานิคมให้กลายเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีความเจริญเทียบเท่ากับเมืองในยุโรปด้วย การวางระบบผังเมืองของร่างกุ้งในสมัยอาณานิคมเป็นตัวอย่างสำคัญของการปรับเมืองให้เข้าสู่ความเป็นเมืองแบบใหม่ ที่ดินบริเวณพื้นที่ใจกลางเมืองหรือใกล้เส้นทางคมนาคมทางน้ำจะมีราคาสูงกว่าบริเวณอื่นและอาคารบ้านเรือนต่างๆ ภายในเมืองร่างกุ้งสร้างขึ้นจากอิฐ เพื่อป้องกันการเกิดอัคคีภัย ส่วนสถานที่สำคัญทางศาสนาของคนกลุ่มต่างๆ จะตั้งอยู่ในบริเวณที่ทางการจัดสรรไว้ให้และไม่จำเป็นต้องเสียค่าเช่าที่ดินด้วย โปรดดูเพิ่มเติมใน Donald M. Seekins, *State and Society in Modern Rangoon* (London : Routledge, 2011), pp. 30-32.

⁵² Maurizio Peleggi, “The Social and Material Life of Colonial Hotels: Comfort Zones as Contact Zones in British Colombo and Singapore, ca. 1870-1930,” *Journal of Social History* 46, 1 (2012): 124-153.

⁵³ การปรับภูมิทัศน์ของเมืองอาณานิคมอังกฤษสะท้อนความเหนือกว่าของผู้ปกครองที่มีต่อดินแดนอาณานิคม ภายในเมืองร่างกุ้งประกอบด้วยสถานที่สำคัญหลายแห่งที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจของจักรวรรดิอังกฤษ เช่น รูปปั้นของพระนางเจ้าวิกตอเรียที่จตุรัสพิพท์ หรือรูปปั้นพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 บริเวณสวนดัลฮูซี (Dalhousie Park) สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ยังแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านทางอำนาจได้อีกด้วย กล่าวคือ สถานที่ต่างๆ ซึ่งเคยแสดงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของเจ้าอาณานิคมถูกการเปลี่ยนชื่อหลังจากพม่าได้รับเอกราช โดยชื่อใหม่นั้นจะ

พระนางวิกตอเรีย (Victoria Memorial Park) และสวนศึกษาพันธุ์สัตว์ (Zoological Garden) เพื่อแทนที่สิ่งปลูกสร้างเดิมของถนนเมืองซึ่งมีอยู่เดิม⁵⁴ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าเชิงสัญลักษณ์ของเจ้าอาณานิคมที่มีต่อคนพื้นเมืองของพม่า โดยเน้นให้เห็นความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีของผู้ปกครองที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในเมืองย่างกุ้งอย่างชัดเจน

รัฐบาลอาณานิคมจัดสรรพื้นที่รอบนอกให้เงียบสงบ สะอาด และสวยงาม ประกอบด้วยพื้นที่ค่ายทหารชั่วคราว สถานที่สำคัญทางศาสนา ที่พักของชาวยุโรปและชาวพื้นเมืองที่มีฐานะ ร่ำรวย ส่วนบริเวณรอบนอกเมืองอุดมด้วยพรรณไม้ใหญ่นานาชนิดที่ปลูกไว้เพื่อให้ร่มเงา โดยเฉพาะในพื้นที่สวนซึ่งได้รับการดูแลรักษาจากทางการเป็นพิเศษ 3 แห่ง คือ สวนป่า สวนของทหาร และทะเลสาบหลวง ประดับประดาด้วยไม้ดอกและไม้ประดับที่เจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อน พร้อมจัดตั้งบริเวณใกล้เคียงเขตสวนให้เป็นสวนสาธารณะประจำเมือง ประชากรทุกเชื้อชาติที่อาศัยในเมืองย่างกุ้งต่างแต่งตัวชุดดำดองเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและฟังดนตรีในยามเย็น⁵⁵ นอกจากนี้ความบันเทิงหนึ่งที่ได้รับคามนิยมน้อยมากในสมัยอาณานิคม คือการดูภาพยนตร์ โรงภาพยนตร์แห่งแรกก่อตั้งขึ้นในเมืองย่างกุ้งใน ค.ศ. 1908 และทยอยสร้างตามเมืองใหญ่ที่สำคัญตามมาอีกหลายแห่ง อาทิ มัณฑะเลย์ พะสิม เมเมียว ฯลฯ และภาพยนตร์ที่ได้รับเลือกเข้าฉายในโรงมีทั้งภาพยนตร์ตะวันตก จีน อินเดีย รวมถึงภาพยนตร์พม่าเองด้วย โดยเฉพาะช่วงหลัง ค.ศ. 1920 จำนวนภาพยนตร์ของพม่าเข้าฉายในโรงมากที่สุดถึง 77 เรื่องด้วยกัน⁵⁶

การที่เมืองย่างกุ้งเป็นทั้งเมืองศูนย์กลางการปกครองและเศรษฐกิจ ที่มีความบันเทิงรูปแบบต่างๆ แต่ชาวตะวันตกก็มิได้หลอมรวมตนเองเข้ากับคนพื้นเมืองหรือคนอพยพอื่นๆ แต่พวกเขาได้

สอดคล้องความเป็นอิสระของพม่าและผู้นำคนสำคัญอย่างนายพลองซาน การเปลี่ยนแปลงของเมืองย่างกุ้ง คล้ายคลึงกับการปรับเมืองลาฮอร์ (Lahore) ซึ่งเป็นเมืองอาณานิคมของอังกฤษในอินเดียให้ทันสมัย โดยในงานฉลองการครองราชย์ครบ 50 ของพระนางวิกตอเรีย ค.ศ. 1877 เมืองลาฮอร์ได้รับการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ของเมืองในฐานะเมืองแห่งปัญญาชนเพื่อแสดงความแตกต่างจากคนพื้นเมืองในอินเดีย การสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เพื่อให้ความรู้แบบตะวันตก เช่น พิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษอำนวยความสะดวกสร้างสวนพฤกษศาสตร์ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและจัดแสดงพรรณไม้นานาชนิดของทวีปยุโรป กลายเป็นความแปลกประหลาดสำหรับดินแดนอาณานิคม โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Donald M. Seekins, *State and Society in Modern Rangoon*, pp. 36-37. และ William J. Glover, *Making Lahore Modern: Construction and Imagining a Colonial City* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008), pp. 59-69.

⁵⁴ Donald M. Seekins, *State and Society in Modern Rangoon*, p. 33.

⁵⁵ Julius Smith, *Ten Years in Burma*, pp. 105-106.

⁵⁶ Chie Ikeya, "Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma," Ph.D. dissertation, Cornell University, 2006, p. 60.

สร้างพื้นที่ส่วนตัวขึ้นในลักษณะของสโมสรเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่คนกลุ่มตนเอง วิธีชีวิตของคนสองกลุ่มจึงแยกออกจากกัน โดยข้าราชการพลเรือนนิยมแสวงหาความบันเทิงตามรสนิยมของชนชั้นกลางยุโรป เกิดการจัดตั้งสโมสรขึ้นในพม่า ทั้งสโมสรเรือ (The Boat Club) สโมสรพะโค (The Pegu Club) และสโมสรยิมคานา (The Gymkhana Club) โดยสโมสรทั้งหมดสงวนสิทธิ์เฉพาะชาวยุโรปเท่านั้น จึงสะท้อนภาพของการกีดกันคนพื้นเมืองพม่าออกจากเผ่าพันธุ์ของชาวยุโรปอย่างชัดเจน⁵⁷ ลักษณะการกีดกันคนพื้นเมืองออกจากสโมสรของชาวยุโรปปรากฏในงานเขียนประเภทนวนิยายสะท้อนสังคมอาณานิคมชิ้นเอกของ จอร์จ ออร์เวล (George Orwell)⁵⁸ ในงานเขียนที่ชื่อว่า *Burmese Days* กล่าวถึงสโมสรที่เปรียบได้กับศูนย์รวมชีวิตทางสังคมของชาวยุโรปทั้งในพม่าและอินเดีย ซึ่งเปิดรับเฉพาะชาวยุโรปเท่านั้น แม้แต่ที่คนพื้นเมืองที่มีฐานะร่ำรวยก็ไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกของสโมสรได้⁵⁹

⁵⁷ ธนภาย เดชพาวุฒิกุล, “การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950,” หน้า 104.

⁵⁸ จอร์จ ออร์เวล เป็นนามปากกาของอริค อาเธอร์ แบลร์ (Eric Arthur Blair, ค.ศ. 1903-1950) เกิดในมณฑลเบงกอลและกลับไปศึกษาต่อที่อังกฤษ จนกระทั่งอายุ 18 ปีได้เริ่มต้นทำงานในกองตำรวจอินเดีย (The Indian Imperial Police) และเข้าทำงานในพม่าด้วย ผลงานชิ้นสำคัญของออร์เวล คือ *Burmese Days* (1934) ได้กล่าวถึงสังคมของพม่าสมัยอาณานิคม แม้ *Burmese Days* จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มงานเขียนประเภทนวนิยาย (Fiction) แต่เนื้อหาก็คล้ายคลึงกับชีวิตของผู้เขียนด้วย นอกจาก *Burmese Days* แล้ว ออร์เวลเขียนผลงานซึ่งได้รับความนิยมจากผู้อ่านอีกหลายเล่มด้วยกัน อาทิ *Animal Farm* (1945) *Nineteen Eighty-Four* (1949) และด้วยความเป็นการเมืองที่ปรากฏในงานชิ้นต่างๆ แนวคิดและอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังงานเขียนของเขาจึงกลายเป็นประเด็นวิเคราะห์หลักของนักวิชาการด้วย โปรดดูรายละเอียดและการวิเคราะห์งานเขียนของออร์เวลเพิ่มเติมใน John Rodden, *The Cambridge Companion to George Orwell*, ed. John Rodden (New York: Cambridge University Press, 2007); Edward Quinn, *Critical Companion to George Orwell: A Literary Reference to His Life and Work* (New York: Infobase Publishing, 2009).

⁵⁹ George Orwell, *Burmese Days* (San Diego: Harcourt Brace & Company, 1962), p. 2.

บทที่ 3

ภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าจากงานเขียนของชาวอังกฤษ ในคริสต์ศตวรรษ ที่ 19-20

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาลักษณะการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงในพม่าที่ปรากฏในงานเขียนและภาพถ่ายของชาวตะวันตกที่มีประสบการณ์ตรงกับพม่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่างานเหล่านี้ นำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองที่หลากหลาย ทั้งด้านการศึกษาและการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้หญิงพื้นเมือง และภาพตัวแทนดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการพัฒนาโครงการอาณานิคม (Colonial Project) ซึ่งส่วนหนึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคมพม่าให้รับกับภาวะสมัยใหม่สมัยอาณานิคมด้วย

เรื่องราวของดินแดนบางส่วนในเอเชียได้ปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล โดยเฮคาเทอุส (Hecataeus) ชาวกรีก ได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับดินแดนที่เรียกว่า “อินเดีย”¹ แสดงให้เห็นความสนใจของชาวตะวันตกที่มีต่อดินแดนตะวันออกเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นชาวตะวันตกอีกจำนวนไม่น้อยได้เขียนถ่ายถอดประสบการณ์เยือนดินแดนตะวันออกของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับอินเดีย จนกระทั่งปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 นักเดินทางชาวตะวันตกคนสำคัญ คือ มาร์โคโปโล ได้บันทึกเรื่องราวของมลายู ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศ แต่มาร์โคโปโลมิได้บันทึกเรื่องราวของผู้หญิงไว้มากนัก ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โทมัส ปิเรตัส และเฟอร์นันเดส ปินโต เขียนถึงอาณาจักรพม่าบริเวณเมืองพะโคและอาระกัน¹

จนกระทั่งเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 การตีพิมพ์งานเขียนเกี่ยวกับพม่าโดยชาวตะวันตกได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งบ่งชี้ถึงความสนใจต่อพม่าของคนในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอังกฤษ ซึ่งเริ่มเข้าครอบครองพม่าบางส่วนได้ตั้งแต่สงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1824-1826) สิ้นสุดลง

งานเขียนของชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวอังกฤษที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับดินแดนอาณานิคมค่อยๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น งานเขียนของสมาคมนิคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London

¹ อุษณีย์ พรหมสุวรรณ, “ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20,” สารนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547 หน้า 14-16.

Missionary Society, LMS) ที่ผลิตงานเขียนหลากหลายประเภท ทั้งอัตชีวประวัติ บันทึกประจำวัน จดหมายรายงาน งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณนา ฯลฯ ทำให้งานเขียนของมิชชันนารีอยู่รวมในกลุ่มเอกสารประวัติศาสตร์อาณานิคมที่มีอยู่จำนวนมาก และช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไปจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นับเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่ลัทธิจักรวรรดินิยมรุ่งเรืองถึงขีดสุด แนวโน้มของการเขียนงานก่อนข้างให้ความสำคัญกับประเด็นเชื้อชาติ เพศสภาวะและชนชั้นเป็นหลักและสอดคล้องกับแนวทางของจักรวรรดินิยมด้วย²

งานเขียนเกี่ยวกับพม่าของชาวตะวันตกได้รับการตีพิมพ์มากที่สุดในช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1850-1900 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง (ค.ศ. 1853) การที่อังกฤษสามารถครอบครองดินแดนพม่าส่วนใหญ่ไว้ได้ ยกเว้นบริเวณพม่าตอนบนที่อยู่ภายใต้อำนาจของราชสำนักพม่า ทำให้ชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาอาศัยในพม่าหรือเพื่อเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ปกครองแห่งใหม่ของอังกฤษจำนวนมากขึ้น ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มจำนวนของงานเขียนเกี่ยวกับพม่าในสังคมตะวันตกด้วย

นอกจากช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะเป็นเวลาที่มีการตีพิมพ์งานเขียนเกี่ยวกับพม่ามากที่สุดแล้ว ความสนใจของนักเขียนได้เริ่มแปรเปลี่ยนไปในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย กล่าวคือ ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษ ผู้ผลิตงานหลัก คือ นักการทูตอังกฤษ มิชชันนารี นักเดินทาง เช่น *An Account of an Embassy to the Kingdom of Ava: sent by the Governor-General of India* ของ ไมเคิล ซายม์ (Michael Symes), *Journal of Residence in the Burman Empire, and More Particularly at the Court of Amarapoorah* ของฮิราม คอกซ์ (Hiram Cox) หรือ *Journal of an Embassy from the Governor General of India to the Court of Ava in the Year 1827* ของจอห์น ครอฟอร์ด (John Crawford) โดยเนื้อหาส่วนใหญ่ของงานเขียนเหล่านี้ให้ความสำคัญกับการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักพม่ากับอังกฤษเป็นหลัก พร้อมทั้งให้ข้อมูลทางสังคมของพม่าไว้ด้วย เมื่อเริ่มเข้าสู่ครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 นักเขียนให้ความสำคัญกับประเด็นอื่นเพิ่มเติมมากขึ้น เช่น วิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง โดยปรากฏอยู่ในรูปของงานเขียนจากการสำรวจดินแดนอาณานิคมใหม่ซึ่งผลิตขึ้นโดยกลุ่มข้าราชการ นักบริหารอาณานิคม หรือบันทึกความทรงจำของผู้เขียนที่เคยพักอาศัยในพม่าเป็นเวลาหลายปี

นอกจากงานเขียนส่วนบุคคลที่ได้รับการนำมาตีพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว ยังมีเอกสารของทางการอาณานิคมอังกฤษชิ้นสำคัญที่ได้รับการตีพิมพ์เพื่อเปิดเผยแก่สาธารณะ เอกสารชิ้น

² Anna Johnston, *Missionary Writing and Empire, 1800-1860* (New York: Cambridge University Press, 2003), pp. 3-5.

สำคัญนั้น คือ British Burma Gazetteer (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น Gazetteer of Burma)³ ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาบางส่วนในเอกสารชุดนี้ผ่านการ “เลือกสรร” ข้อมูลมาจากการเขียนของชาวตะวันตกที่ได้รับการตีพิมพ์ไว้แล้ว ตัวอย่างเช่น ข้อมูลจากการเขียนของบาทหลวงชาวอิตาลีที่ชื่อ วินเซนโซ ซังเจอร์โมนิ (Vincenzo Sangermono) ซึ่งเข้ามาอาศัยในพม่าระหว่าง ค.ศ. 1783-1808 ซังเจอร์โมนิให้ข้อมูลเกี่ยวกับพม่าหลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ ศาสนา กฎหมาย และจริยธรรม ฯลฯ และบาทหลวงผู้นี้ยังเป็นหมอสอนศาสนาคนแรกที่น่าสนใจศึกษาภาษาและวรรณกรรมพื้นเมืองของพม่าด้วย หรือข้อมูลจากการสำรวจของ อาร์. บอยลัวร์ เพมเบอร์ตัน (R. Boileau Pemberton) นักสำรวจเส้นทางจากอินเดียของอังกฤษไปบริเวณตอนเหนือของพม่า เขาประพันธ์หนังสือเรื่อง Report on the Eastern Frontier of British India เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์เดินทางผ่านถนนสายเออญู ข้ามภูเขาจากมณีปุระไปยังกีนคัต และลงมาตามลำน้ำชินด์วินเพื่อไปยังกรุงอังวะ ในค.ศ. 1830⁴ ผู้วิจัยมองว่าเอกสารประเภท Gazetteer คืองานเขียนตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการส่งผ่านข้อมูลของกลุ่มนักเขียนชาวตะวันตกสู่งานตีพิมพ์ของทางการอาณานิคมเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้แบบอาณานิคมแก่ผู้อ่านในสังคมเมืองแม่อย่างเป็นทางการ

ก่อนที่จะนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิง ผู้วิจัยขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาโดยย่อของนักเขียน 2 กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า คือ กลุ่มของมิชชันนารีและข้าราชการอาณานิคมอังกฤษ

³ เอกสารของทางการอาณานิคมประเภท Gazetteer คือการรวบรวมข้อมูลและนำมาจัดจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ โดยข้อมูลดังกล่าวแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ การจัดเก็บภาษีธรรมเนียมปฏิบัติของคนพื้นเมือง แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ทางการอังกฤษตีพิมพ์เอกสารประเภทดังกล่าวออกมามากหลายชุด โดยแบ่งแยกตามพื้นที่ในการสำรวจ อาทิ Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Burma Gazetteer: The Bhamo District, Burma Gazetteer: Tharrawaddy District และ Burma Gazetteer: Volumn A, Mergui District จารึกการบันทึกข้อมูลประเภท Gazetteer นั้นปรากฏในดินแดนอาณานิคมอื่นของอังกฤษด้วย เช่น การตีพิมพ์ Imperial Gazetteer of India, Gazetteer of the Bombay Presidency หรือ Gazetteer of the Province of Oudh โปรดดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาเอกสารประเภท Gazetteer ได้ใน นิตยสารนิตยสารปริทัศน์, “สำรวจเอกสาร Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Part 2 Vol. 1 ของ J. George Scott,” วารสารรัฐนโยบาย (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์), 2 (2554): 57-83

⁴ ดี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่มสอง (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), หน้า 585.

3.1 ความเป็นมาของกลุ่มผู้ผลิตงานเขียนเกี่ยวกับผู้หญิงในพม่า คริสต์ศตวรรษที่ 19-20

3.1.1 คณะมิชชันนารี

ก่อนการเริ่มต้นเข้าสู่เรื่องการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงในพม่าจากงานเขียนของมิชชันนารี ผู้วิจัยขอนำเสนอภูมิหลังของการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารี 3 นิกายสำคัญที่มีส่วนต่อการเสริมสร้างภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมให้เกิดขึ้นกับคนพื้นเมืองในพม่า มิชชันนารี นิกายแรกที่เดินทางมายังพม่า คือ คณะมิชชันนารี นิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Mission) ที่เดินทางเข้ามาตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 มิชชันนารีคณะแรกซึ่งอยู่ภายใต้สังกัดของ Society of Foreign Mission ณ กรุงปารีส เดินทางมาถึงเมืองพะโค (Pegu) และนับจากนี้มิชชันนารี นิกายโรมันคาทอลิกทั้งจากฝรั่งเศสและอิตาลีจะได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในพม่ามากขึ้น โดยบาทหลวงคนสำคัญของนิกายนี้และเป็นผู้เขียนหนังสือเกี่ยวกับอาณาจักรพม่าเล่มสำคัญ คือ วินเซนโซ ซังเจอร์โม การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในอาณาจักรพม่าต้องเผชิญปัญหาอันเกิดจากความผันผวนทางการเมือง ตัวอย่างเช่น การจับกุมพระและทำลายโบสถ์ของศาสนาคริสต์ในระหว่างสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 แต่ความสัมพันธ์ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งในรัชสมัยของพระเจ้ามินดง แม้ว่าราชสำนักพม่าจะให้อิสระในการนับถือศาสนาของคนต่างชาติ แต่ชาวพม่าก็มีได้รับอนุญาตให้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ด้วยเหตุผลสำคัญประการดังกล่าวส่งผลให้คณะมิชชันนารีเปลี่ยนเป้าหมายของการเผยแผ่ศาสนาไปที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยง ชาวอังกฤษ-อินเดีย และชาวจีน⁵ มิชชันนารี นิกายโรมันคาทอลิกมีบทบาทสำคัญในด้านศาสนาและสังคม เช่น การก่อตั้งโรงเรียนเซนต์พอล (St. Paul School) ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกหัดสำหรับผู้เผยแผ่ศาสนาในเมืองย่างกุ้ง จากการสำรวจสำมะโนประชากรของทางการอาณานิคมใน ค.ศ. 1911 พบว่ามีประชากรนับถือศาสนาคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิกจำนวน 60,282 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่า 23% ในช่วงตลอดสิบปีที่ผ่านมา⁶

กลุ่มที่สอง คือ มิชชันนารี นิกายแบพติสต์ โดยเฉพาะคณะอเมริกันแบพติสต์ (American Baptist Mission) มีบทบาทเป็นอย่างมากในกลุ่มชาวพื้นเมืองที่อาศัยในเขตภูเขา อะโดนิรัม จัดสัน (Adoniram Judson) ให้ความสนใจไปที่เมืองย่างกุ้งซึ่งมิชชันนารี นิกายแบพติสต์จากอังกฤษเข้าบุกเบิกทำงานอยู่แล้ว ต่อมาการทำงานของมิชชันนารี นิกายแบพติสต์ทั้งหมดอยู่ในความดูแลของ

⁵ Alexander McLeish, *Christain Progress in Burma* (London: World Dominion Press, 1929), pp. 50-52.

⁶ William C.B. Purser, *Christian Missions in Burma* (Westminster: Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts, 1913), pp. 70-75.

มิชชันนารีอเมริกัน คณะของหมอบรัดเลย์เรียนรู้ภาษาพื้นเมืองและตีพิมพ์พระคัมภีร์ไบเบิลในภาษาพื้นเมืองด้วย ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มิชชันนารีอเมริกันขยายงานปฏิบัติพันธกิจไปยังพื้นที่อาศัยของชาวกะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ ที่เขตพะสิม (Bassein District) มะละแหม่ง (Moulmein) เฮนซาดา (Henzada) ทาราวดี (Tharrawaddy) ชเวยีน (Shwegyin) และตองอู (Toungoo) นอกจากชาวกะเหรี่ยงแล้ว คณะอเมริกันแบพติสต์ได้ส่งมิชชันนารีเข้าทำงานกับกลุ่มชาวจีน (Chin) คะฉิ่น (Kachin) มอญ (Talaing) และ มูโซ (Muhsos)

คณะมิชชันนารีอเมริกันแบพติสต์ดูแล 3 องค์กรสำคัญ ดังนี้ (1) The Theological Seminary ซึ่งเป็นสถานที่ฝึกหัดคนพื้นเมืองทั้งชาวพม่า กะเหรี่ยง ฉิ่น ฯลฯ เพื่อให้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาคริสต์ (2) The Baptist Press ทำหน้าที่ตีพิมพ์งานเขียนในภาษาพื้นเมืองต่างๆ และ (3) The Baptist College สถานศึกษาแห่งเดียวของมิชชันนารีที่มีการเตรียมสอบเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย⁷

มิชชันนารีนิกายสุดท้ายที่จะกล่าวถึง คือมิชชันนารีนิกายแองกลิกัน (Anglican) การที่อังกฤษสามารถเข้าครอบครองพื้นที่บริเวณพม่าตอนล่าง (Lower Burma) ได้สำเร็จภายหลังสิ้นสุดสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2 ประกอบกับความสำเร็จของมิชชันนารีนิกายแบพติสต์ สร้างแรงจูงใจสำคัญให้มิชชันนารีนิกายแองกลิกันจากอังกฤษเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในพม่า คณะมิชชันนารีจากอังกฤษเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาที่อินเดียมาก่อน ตั้งแต่อินเดียอยู่ในความควบคุมของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ แต่การปฏิบัติงานไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ทรราชจนกระทั่งกระทรวงอาณานิคมเข้ามาทำหน้าที่ดูแลอินเดียแทนบริษัทอินเดียตะวันออก การเผยแผ่ศาสนาจึงดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นมากยิ่งขึ้น ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับคณะมิชชันนารี คือระหว่าง ค.ศ. 1800-1860 สมาคมมิชชันนารีของอังกฤษอนุญาตให้มิชชันนารีชายเท่านั้นที่สามารถเดินทางไปปฏิบัติพันธกิจในดินแดนอาณานิคม และส่งผลโดยตรงต่องานเขียนประเภทต่างๆ ซึ่งผลิตขึ้นโดยมิชชันนารีที่สะท้อนมุมมองจากเพศชายเป็นหลัก แต่หลังจาก ค.ศ. 1860 ทางสมาคมเปิดโอกาสให้มิชชันนารีสามารถเข้าปฏิบัติงานในดินแดนอาณานิคมด้วย ปรากฏว่างานของมิชชันนารีหญิงแสดงถึงความสนใจประเด็นความเป็นอยู่ภายในบ้านของคนพื้นเมือง เห็นได้ชัดเจนว่าเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมปรากฏอยู่ในงานเขียนของมิชชันนารีหญิง โดยเฉพาะ และประเด็นผู้หญิงจะถูกนำมาใช้สนับสนุนและสร้างความชอบธรรมแก่การปกครองระบอบอาณานิคม⁸ คณะ

⁷ Ibid., pp. 82-87.

⁸ Anna Johnston, *Missionary Writing and Empire, 1800-1860*, pp. 7-9.

มิชชันนารีจากอังกฤษมุ่งเป้าการทำงานไปที่กลุ่มชาวจีน และประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับการทำงานของมิชชันนารีแบพติสต์ในกลุ่มชาวกะเหรี่ยง⁹

มิชชันนารีนิกายแองกลิกันให้ความสำคัญกับบทบาทด้านการศึกษาเช่นเดียวกับนิกายโรมันคาทอลิกและแบพติสต์ โดยเริ่มต้นการทำงานที่เมืองมะละแหม่ง มะละแหม่งจึงกลายเป็นเมืองที่คณะมิชชันนารีทั้ง 3 นิกายเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งอาจเป็นเพราะชาวตะวันตกอาศัยอยู่ในเมืองดังกล่าวจำนวนมากเนื่องจากเป็นเมืองท่าสำคัญ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มิชชันนารีนิกายแองกลิกันขยายการทำงานไปครอบคลุมบริเวณพม่าตอนบนด้วย บทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งของมิชชันนารีนิกายนี้ คือ การทำงานเพื่อเด็กผู้หญิง เช่น ใน ค.ศ. 1865 มีการก่อตั้งโรงเรียนเซนต์แมรี (St. Mary's School) ที่เมืองร่างกุ้งเพื่อให้การศึกษาแก่เด็กผู้หญิง โดยเฉพาะ

พื้นที่เป้าหมายของการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีทั้ง 3 นิกายมักจะเริ่มต้นในเมืองสำคัญที่มีความหลากหลายของกลุ่มผู้อาศัย เช่น ร่างกุ้งและมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองที่มีทั้งชาวตะวันตกคนอพยพและคนพื้นเมืองอยู่ร่วมกัน จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายสู่คนพื้นเมืองในบริเวณพม่าตอนใน เช่น กลุ่มชาวกะเหรี่ยงในเมืองตองอู แม้ว่าจุดประสงค์สำคัญของมิชชันนารีทุกนิกาย คือ การเผยแพร่ศาสนา แต่ในทางปฏิบัติย่อมเกิดความขัดแย้งระหว่างนิกายขึ้นได้ โดยเฉพาะการปฏิบัติงานกับกลุ่มชาวพื้นเมืองในบริเวณเดียวกัน

3.1.2 กลุ่มข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษ (British Colonial Officials)

ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กลุ่มข้าราชการอาณานิคมเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพม่าเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพม่าอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสามารถเชื่อมโยงไปยังจีนได้¹⁰ ช่วยเพิ่มแรงกระตุ้นให้กระทรวงอาณานิคมสนใจดินแดนนี้เพิ่มมากขึ้น แต่ข้าราชการของอังกฤษที่เดินทางเข้ามาในพม่าส่วนใหญ่เติบโตขึ้นในครอบครัวของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่สามารถส่งเสริมการศึกษาให้แก่บุตรหลาน อาทิ เจมส์ จอร์จ สก็อต และเซอร์เบิร์ต เทอร์เกิล ไวท์ ซึ่งคนทั้งคู่เป็นข้าราชการพลเรือนอินเดีย (Indian Civil Service หรือ ICS) ที่เข้ารับการศึกษาในระดับสูงในสังคมอังกฤษ และการศึกษาที่ดีมีความสำคัญมากในการคัดเลือกข้าราชการพลเรือนของอินเดีย เพราะใน ค.ศ. 1853 มีการปรับปรุงการคัดเลือกบุคคลเข้าทำหน้าที่ข้าราชการพลเรือนอินเดีย โดยระบุ

⁹ William C.B. Purser, *Christian Missions in Burma*, p. 89.

¹⁰ นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา, “สำรวจเอกสาร Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Part 2 Vol. 1 ของ J. George Scott,” *วารสารรัฐโบราณคดี* มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2 (2554): 61.

คุณสมบัติว่าผู้สมัครสอบคัดเลือกต้องได้รับเกียรตินิยมในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และการสอบจัดขึ้นเพียงปีละหนึ่งครั้งที่กรุงลอนดอน เมื่อระบบการคัดเลือกข้าราชการเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับการศึกษาระดับสูง จึงมีผู้สมัครสอบแข่งขันจำนวนมากเพราะเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติ หากได้ทำงานที่อาณานิคมอินเดียของอังกฤษ¹¹ นอกจากความสามารถทางด้านการศึกษาแล้ว ประสบการณ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับข้าราชการอาณานิคม เช่น ชีวิตการทำงานของสก็อต ซึ่งเริ่มต้นจากอาชีพนักหนังสือพิมพ์ที่สนใจเรื่องราวดินแดนอาณานิคม และลงพื้นที่รายงานข่าวสารที่เมืองร่างกุ้ง มัณฑะเลย์ จึงใช้ชีวิตอยู่ในพม่านาน ประสบการณ์ของสก็อตมีคุณค่ามากสำหรับการปกครองดินแดนอาณานิคมพม่า ต่อมาเขาได้เข้าทำงานกับรัฐบาลอาณานิคม

ข้าราชการพลเรือนอินเดียบางส่วนต้องเข้าปฏิบัติหน้าที่ในดินแดนพม่าและถูกมอบหมายให้ปฏิบัติงานในพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลเพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูล อาจกล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานในพม่าต้องเผชิญกับสิ่งที่ผิดความคาดหมายหลายประการ เนื่องจากข้าราชการพลเรือนส่วนใหญ่มุ่งเข้าปฏิบัติงานในอาณานิคมอินเดีย เพราะสามารถเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานให้สูงขึ้นได้ง่ายกว่าทำงานในอาณานิคมพม่า และความแปลกแยกที่เกิดขึ้นระหว่างข้าราชการพลเรือนกับคนพื้นเมืองในพม่า ด้วยสาเหตุว่าข้าราชการอังกฤษได้รับการศึกษาระดับดีเยี่ยม เชื่อฟังคำสั่ง และให้ความสำคัญกับความเป็นชาย (masculinity)¹² อย่างไรก็ตามข้าราชการอาณานิคมอังกฤษจำนวนหนึ่งพยายามเรียนรู้ดินแดนพม่าผ่านปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นเมือง ซึ่งเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการรวบรวมข้อมูลของดินแดนอาณานิคมที่นอกเหนือจากการสังเกตด้วยตนเอง

ในการติดต่อระหว่างข้าราชการอาณานิคมกับคนพื้นเมือง¹³ เจ้าหน้าที่อังกฤษที่กระตือรือร้นเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนกับคนพื้นเมืองจะมีทัศนคติต่อดินแดนพม่าในเชิงบวก จึงสามารถพบเห็นกลุ่มข้าราชการอาณานิคมใช้เวลาเรียนรู้วิถีชีวิตของคนพื้นเมืองในพม่าอย่างใกล้ชิด และพยายามทำให้ตนเองสามารถเข้าถึง “ความเป็นพม่า” ด้วย¹⁴ เช่น ภาพถ่ายการแต่งกายในชุดพม่า

¹¹ ธนภาย เดชพาวุฒิกุล, “การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950” (สารนิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 97.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

¹³ นิติยาภรณ์ พรหมปัญญา, “สำรวจเอกสาร Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Part 2 Vol. 1 ของ J. George Scott,” หน้า 60.

¹⁴ ธนภาย เดชพาวุฒิกุล, “การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ,” หน้า 106.

ของเจมส์ จอร์จ สก็อตแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการอาณานิคมและคนพื้นเมืองในพม่าได้เป็นอย่างดี

รูปภาพที่ 3.1 : แสดงภาพเจมส์ จอร์จ สก็อตและนักกีฬาพื้นเมือง รูปภาพที่ 3.2 : สก็อตแต่งกาย
ในชุดพม่า

ที่มา: Andrew Marshall, *The Trouser People: A Story of Burma in the Shadow of Empire* (New York: Counterpoint, 2002).

งานเขียนของชาวอังกฤษและข้าราชการอาณานิคมอังกฤษได้รับการนำมาตีพิมพ์ใหม่อีกหลายครั้ง โดยลักษณะของงานเขียนที่ผลิตขึ้นโดยข้าราชการอังกฤษสามารถแบ่งออกกว้างๆ เป็น 2 ประเภท คือบันทึกการเดินทางทั่วไปที่วาดด้วยเรื่องราวส่วนตัวของข้าราชการอาณานิคม กับเอกสารหรือบันทึกทางการที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นทางการเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการเมืองและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งในบทนี้ของวิทยานิพนธ์เน้นศึกษางานเขียนประเภทแรกของข้าราชการอาณานิคมเพราะสามารถสะท้อนมุมมองและทัศนคติของข้าราชการอาณานิคมที่มีต่อผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าได้อย่างชัดเจนมากกว่าเอกสารแบบทางการ

งานเขียนเกี่ยวกับพม่านอกจากการถ่ายทอดเรื่องราวผ่าน “ตัวบท” แล้ว ภาพประกอบ (Illustration) ก็มีส่วนสำคัญในการสร้างการรับรู้เรื่องพม่าให้เกิดขึ้นในความคิดของผู้อ่านด้วย งานเขียนแต่เดิมนั้นเน้นการอธิบายอย่างต่อเนื่องโดยไม่ค่อยใช้ภาพประกอบเนื้อเรื่องมากนัก และค่อยๆ นำภาพวาดด้วยฝีมือศิลปินมาประกอบสิ่งที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอด

งานเขียนชิ้นแรกๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของคนในดินแดนพม่าสู่คนในสังคมตะวันตก คือ การพรรณนาการเดินทางของพ่อค้าชาวอังกฤษที่ชื่อว่า เฮนรี กูเกอร์ (Henry Gouger) ใน *A Personal*

Narrative of Two Years Imprisonment in Burmah ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1860 งานเขียนเล่มนี้ใช้ภาพวาดลายเส้นประกอบการอธิบายลักษณะของผู้หญิงพม่า

รูปภาพที่ 3.3: แสดงภาพวาดผู้หญิงพม่าในงานเขียนของเฮนรี ยูเลอร์

ที่มา: Henry Gouger, A Personal Narrative of Two Years Imprisonment in Burmah (London: John Murray, 1860), p. 199.

เขาระบุว่าภาพวาดผู้หญิงพม่ามาจากงานเขียนของเฮนรี ยูเลอร์ (Henry Yule) ทูตอังกฤษที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักพม่ามาประกอบงานเขียน แต่ภายในงานเขียนของยูเลอร์ที่ได้รับการตีพิมพ์ก่อนหน้างานเขียนของกูเกอร์ 2 ปีไม่ปรากฏภาพดังกล่าวนั้นเลย หากแต่เป็นหญิงสาวชาวพม่าที่มีการแต่งกายคล้ายกับภาพภายในงานเขียนของกูเกอร์ จึงมีความเป็นไปได้มากกว่าศิลปินผู้วาดภาพประกอบจะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับผู้หญิงพม่าจากงานเขียนของยูเลอร์เนื่องจากผู้วาดหรือศิลปินอาจมิได้เป็นผู้พบเห็นสิ่งที่ตนกำลังถ่ายทอดโดยตรง ดังนั้นภาพวาดดังกล่าวอาจถูกผลิตขึ้นจากการอ่านตัวบทในงานเขียน หรือวาดขึ้นจากคำบอกเล่าของผู้เขียนซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึงเกี่ยวกับการใช้ภาพประกอบประเภทนี้ การเลือกภาพประกอบงานเขียนเกี่ยวกับพม่าประเภทลายเส้นหรือภาพวาดมิได้สูญหายเพราะการพัฒนาเทคโนโลยีการถ่ายภาพ แต่อาจเห็นแนวโน้มของการเลือกใช้ภาพประกอบดังกล่าวที่ลดน้อยลง กล่าวคืองานเขียนส่วนใหญ่ที่ตีพิมพ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นิยมใช้ภาพถ่ายจริงของพม่าประกอบตัวเรื่องเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านเป็น แต่ก็สามารถพบเห็นงานเขียนที่เลือกใช้ภาพสีน้ำมันประกอบด้วยเช่นกัน เช่น From Edinburgh to India & Burmah โดยวิลเลียม กอร์ดอน เบิร์น-มัวร์ดอช (William Gordon Burns-Murdoch) ภาพประกอบการบรรยายวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองในพม่า เช่น รูปภาพที่ 3.5 เป็นภาพการเข้าวัดเพื่อฟังธรรมของชาวพม่าในงานเขียน From Edinburgh to India & Burmah ของเบิร์น-มัวร์

คอส และเป็นที่น่าสังเกตว่าคนที่ปรากฏในภาพวาดประกอบงานเขียนคล้ายคลึงกับชาวยุโรปมากกว่าชาวพื้นเมืองของพม่า

รูปภาพที่ 3.4: แสดงอริยาบทของชาวพม่าทั้งหญิงและชายระหว่างพิธีกรรมในวัด

ที่มา: William Gordon Burns-Murdoch, From Edinburgh to India & Burmah (London: George Routledge, 1908), p. 282.

ภายหลังจากที่คิสเตอร์พัฒนาเทคโนโลยีทางการถ่ายภาพตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 การถ่ายภาพได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มชนชั้นกระฎุมพีของยุโรป จึงเริ่มปรากฏการนำภาพถ่ายมาใช้เพื่อถ่ายทอดชีวิตของคนในดินแดนอื่นที่แตกต่างจากตนเอง รวมทั้งคนในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษด้วย ดังเช่นการวิเคราะห์ของซาโลนี มาเทอร์ (Saloni Mathur) เกี่ยวกับ

มุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อคนพื้นเมืองในอินเดียโดยใช้ภาพถ่ายเป็นหลักฐานสำคัญ ซึ่งข้อเสนอสำคัญประการหนึ่งของมาเทอร์ คือ การถ่ายรูปคนพื้นเมืองในอาณานิคมอินเดียเพื่อผลิตโปสการ์ดนั้นแฝงไว้ด้วยแง่มุมเรื่องเพศภาวะในสังคมอินเดีย โดยภาพถ่ายผู้หญิงอินเดียในห้องถ่ายภาพแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงอินเดียอยู่ภายใต้กรอบจำกัดทางศาสนาซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงชาวตะวันตกสามารถเดินทางท่องเที่ยวในอินเดียและถ่ายภาพร่วมกับคนพื้นเมืองได้อย่างอิสระ¹⁵

เมื่อภาพถ่ายมาประกอบตัวบทในงานเขียนสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจและทำให้ผู้อ่านรับรู้ประเด็นที่ผู้เขียนต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ภาพถ่ายได้ถูกนำมาใช้ประกอบงานเขียนที่เกี่ยวกับพม่าเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การบรรยายสภาพความเปลี่ยนแปลงของพม่าในระหว่างการปกครองของอังกฤษเพื่อสื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงการพัฒนาในสมัยอาณานิคม ผู้เขียนขอมกล่าวถึงเมืองสำคัญในพม่าที่ได้รับการพัฒนาให้เจริญตามแบบอย่างเมืองของชาวตะวันตก เช่น เมืองย่างกุ้งเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับเมืองในพื้นที่ห่างไกลที่ยังคงลักษณะแบบเดิมของพม่าเอาไว้ ดังเช่นภาพถ่ายประกอบงานเขียนของนักเดินทางหญิงชาวอังกฤษ ผู้ท่องเที่ยวในพม่าตามลำน้ำ อิระวดี โดยเริ่มต้นการเดินทางจากเมืองย่างกุ้งไปมณฑลพะลีย์ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยลัทธิอาณานิคมของอังกฤษ คือ การแสดงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในดินแดนอาณานิคมโดยการแบ่งแยกระหว่างความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และความรู้ของคนพื้นเมือง¹⁶ ภาพถ่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความทรงจำรวมหมู่ของคนในยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งจากงานเขียนเกี่ยวกับพม่าของชาวตะวันตกสมัยอาณานิคมแสดงให้เห็นความก้าวหน้า (Progress) ของเจ้าอาณานิคมที่มีเหนือคนพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคม เช่น ภาพที่ 3.3 ภาพถ่ายประกอบงานเขียน *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma* ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1896 ให้ภาพของเมืองย่างกุ้งที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองแบบใหม่ที่เป็นทั้งเมืองทำการค้าและศูนย์กลางการปกครองพม่าของรัฐบาลอาณานิคม

¹⁵ Saloni Mathur, "Wanted Native Views: Collecting Colonial Postcards of India," in *Gender, Sexuality and Colonial Modernities*, ed. Antoinette Burton (London: Routledge, 1999), pp. 106-108.

¹⁶ Kavita Philip, *Civilizing Natures: Race, Resources and Modernity in Colonial South India* (New Jersey: Rutgers University Press, 2004), p. 6.

รูปภาพที่ 3.5: ภาพถ่ายแสดงสิ่งก่อสร้างภายในเมืองย่างกุ้ง

ที่มา Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma* (London: A.D. Innes, 1896), p. 26.

ภาพดังกล่าวสอดคล้องกับคำบรรยายของแกสคอยน์ที่ต้องการแสดงให้เห็นสภาพภูมิทัศน์ที่แปลกใหม่ของเมืองย่างกุ้ง ความว่า

ย่างกุ้งคือเมืองขนาดใหญ่ที่มีความเจริญ ประกอบด้วยประชากรประมาณ 180,324 คน เมืองแห่งนี้เป็นที่ศูนย์กลางการปกครองและการบริหารพม่า อีกทั้งยังเป็นเมืองอาณานิคมที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เมืองนี้มีความน่าดึงดูดอย่างแท้จริง ด้วยสภาพของถนนหนทางที่กว้างขวาง อาคารปลูกสร้างอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ความหลากหลายของอาคารและการตกแต่งบ้านเรือนทำให้มีลักษณะที่แตกต่างและไม่เหมือนใคร¹⁷

งานเขียนของบุคคลร่วมสมัยอาณานิคมสามารถขยายประเด็นการศึกษาาระบบอาณานิคมเพิ่มเติมได้ในอีกแนวทางหนึ่ง โดยแสวงหาความเหมือนหรือความแตกต่างของการนำเสนอภาพตัวแทนของดินแดนอาณานิคมจากสายตาของผู้ครอบครอง (Colonizers) ทั้งในบริเวณที่อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมเดียวกันหรือแตกต่างกันก็ได้ จากการศึกษางานเขียนของผู้ที่เคยอาศัยในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส พบว่างานเขียนของผู้ครอบครองดินแดนอาณานิคม

¹⁷ Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma* (London: A.D. Innes, 1896), p. 27.

สะท้อนความแตกต่างบางประการซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเจ้าอาณานิคม กล่าวคือ ชาวอังกฤษ และชาวฝรั่งเศสถ่ายทอดสภาพภูมิศาสตร์ของดินแดนอาณานิคมโดยเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ของตะวันตก สำหรับดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ สตีเฟน แอล. เคค (Stephen L. Keck) เสนอการเปลี่ยนแปลงภาพของดินแดนอาณานิคมพม่าในงานเขียนของชาวอังกฤษ ค.ศ. 1890-1914 โดยเทคโนโลยีการสร้างเส้นทางรถไฟในดินแดนอาณานิคมส่งผลให้นักเดินทางอังกฤษปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อพม่า วี. ซี. สกอต โอคอนเนอร์ (VC. Scott O'Connor) บรรยายสภาพการล่องเรือไปตามลำน้ำชินด์วินว่าเป็น “การเดินทางที่ดิบเถื่อน” (Primitive travel) ซึ่งต้องพบเจอกับอุปสรรคตลอดการเดินทาง¹⁸ แต่ชาวอังกฤษที่เดินทางไปตามเส้นทางรถไฟซึ่งสร้างโดยรัฐอาณานิคมได้เปลี่ยนแปลงการบรรยายภาพดินแดนพม่าว่าเป็น “Romantic East”¹⁹ ดังเช่น ผลงานของนักเขียนที่ชื่อว่า วอลเตอร์ เดล มาร์ (Walter Del Mar) พรรณนาการเดินทางของเขาไว้ในงานเขียนชุด “Around the World through Japan” เส้นทางการเดินทางระหว่างพม่า อัสมัมและแคชเมียร์ได้รับการบรรยายไว้ในงานเขียนชื่อ *The Romantic East: Burma, Assam and Kashmir* (ค.ศ. 1906) การเดินทางภายในพม่าของเขาใช้ทางรถไฟเป็นหลักทำให้ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางสั้นลงและสะดวกสบายขึ้น

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของภาพถ่ายเกี่ยวกับพม่าในงานเขียนของชาวตะวันตกสมัยอาณานิคม คือการแสดงภาพตัวแทนของกลุ่มคนพื้นเมืองในพม่า โดยจากการอ่านงานเขียนของชาวตะวันตกพบว่าพวกเขาเชื่อว่ากลุ่มคนพื้นเมืองในพม่านั้นมิได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นักเขียนระบุชื่อเรียกกลุ่มคนเหล่านั้นตามลักษณะเชื้อชาติ (race) การที่เจ้าอาณานิคมทำการสำรวจเพื่อแบ่งแยกกลุ่มคนพื้นเมืองด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการทำแผนที่ โดยกำหนดกลุ่มคนพื้นเมืองออกเป็นกลุ่มที่มีความเจริญและกลุ่มที่มีความล้าหลัง²⁰ เห็นได้จากการรวบรวมความรู้เพื่อผลิตงานเขียนของทางการขึ้นสำคัญ คือ *Gazetteer of Burma* ที่ระบุเขตอาศัยของกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ จำนวนประชากร รวมถึงวิถีชีวิตและความเชื่อด้วย แต่การแบ่งแยกกลุ่มคนในพม่าออกจากกันตามพื้นที่ที่รัฐบาลอาณานิคมกำหนดนั้นก็ไม่สามารถบ่งชี้ได้ว่าภายในพื้นที่เดียวกันจะประกอบด้วยกลุ่มเชื้อชาติเดียวกันทั้งหมด²¹ และความซับซ้อนจะยิ่งทวีขึ้นหากพิจารณาถึงความเลื้อนไหลทาง

¹⁸ Ibid., p. 404.

¹⁹ Ibid., p. 405.

²⁰ Mikael Gravers, *Exploring Ethnic Diversity in Burma* (Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies, 2007), p.13.

²¹ ธนภาย เดชพาวุฒิกุล, “การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950”, หน้า ก.

วัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอด้วย การนำภาพถ่ายคนพื้นเมืองมาใช้ประกอบงานเขียนของชาวตะวันตกเป็นเครื่องยืนยันความแตกต่างของคนกลุ่มต่างๆ ในพม่าตามการจัดจำแนกด้วยองค์ความรู้ของตะวันตก โดยเฉพาะความรู้ทางด้านมานุษยวิทยา ดังภาพตัวอย่างที่ 3.6 และ 3.7 ในงานที่เขียนขึ้นจากผลการสำรวจกลุ่มเชื้อชาติ *Ethnographical Survey of India (Burma No. 1): A Note on the Palaungs of Hsipaw and Tawngpeng* ตีพิมพ์อย่างเป็นทางการขึ้นใน ค.ศ. 1906 โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอาณานิคม ซึ่งแสดงภาพของผู้หญิงพื้นเมืองบางกลุ่มที่อาศัยในนครรัฐไทใหญ่ แสดงลักษณะการแต่งกาย ธรรมเนียม อาหารการกินและความเชื่อ ฯลฯ ข้อมูลบางส่วนของงานเขียนเล่มนี้มาจาก *Upper Burma Gazetteer (1900)* และ *British Burma Gazetteer (1880)* ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการภาพถ่ายซึ่งเป็นหนึ่งในเทคโนโลยีสมัยใหม่ของสังคมตะวันตกเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้แบบอาณานิคมของพม่า

ภาพที่ 3.6: แสดงภาพผู้หญิงปะหล่อง เผ่า Kwanhai

ภาพที่ 3.7: แสดงภาพผู้หญิงปะหล่อง เผ่า Tawngma

ที่มา: C. C. Lowis, *Ethnographical Survey of India (Burma No. 1): A Note on the Palaungs of Hsipaw and Tawngpeng* (Rangoon: Government Printing, 1906), pp. 10-22.

ผู้วิจัยกล่าวแล้วว่าเนื้อหาภายในงานเขียนของชาวตะวันตกในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 มีความหลากหลายเป็นอย่างมาก แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเฉพาะประเด็น “เพศภาวะ” ที่ปรากฏในงานเขียนดังกล่าวเท่านั้น โดยงานเขียนของชาวตะวันตกสมัยอาณานิคม

ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าสมัยอาณานิคม แต่ข้อควรระวังในการศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้ข้อมูลกลุ่มนี้ คือ หลักฐานประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตกอาจเสนอเรื่องราวที่บิดเบือนด้วยอคติส่วนตัวของผู้บันทึก²² และจากข้อสังเกตของ บาร์บารา วัตสัน อันดาว่า “แม้ว่าหลักฐานของชาวยุโรปจะเสนอข้อมูลจำนวนมาก แต่ตัวบทยังคงมีข้อจำกัด และหลายกรณีพบว่าข้อมูลภายในน่าผิดหวัง”²³ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการตั้งข้อสังเกตถึงข้อจำกัดของหลักฐานตะวันตกเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ผู้หญิงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอันดาว่า อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องการศึกษาประเด็นเพศภาวะในอาณานิคมพม่าที่เชื่อมโยงกับบริบทของระบอบอาณานิคม โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคม ดังนั้นเอกสารที่ผลิตขึ้นโดยชาวตะวันตก โดยเฉพาะหลักฐานที่ผลิตขึ้นโดยชาวอังกฤษจึงเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงมุมมองและทัศนคติของคนอังกฤษที่มีต่อผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าสมัยอาณานิคม โดยผู้วิจัยขอเรียกภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในงานเขียนของชาวตะวันตกว่า “ภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า”

3.2 ภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า

ภาพตัวแทน (representation) คือภาพของการนำเสนอสิ่งใดสิ่งหนึ่งผ่านกระบวนการกลั่นกรองพร้อมสอดแทรกมุมมองและทัศนคติส่วนตัวของผู้นำเสนอ เห็นได้ชัดในกรณีของการเขียนเรื่องราวของกลุ่มบุคคลต่างสังคมในรูปแบบของงานเขียน ซึ่งภาพดังกล่าวอาจมิใช่ภาพแห่งความเป็นจริงเสมอไป แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่า “ภาพตัวแทน” เปรียบเหมือนสำเนาจากผู้เขียนถึงผู้อ่านในสังคมของตน ดังเช่นที่แมรีรี หลุยส์ แพรต (Mary Louise Pratt) กล่าวถึงความสำคัญของงานที่เขียนขึ้นจากการเดินทางของชาวตะวันตกว่า “งานที่เขียนขึ้นจากการเดินทางสร้าง “ส่วนอื่นของโลก” เพื่อผู้อ่านชาวยุโรป”²⁴ สำหรับงานเขียนของชาวอังกฤษที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพม่าสร้างภาพตัวแทนต่อสิ่งต่างๆ ก่อให้เกิดการรับรู้ต่อดินแดนห่างไกลแห่งหนึ่งที่มีผู้อ่านในสังคมตะวันตกส่วน

²² อุษณีย์ พรหมสุวรรณ, “ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20”, หน้า 92.

²³ Barbara Watson Andaya, *Flaming Womb: Repositioning Women in Early Modern Southeast Asia* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2006), p. 68.

²⁴ Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Culture and Transculturation* (London: Routledge, 1992), p. 5.

ใหญ่ไม่สามารถเดินทางไปสัมผัสด้วยตนเอง เช่น การบรรยายสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองในพม่า

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างภาพตัวแทนในงานเขียนของชาวอังกฤษซึ่งตีพิมพ์ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อแสดงให้เห็นว่าการบรรยายสภาพภูมิประเทศของพม่าที่ประกอบด้วยเทือกเขา ที่ราบกว้างใหญ่และแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำชินด์วินและแม่น้ำสาละวิน ทั้งยังอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่น่าชนิดที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในดินแดนเขตร้อนแตกต่างจากสังคมอังกฤษที่พัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว

เช่นเดียวกับความมหัศจรรย์ของพืชพรรณในป่าของพม่า ชีวิตสัตว์ต่างๆ เองก็สร้างความพิศวงให้เพิ่มมากขึ้น ป่าของที่นี่มีช้างตัวใหญ่มหึมาเดินผ่านไปผ่านมา เสือกินคนซ่อนตัวอยู่ในถ้ำ แรดซึ่งมีอุปนิสัยโหดร้ายเกลือกอยู่ในแหล่งน้ำยามเย็น ผึ้งควายและกวางต่างเล็มหญ้าอยู่ทั่วบริเวณ ถึงหลายตัวกระจายอยู่ตามต้นไม้ นกแก้วส่งเสียงร้องลั่นป่า นกเขาขันด้วยเสียงอ่อนหวาน ผึ้งนกแร้งที่หิวโหยจ้องมองหาเหยื่อ งูเห่าพิษสงร้ายนอนข่มคอยเหยื่ออย่างใจเย็น งูจงอางแผ่แม่เบี้ยพร้อมโจมตีและสังหารเหยื่อของมัน กิ้งก่าเปลี่ยนสีผิวตามสภาพแวดล้อม แมงมุมร้ายกำลังฉีดน้ำพิษเข้าสู่สมองของงูใหญ่ ทุกแห่งล้วนเต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตที่มีทั้งความสวยงาม และน่าสะพรึงกลัว จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจเลยที่สังคมพม่าจะประกอบด้วยคนดี คนเลวและคนดีสองหน้าซึ่งจะเชื่อได้ก็ต่อเมื่อมาพบเห็นด้วยสายตาของตนเอง²⁵

²⁵ “Great as are the wonders of vegetation in the forests of Burma, the animal life with which they abound is still more astonishing, for here the wild elephant of colossal size roams at will, the man-eating tiger makes its lair, the monstrous rhinoceros wallows in lonely pools in the cool of the evening, and herds of buffaloes and deer find illimitable grazing-grounds. Here monkeys in countless crowds chatter among the trees, gorgeous parrots scream, gentle turtle-doves coo, the solitary tucktoo calls, and the hungry vulture watches for its prey. Here the deadly cobra lies in wait for its victim, and the hamadryad rears its head to strike and kill, the chameleon changes the colour of its coat unobserved, and the deadly pangu spider strikes the serpent with its poison fang, and outvenoming the most venomous in hate, sucks the brains of its victim. Every spot is filled with beautiful, terrible life, and it is not surprising that to the imaginative Burman the forest glades are peopled with demons and fairies, and that even the double-headed serpent is to him an object which he believes he has seen with his own eyes.” Ernst Hart, *Picturesque Burma* (London: J.M. Dent, 1897), p. 93.

นักเขียนบรรยายสภาพการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าประเภทต่างๆ ในป่าของพม่าเพื่อต้องการแสดงการเปรียบเทียบคู่ตรงข้าม (binary opposition) ของลักษณะนิสัยสัตว์ป่าที่มีทั้งดุร้ายและอ่อนโยน แล้วเชื่อมโยงเข้าสู่อุปนิสัยของคนพื้นเมืองในพม่า ซึ่งลักษณะของการอธิบายดังกล่าวได้รับอิทธิพลของลัทธิคาร์วินทางสังคม (Social Darwinism) ที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคมวิกตอเรียนของอังกฤษ การประยุกต์ทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล คาร์วินเข้ากับวิธีการทำความเข้าใจคนในสังคมตะวันออก ด้วยแนวคิดที่ว่าลักษณะอุปนิสัยของคนถูกหล่อหลอมขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นที่มาของการอธิบายลักษณะนิสัยของคนพื้นเมืองในพม่าที่ประกอบด้วยคนดี คนเลวและคนดีสองหน้าของนักเขียนชาวอังกฤษผู้²⁶

สำหรับการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองเป็นประเด็นที่สามารถศึกษาได้จากงานเขียนของชาวตะวันตก ผู้วิจัยพบว่างานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ ในพม่า ทั้งในด้านความเชื่อ ที่อยู่อาศัย รูปร่างและลักษณะการแต่งกายของหญิงและชายในสังคมพื้นเมืองที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างเช่นงานเขียนจากความทรงจำร่วมกันของพันเอกพอลล็อก (Colonel Pollok) ชาวอังกฤษผู้เข้ามาทำการค้าในร่างกุ้ง มะละแหม่งและพะสิม และนายธอม (Mr.Thom) ผู้ใช้ชีวิตอยู่ในพม่าตอนล่างและอัสมัมเป็นเวลานานถึง 11 ปี ความว่า

ผู้หญิงพม่ามีสีผิวอ่อนและบอบบางกว่าผู้ชาย ข้าพเจ้าไม่เคยพบเห็นเด็กผู้หญิงที่มีรูปร่างสมส่วนเท่ากับพวกเธอมาก่อนเลยในชีวิต ผู้หญิงฮินดูก็ดีแต่รูปร่างใหญ่เกินไป แต่รูปร่างของผู้หญิงพม่ากระชับ หน้าอกเต่งตึง มือและเท้าเล็กๆ คู่ นั้นราวกับถูกหล่อขึ้นจากเครื่องพิมพ์ชนิดดี ผมค้าขายเป็นธรรมชาติซึ่งพวกเธอภาคภูมิใจ เสริมด้วยเครื่องแต่งตัวและพรมน้ำหอม...ประดับประดาด้วยดอกไม้สดหลากหลายชนิด ทั้งกล้วยไม้ มะลิหรือจำปา พวกเธอดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย อาจเรียกว่าสะอาดมากที่สุดในโลก พวกเธออาบน้ำวันละหนึ่งถึงสามครั้ง จึงปราศจากกลิ่นไม่พึงประสงค์จากร่างกายของพวกเธอเลย²⁷

²⁶ Stephen L. Keck, "Picturesque Burma: British Travel Writing 1890-1914," *Journal of Southeast Asian Studies* 35 (2004): 396-397.

²⁷ "The women are fairer than the men, and their features more delicate. I have never in my life seen more perfect figures than those possessed by the young girls. The Hindoos are as good perhaps, and on a larger scale, but the Burmese girls have firm, well-developed busts, small hands and feet, and are well moulded together. Their naturally long black tresses, of which they are very proud, are added to at times with false tails carefully dressed and perfumed, are gathered at the back of the head a la Chinois, and gracefully adorned with

เฮนรี พี. โคเชรน (Henry P. Cochrane) มิชชันนารีที่อาศัยอยู่ในพม่ามานานกว่าสิบปีให้
ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งกายของผู้หญิงในพม่าทางตอนเหนือว่า

ผ้าถุงของผู้หญิงพม่าทางตอนเหนือ...เป็นผืนผ้าสีสันสดใสยาวประมาณ 3 ฟุต
พันรอบเอว รูปแบบของผ้าถุงได้รับการยอมรับจากกษัตริย์พม่า ผู้หญิงพม่าจำนวนมากไม่
สามารถยกเลิกการนุ่งผ้าลักษณะดังกล่าวเพื่อให้เรียบร้อยมากขึ้น แม้ว่าอังกฤษจะปกครอง
พม่ามานานกว่าสิบแปดปีแล้วก็ตาม หญิงสูงวัยเปลือยท่อนบนขณะทำงาน หรือแม้กระทั่งเดิน
ตามท้องถนนโดยไม่รู้สึกละอายใจแต่อย่างใด ในภายหลังเกิดรูปแบบของผ้าถุงของผู้หญิง
พม่าซึ่งได้รับการยอมรับมากที่สุด เป็นผ้าหนาๆเพียง 1 ชั้นเข้ารูป แต่ยังมีใช้รูปแบบที่
ผู้หญิงยุโรปต้องการสวมใส่²⁸

แม้ว่าโคเชรนจะอาศัยอยู่ในพม่าเป็นเวลานาน แต่เขายังคงเห็นว่าการแต่งกายของผู้หญิง
พม่าภายใต้การปกครองของราชสำนักพื้นเมือง “ไม่เหมาะสม” และแตกต่างจากผู้หญิงตะวันตก เขา
เชื่อมโยงลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงพม่าเข้ากับจริยธรรมทางจิตใจของคนตะวันออก

ฮาร์โรลด์ ฟิลด์คิง ฮอลล์ แสดงความประทับใจที่มีต่อผู้หญิงในพม่า ดังที่เขาบรรยายเพลง
รักของคนพื้นเมืองที่กล่าวถึงความงามของผู้หญิงพม่า ว่า “พวกแก้มของเธอสวยงามมากกว่าท้องฟ้า

fresh flowers, sometimes an orchid, jasmine, or a chumpac. They are very cleanly in their persons, probably the
most cleanly in the world ; they bathe once, twice, or even three times a day, and have no disagreeable aroma
about them.” William Thomas Pollok and W.S.Thom, Wild Sports of Burma and Assam (London: Hurst and
Blackett, 1900), p. 9.

²⁸ The customary skirt for Burmese women in Upper Burma, ... , is a piece of coloured cloth about a
yard square, fastened around the waist to open in front. This style of skirt is said to have been adopted by a
decree of the Burman King. Multitudes of Burmese women seem to have no disposition to abandon it for
something more modest, even after eighteen years of British rule. Elderly women, as well as men of all ages,
wear nothing above the waist while about their work, even passing through the streets in that condition with no
self-consciousness. The Burmese skirt made after the most approved pattern is only one thickness of cloth,
tightly fitting the body, not such a dress as European ladies would care to wear. Henry P. Cochrane, Among the
Burmans (New York: Fleming H. Revell Company, 1904), pp. 31-32.

ยามรุ่งอรุณ ดวงตาทั้งคู่ลึกซึ้งกว่าความลึกของท้องน้ำ เมื่อเธอปล่อยผมยาวประบ่าข้างราวกับความมืดที่ปกคลุมเนินเขา”²⁹

เห็นได้ชัดเจนว่าผู้เขียนเหล่านี้จะสร้างการรับรู้เรื่องรูปร่างและลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าแล้วยังสร้างภาพของผู้หญิงในอินเดีย ซึ่งต่างก็เป็นผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ (British colony) ผู้การรับรู้ของผู้อ่านด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่างานเขียนเกี่ยวกับพม่าซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในสมัยอาณานิคมถูกผลิตขึ้นจากนักเขียนชายเป็นหลัก แม้ว่าจะมีงานเขียนของมิชชันนารีและบุคคลทั่วไปที่เป็นหญิงอยู่ด้วย แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก อาจกล่าวได้ว่าภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าจากงานเขียนของชาวตะวันตกถูกสร้างขึ้นจากมุมมองของผู้ชาย (Masculine view) เป็นหลักเช่นเดียวกับผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศส

3.2.1 ภาพตัวแทนของผู้หญิงในพม่า: กระจกสะท้อนเพศภาวะในเมืองแม่

สืบเนื่องจากการที่อิกะยะพิจารณาคำอธิบายเรื่องผู้หญิงพม่าของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในลักษณะของวาทกรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาต่อจากประเด็นสถานะของผู้หญิงพม่าที่สูงส่งมาแต่เดิมของอิกะยะแล้วพบว่าชาวอังกฤษสอดแทรกประเด็นเพศภาวะในสังคมของตนเองลงไปในวาทกรรมอาณานิคมที่ปรากฏในงานเขียนเหล่านั้นด้วย ดังนั้นผู้ที่อ่านงานเขียนเกี่ยวกับพม่าที่ผลิตขึ้นโดยชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวอังกฤษย่อมได้รับภาพของผู้หญิงตะวันตกผ่านภาพตัวแทนของผู้หญิงพม่าด้วยเช่นกัน โดยในส่วนของการใช้ภาพตัวแทนสื่อประเด็นเพศภาวะในสังคมตะวันตกนั้น ผู้วิจัยขอยกมุมมองที่ชาวอังกฤษมีต่อผู้หญิงพม่าในเชิงบวกเพื่อสื่อถึงปัญหาเพศภาวะในสังคมอังกฤษเอง

ภาพของผู้หญิงพม่าคือผู้หญิงที่สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆได้ด้วยตนเอง และสามารถเดินทางไปที่ต่างๆได้โดยอิสระ ภาพเช่นนี้ดึงดูดความสนใจของชาวอังกฤษและสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในสังคมพม่าที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน ยกเว้นในทางพุทธศาสนาที่ผู้หญิงถูกจำกัด “สิทธิ” บางประการ เช่น ไม่อาจบวชเพื่อสืบทอดศาสนา ดังการบรรยายของเซอร์เบิร์ต เฮอร์เกิล ไวท์ ข้าราชการอาณานิคมคนสำคัญ ว่า

²⁹ Her cheek is more beautiful than the dawn, her eyes are deeper than the river pools ; when she loosens her hair upon her shoulders, it is as night coming over the hills.' - Burmese Love-Song. Harold Fielding Hall, *The Soul of a People* (London: Macmillan, 1922), p. 169.

“ลักษณะพิเศษสองประการที่แบ่งแยกชาวพม่าออกจากคนเผ่าพันธุ์ตะวันออกอื่นๆ คือ พวกเขาไม่มีชนชั้นวรรณะ และไม่เก็บตัวผู้หญิงไว้ที่บ้าน ดังนั้นภายในสังคมนี้ พวกเราสามารถพบกันได้ด้วยความเท่าเทียมกัน ... ผู้หญิงพม่าได้รับเกียรติและความเชื่อมั่นเช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆในโลก พุทธศาสนิกชนทุกคนเชื่อว่าผู้หญิงด้อยกว่าชาย และผู้หญิงที่ี้อาจจะมีบุญ ได้เกิดใหม่เป็นชายในชาติหน้า ชาวพม่าทุกคนตระหนักว่าผู้หญิงมีความสามารถเท่าเทียมกับผู้ชายหรือบางครั้งก็ดีกว่า³⁰

ทำนองเดียวกับไวท์ เอช.พี โครเรน ได้กล่าวถึงสถานะในสังคมของผู้หญิงพม่าว่า “ความหวังสูงสุดที่พวกเธอภาวนา คือชาติหน้าขอให้เกิดเป็นผู้ชาย... แต่ในชาตินี้ ผู้หญิงพม่าก็มีสถานะสูงกว่าผู้หญิงในดินแดนตะวันออกอื่นๆ แล้ว”³¹

ข้อเขียนของชาวอังกฤษหลายคนยังให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้หญิงพม่าในครอบครัวเช่นกัน โดยชี้ว่า “ผู้หญิงพม่าได้รับอิสระอย่างเต็มที่ พวกคุณอาจได้เห็นพวกเธอหัวเราะและสนทนากันในหมู่บ้าน หรือบริเวณเครื่องทอผ้า เดินอยู่ตามท้องถนน ทำงานภายในบ้านเรือน”³² ความเป็นอิสระของผู้หญิงพม่าสืบเนื่องไปถึงการเลือกคู่ครองและการแต่งงานที่เกิดขึ้นโดยความสมัครใจระหว่างชายและหญิง พ่อแม่ไม่สามารถบังคับให้ลูกสาวแต่งงานโดยปราศจากความสมัครใจ ดังคำบรรยายของแกสคอยน์ ว่า “สิ่งสำคัญที่สุดในชีวิต คือ การแต่งงาน หญิงสาวพม่าสามารถจัดการ

³⁰ “Two characteristics distinguish Burmans from most other Eastern races. They have no caste, and there is no seclusion of women. Socially, therefore, we can meet on equal terms. ... Burmese women hold a position as dignified and assured as in any country of the world. Every Buddhist believes that women are inferior to men, that a really good woman may have the luck to be born a man in a future incarnation. Every Burman knows that a woman is as good as a man, and often better.” Herbert Thirkell White, *Civil Servant in Burma* (London: Edward Arnold, 1913), pp. 67-68.

³¹ “Her highest hope and prayer is that in the next, or some future existence she may be born as man, and so take a fresh start. But in this life the Burmese woman holds a higher place than is enjoyed by her sisters in any other Oriental land.” Henry P. Cochrane, *Among the Burmans* (New York: Fleming H. Revell Company, 1904), p. 55.

³² “Burmese girls enjoy much freedom. You may see them laughing and talking at the village well, sitting at the domestic loom, walking in the roads, engaged on household duties.” Herbert Thirkell White, *A Civil Servant in Burma*, p. 70.

เรื่องของตนเองได้ และเธอได้รับอิสระในการเลือกสามีมากกว่าผู้หญิงในสังคมอังกฤษ”³³ และ การแต่งงานจะจัดขึ้นเมื่อหญิงสาวอยู่ในวัยที่เหมาะสม ดังนั้นการแต่งงานขณะอายุน้อยจึงไม่เกิดขึ้นเลยในสังคมพม่า และภายหลังพิธีแต่งงานฝ่ายชายต้องเป็นฝ่ายย้ายเข้าไปอาศัยในบ้านของเจ้าสาว ซึ่งแตกต่างจากธรรมเนียมปฏิบัติของคนตะวันตกรวมทั้งคนอังกฤษ การแต่งงานที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้หญิงพม่าสามารถรักษาสิทธิและเสรีภาพในชีวิตภายหลังการแต่งงานไว้ได้ โดยฝ่ายหญิงสามารถขอหย่าจากสามีของตนได้ ถ้าสามียากจนและไม่สามารถเลี้ยงดูภรรยาได้ สามีเกียจคร้าน สามีอยู่ในวัยชราและป่วยไข้ หรือสามีพิการภายหลังจากแต่งงาน ในทำนองเดียวกัน หากฝ่ายหญิงไม่สามารถให้กำเนิดบุตรชาย สามีสามารถใช้เป็นเหตุผลในการขอหย่าได้เช่นเดียวกัน³⁴

ชาวตะวันตกรับรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพของผู้หญิงพม่าเป็นอย่างดีตั้งแต่ก่อนการยึดครองพม่าเป็นอาณานิคม โดยลักษณะของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมระหว่างหญิงและชายในสังคมพม่าส่งผลสำคัญต่อการอธิบายภาพลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ผู้หญิงพม่าสามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าขายอย่างเป็นทางการและนอกระบบ และข้าราชการอาณานิคมอังกฤษต่างประทับใจความสามารถในการขายสินค้าและทำงานหนักของผู้หญิงพม่า เช่น การบันทึกเกี่ยวกับทักษะการค้าขายของผู้หญิงพม่าว่า

ในด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ พวกเธอไม่ใช่คนที่ไม่มีปากเสียง หากแต่มีความสามารถทางด้านธุรกิจมากกว่าสามีเสียอีก และไม่รือร้อที่จะเจรจาซื้อขายสินค้า ตลาดจึงเต็มไปด้วยแม่ค้าพม่านั่งขายสินค้าและบางคนแบกตะกร้าสินค้าไว้บนศีรษะ เธอไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ซึ่งทำให้ดูเหมือนผู้หญิงจะด้อยกว่าชายในด้านนี้...แต่พวกเธอรู้วิธีหาเงินและเก็บเงินที่หาได้มากกว่าสามีและพี่ชายของเธอ ขณะที่ผู้หญิงฮินดูและมุสลิมถูกเก็บตัวเงียบอยู่ภายในฮาเร็มหรือฝ่ายใน แต่ผู้หญิงพม่าสามารถเป็นผู้นำ...ความแข็งขันของผู้หญิงพม่าช่วยมิให้เผ่าพันธุ์ของตนพบความล้มเหลว³⁵

³³ “In that most important relation of life, marriage, the Burmese young lady practically settles the question for herself. She probably enjoys a good deal more liberty in her choice of a husband than is accorded to many an English maiden” Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma* (London: A.D. Innes, 1896), p. 45.

³⁴ Ibid., p. 52.

³⁵ “She is by no means a silent partner in business affairs. Usually she has greater business acuteness than her husband, and does not hesitate to have a voice in all negotiations. The Bazaar is almost wholly run by

ชาวอังกฤษมักบันทึกภาพของผู้หญิงพบว่า “ฉลาดเฉลียว ค้าขายเก่ง แต่รู้หนังสือน้อย” และภาพลักษณ์ของผู้หญิงหาเลี้ยงครอบครัวจะชัดเจนมากขึ้นในการเปรียบเทียบความสามารถระหว่างสามีและภรรยาชาวพม่า สำหรับสังคมอื่น สามีเป็นผู้ออกรายได้ภายนอกบ้าน ส่วนภรรยาทำหน้าที่ดูแลบ้านและเลี้ยงลูก แต่ในสังคมพม่าแตกต่างออกไป เพราะสามีเลี้ยงลูกอยู่ที่บ้าน ขณะที่ภรรยาไปขายของที่ตลาดเป็นประจำทุกวัน การพลัดเปลี่ยนทำหน้าที่หลักในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยาที่แตกต่างจากการรับรู้เดิมของชาวอังกฤษทำให้เกิดแนวโน้มประเมินค่าของสามีชาวพม่าว่า “เกียจคร้านและไม่ทำอะไรเลย”

ผู้วิจัยพบว่าภาพตัวแทนของผู้หญิงพม่าที่กล่าวมาแล้วสะท้อนประเด็นเพศสถานะในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะสังคมอังกฤษได้อย่างชัดเจน กล่าวคือในสังคมอังกฤษ ยุควิคตอเรียนนั้นการแต่งงานของผู้หญิงสัมพันธ์กับความมั่นคงทางการเงิน โดยครอบครัวชนชั้นสูงยกทรัพย์สินทั้งหมดแก่บุตรชายคนโต ส่วนบุตรสาวได้รับเพียงแค่อุปการะเท่านั้น ดังนั้นบุตรสาวในตระกูลสูงจึงมักแต่งงานกับผู้ชายซึ่งอาจมาจากครอบครัวชนชั้นกลางที่มีฐานะร่ำรวย แต่ต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมและด้วยเหตุผลเดียวกัน ผู้หญิงในครอบครัวชนชั้นกลางมักแต่งงานกับบุตรชายชนชั้นสูง ภาพความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงพม่าก่อนเข้าพิธีแต่งงานจึงแตกต่างจากผู้หญิงในสังคมอังกฤษ เพราะหญิงพม่าสามารถเลือกเจ้าบ่าวของตนได้ตามความสมัครใจและความรัก ส่วนผู้หญิงอังกฤษเลือกเจ้าบ่าวภายใต้การกำหนดเงื่อนไขทางอ้อมของสังคม

ผู้หญิงอังกฤษในครอบครัวที่มั่งคั่งสมัยวิคตอเรียน ถูกคาดหวังให้มีภาพลักษณ์ที่งดงามมากกว่าความสามารถ และยังคงมีความคิดว่าผู้หญิงเป็นสมบัติของสามี ผู้หญิงจึงรับผิดชอบงานภายในบ้านของตนมากกว่าทำงานนอกบ้านเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว³⁶ นอกจากนี้ผู้หญิงอังกฤษยังไม่มีสิทธิในชีวิตมากนัก เช่น ไม่มีสิทธิในกองมรดก ไม่สามารถเป็นพยานในศาลและไม่สามารถตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นด้วยตนเอง³⁷ แต่ถึงหนึ่งซึ่งทวีความสำคัญและค่อยๆเปลี่ยนแปลงชีวิตของ

the women, each having her own stall and keeping her own accounts in her head, for she cannot read nor write. At this point women seem to be inferior... Vastly better than her indolent husband or brother she knows how to make money and keep what she makes. While Mohammedan and Hindu women are shut up in harems and zenanas,... The energy of the Burmese women saves the race from going to the wall.” Henry P. Cochrane, *Among the Burmans*, p. 55.

³⁶ Dorothy Thompson, *The British People 1760-1902* (London: Heinemann Educational Books, 1969), p. 194.

³⁷ William D. Rubinstein, *Britain's Century : a Political and Social History, 1815-1905* (London : Arnold, 1998), p. 319.

ผู้หญิงอังกฤษ คือโอกาสทางการศึกษา โดยช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เด็กชายและเด็กหญิงได้รับโอกาสทางการศึกษาตามมาตรฐานเดียวกัน หลายครอบครัวอาจยังไม่สามารถส่งเสียบุตรสาวให้เรียนระดับสูงเนื่องจากภาระค่าใช้จ่าย แต่ผู้หญิงในครอบครัวชนชั้นสูงและชนชั้นกลางสามารถอ่านเขียนได้ดีและเชี่ยวชาญวรรณศิลป์ จึงมีนักเขียนหญิงจำนวนมากเกิดขึ้นในสังคมอังกฤษ³⁸ การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ช่องว่างแห่งความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิงลดน้อยลง

การมองว่าผู้หญิงอังกฤษด้อยกว่าผู้ชายในสังคมอุตสาหกรรมของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดขึ้นจากการพิจารณาความสำคัญและบทบาทของผู้หญิงกับผู้ชายในพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) และพื้นที่สาธารณะ (public sphere) โดยช่วงเวลาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ผู้หญิงและผู้ชายสามารถเป็นแรงงานการผลิตในครัวเรือนได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่เมื่อสังคมอุตสาหกรรมขยายตัวจึงเกิดความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน คือผู้ชายได้รับโอกาสการทำงานในโรงงานมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงเป็นผู้ทำงานในบ้าน เช่น ดูแลทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงลูก ซึ่งเป็นงานที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้และเป็นรูปธรรม³⁹ นอกจากนี้โอกาสการทำงานสัมพันธ์กับทักษะเฉพาะของบุคคลด้วยเช่นกัน ผู้หญิงจึงรับจ้างทำงานเป็นแม่บ้าน หรือทำงานในโรงงานเสื้อผ้าและโรงงานทอผ้าเป็นหลัก และไม่สามารถทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษในโรงงานได้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมอังกฤษย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนในสังคมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ภาวะสมัยใหม่ (modernity) คือภาวะหนึ่งที่ผ่านกระบวนการสร้างขึ้นในหมู่ผู้มีประสบการณ์ร่วมกันเพื่อให้เชื่อในความแตกต่างทางประวัติศาสตร์⁴⁰ ว่ายุคสมัยใหม่ของตนแตกต่างจากยุคอื่นก่อนหน้า การสร้างรัฐชาติได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมโยงกับการก้าวขึ้นเป็นประเทศมหาอำนาจของอังกฤษ การปลุกฝัง หรือการพัฒนาเป็นความหมายหลักของวัฒนธรรมในทุกยุคสมัยแต่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นความหมายของวัฒนธรรมได้ครอบคลุมเรื่องของความเจริญ (Civilized)⁴¹ ด้วย คนอังกฤษกำหนดอัตลักษณ์ร่วมกันด้วยภาวะสมัยใหม่ซึ่งเกิดขึ้นจากสำนักทางด้านประวัติศาสตร์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าประวัติศาสตร์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดง

³⁸ Ibid., p. 319.

³⁹ Ibid., p. 322.

⁴⁰ Kathleen Wilson, "Introduction: Histories, Empire, Modernities," in *A New Imperial History: Culture, Identity and Modernity in Britain and the Empire, 1660-1840*, ed. Kathleen Wilson (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), p.8.

⁴¹ Ibid., p. 9.

ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมยุโรป⁴² ดังนั้นภาวะสมัยใหม่จึงเป็นหนึ่งในแนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นมรดกของเจ้าอาณานิคมที่ส่งผ่านสู่ดินแดนอาณานิคม⁴³

ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในส่วนต้นของบทแล้วว่างานเขียนเรื่องอาณานิคมของชาวตะวันตกโดยรวมเพิ่มจำนวนขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สืบเนื่องจากความมั่นคงทางเมืองที่เพิ่มมากขึ้นภายใต้การปกครองของรัฐบาลอาณานิคมและยังเป็นช่วงเวลาที่ยักรวรรดิรุ่งเรืองที่สุดอีกด้วย แต่ในจำนวนงานเขียนจำนวนมากมายเหล่านั้นกลับมิได้ให้คำจัดความคำว่า “ผู้หญิงสมัยใหม่” อย่างชัดเจน ยกเว้นเกเวนโดเลน เทรนช์ แกสคอยน์ (Gwendolen Trench Gascoigne) หญิงชาวอังกฤษผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกของผู้หญิงพม่าแท้ว่าเป็น “ผู้หญิงแบบใหม่” (new women) และ “ผู้หญิงสมัยใหม่” (modern women) ได้อย่างน่าสนใจว่า “ผู้หญิงพม่าทุกคนเป็นผู้หญิงแบบใหม่และพวกเธอมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยความกระตือรือร้น มีสามีจำนวนไม่มากกล้าเสี่ยงทำการค้าขายโดยปราศจากคำแนะนำและความช่วยเหลือจากภรรยาของเธอ”⁴⁴ นอกจากบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่โดดเด่นของผู้หญิงพม่าแล้ว ความเฉลียวฉลาดและเสรีภาพของผู้หญิงพม่าก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้พวกเธอเป็นผู้หญิงสมัยใหม่⁴⁵ เมื่อพิจารณาโดยรวมจะพบว่าชาวตะวันตกนำเสนอภาพของผู้หญิงพม่าแท้ในเชิงบวกมากกว่าผู้หญิงกลุ่มอื่นๆ ในพม่า แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าทั้งหมดยังคงต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีขึ้น โดยอิงอยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงสู่ความเจริญแบบประเทศตะวันตก ผู้วิจัยขอเลือกอธิบายมุมมองของชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่ในพม่าสมัยอาณานิคม (colonizers) ที่มีต่อกลุ่มผู้หญิงพื้นเมืองในด้านการศึกษาและการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของผู้หญิง โดยเฉพาะมุมมองของกลุ่มมิชชันนารีและข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษเนื่องจากบุคคลทั้งสองกลุ่มมีบทบาทสำคัญในโครงการอาณานิคม

3.2.2 ด้านการศึกษา

การแสวงหาความรู้ของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าเป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานเขียนของชาวตะวันตกและถูกนำมาใช้เป็นมาตรวัดความเจริญของคนพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ ก่อนจะเข้าสู่การ

⁴² Ibid., p. 7.

⁴³ Ibid., p. 9.

⁴⁴ Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma*, p. 43.

⁴⁵ Ibid., p. 56.

อธิบายมุมมองของชาวตะวันตก ผู้วิจัยขอกล่าวถึงพัฒนาการของระบบการศึกษาในสังคมตะวันตกอย่างคร่าวๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจมุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อการศึกษาในสังคมพื้นเมือง

ชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในพม่าระหว่างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 เติบโตขึ้นในสังคมที่มีพัฒนาการสืบต่อเนื่องจากคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือที่เรียกกันว่ายุคภูมิธรรม (Age of Enlightenment) ให้ความสำคัญกับตรรกะความคิดที่มีเหตุผล โดยพัฒนาการด้านการศึกษาของสังคมตะวันตกได้เริ่มต้นในช่วงเวลาดังกล่าว กล่าวคือนักปรัชญาในยุคภูมิธรรมได้เสนอความเห็นที่ “สติปัญญาไม่มีเพศ”⁴⁶ โดยคำพูดดังกล่าวทลายกำแพงซึ่งขวางกั้นผู้หญิงออกจากแสวงหาความรู้ เข้าสู่การเริ่มต้นพัฒนาการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสในสังคมแก่กลุ่มผู้หญิงยุโรป สำหรับระบบการศึกษาของสังคมอังกฤษระยะแรกขาดการวางแผนที่ดี แต่เมื่อเข้าสู่สมัยวิคตอเรียนมีการออกพระราชบัญญัติการศึกษา ค.ศ.1870 สำคัญ คือ รัฐจัดตั้งกองทุนสำหรับเด็กเล็กทุกคนในอังกฤษและเวลส์ ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการจัดตั้งโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชนและมหาวิทยาลัยขึ้นทั่วอังกฤษ และสถานศึกษาสำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะ⁴⁷

ความพยายามในการลดช่องว่างทางการศึกษาระหว่างชายและหญิงในสังคมตะวันตกเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดมุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อการศึกษาของคนพื้นเมืองในพม่า โดยเฉพาะสังคมของคนพื้นเมืองที่นับถือพุทธศาสนา เช่น ชาวพม่าและชาวไทใหญ่ เห็นได้ชัดเจนจากการอธิบายการศึกษาที่แม้ว่าผู้หญิงพม่าซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยชาวตะวันตกว่ามีความความเจริญ ที่เหนือกว่าคนพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆ ในพม่าก็ยังคงถูกจำกัดโอกาสการศึกษา ดังที่ปรากฏในงานเขียนของแฮร์โรลด์ ฟิลดิง ฮอลล์ ข้าราชการอาณานิคมอังกฤษในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่อธิบายเรื่องการศึกษาของเด็กในสังคมพม่าที่นับถือศาสนาพุทธไว้ว่า

เด็กชายและเด็กหญิงเติบโตมาด้วยกัน แต่การเข้าเรียนในโรงเรียนได้แยกพวกเขาออกจากกัน เด็กชายทุกคนสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนวัดได้โดยปราศจากข้อกีดกันใดๆ และได้เรียนวิชาสำคัญเช่นเลขคณิต การเขียนหนังสือและความรู้ที่มีประโยชน์อื่นๆ

⁴⁶ Anthony Esler, *The Western World: A Narrative History : Prehistory to the Present* (Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 1997), p. 407.

⁴⁷ Sean Purchase, *Key concepts in Victorian Literature* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006), p. 53.

แต่เด็กผู้หญิงไม่มีที่ไป พวกเขาไม่สามารถเรียนในโรงเรียนวัดที่มีไว้สำหรับเด็กผู้ชายเท่านั้น และแม่ชีก็มีจำนวนไม่มากนัก⁴⁸

คนส่วนใหญ่ในสังคมพม่านับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีปฏิบัติทางสังคม เช่น การศึกษาหาความรู้ จากหลักของพุทธศาสนาที่กำหนดให้เพศชายเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาในอนาคตนั้นทำให้เด็กชายได้รับสิทธิพิเศษบางประการ เช่น การเข้าศึกษากับพระภิกษุในวัดที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในพม่า โดยเนื้อหาความรู้ที่เด็กผู้ชายเล่าเรียนเกี่ยวข้องกับความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม เพราะสุดท้ายแล้วเด็กผู้ชายสามารถตัดสินใจได้ว่าจะออกบวชเพื่อเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ หรือกลับไปใช้ชีวิตแบบฆราวาสต่อไป จากเงื่อนไขทางศาสนาที่กล่าวมานั้นเป็นเหตุให้ชาวตะวันตกส่วนใหญ่มองว่าผู้หญิงพม่าถูกกีดกันออกจากการศึกษาพื้นฐานในสังคมพุทธ แต่ความจริงนั้นผู้หญิงพม่าที่มีฐานะมั่งคั่ง หรือเติบโตในครอบครัวที่ดีก็ได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย เช่น การเรียนวรรณคดีของพม่า⁴⁹

ทัศนคติส่วนใหญ่ของข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มีต่อการศึกษานักเรียนผู้หญิงพม่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การยอมรับว่าผู้หญิงพม่าไม่ได้รับการศึกษาระดับสูงเทียบเท่ากับผู้ชายและควรได้รับการแก้ไข อย่างไรก็ตามการพยายามพัฒนาการศึกษาของสตรีโดยรัฐบาลอาณานิคมไม่ได้ประสบผลสำเร็จเสมอไป ข้าราชการอาณานิคมหลายคนเห็นว่าอุปสรรคคือเงื่อนไขของสังคมพื้นเมืองนั่นเอง ข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษบางคนก็คุ้นเคยกับคนพื้นเมืองในพม่าเป็นอย่างดี อาทิ เจมส์ จอร์จ สก็อต ก็มีได้คาดหวังว่าการศึกษาที่สูงขึ้นจะช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้หญิงพม่าให้ดีขึ้น เพราะเมื่อพิจารณาสภาพสังคมของพม่าแล้วพบว่าผู้หญิงพม่าที่ไม่ได้รับการศึกษาที่ดีก็สามารถจัดการชีวิตของตนเองได้เป็นอย่างดี เช่น ภรรยาของชาวพม่าที่สามารถนำข้าวไปขายให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษได้ อีกทั้งยังสามารถต่อรองราคาข้าวได้

⁴⁸ Boys and girls when they are babies grow up together, but with the schooldays comes a division. All the boys go to school at the monastery without the walls, and there learn in noisy fashion their arithmetic, letters, and other useful knowledge. But little girls have nowhere to go. They cannot go to the monasteries, these are for boys alone, and the nunneries are very scarce.” Harold Fielding-Hall, *The Soul of a People* (Bangkok: White Lotus Press, 1922), p. 174.

⁴⁹ Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma*, p. 60.

ดีกว่าสามีของเธอเสียอีก⁵⁰ เช่นดั่งมุมมองของ เจ. เอฟ. เอส. ฟอร์บ (J.F.S. Forbes) ข้าราชการอาณานิคมอังกฤษผู้ให้ความสนใจกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพม่า ฟอร์บเห็นว่าผู้หญิงพม่ามีสถานะที่สูงกว่าผู้หญิงตะวันตกคนอื่นๆ ทั้งหมดแต่พวกเขาถูกเพิกเฉยในเรื่องของการให้การศึกษา ทำให้ผู้หญิงพม่าที่สามารถอ่านเขียนได้มีจำนวนน้อย พวกเขาไม่ได้รับสิทธิพิเศษทางการศึกษาต่างจากพี่น้องผู้ชาย เขาเห็นว่ารัฐบาลอาณานิคมอังกฤษใช้ความพยายามเป็นอย่างยิ่งในการเยียวยาปัญหาที่เลวร้ายนี้ด้วยความจริงใจเพื่อสนับสนุนการศึกษาสำหรับผู้หญิงแล้ว⁵¹ อย่างไรก็ตามข้าราชการอาณานิคมเสนอว่าการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้หญิงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขภายในสังคมพื้นเมืองและสังคมอาณานิคมด้วย เพื่อชี้ให้เห็นสาเหตุที่การศึกษาสำหรับผู้หญิงไม่ประสบความสำเร็จมากนักเนื่องจากทัศนคติของคนพื้นเมืองเองที่ไม่เห็นความสำคัญของการส่งเสริมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาระดับสูงในโรงเรียน⁵²

แม้ว่างานเขียนส่วนใหญ่ของข้าราชการอาณานิคมจะแสดงมุมมองของพวกเขาที่มีต่อการศึกษาศึกษาของคนพื้นเมืองในพม่าและการศึกษาของผู้หญิงที่มีข้อจำกัด แต่งานเขียนบางชิ้นกล่าวถึงสถานศึกษาสำหรับผู้หญิงในสังคมพื้นเมืองไว้ด้วยเช่นกัน เช่น สมุดภาพพร้อมคำบรรยายที่ตีพิมพ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ของแมกซ์และเบอร์ธาเฟอร์ราส์ (Max and Bertha Ferrars) ได้รวบรวมข้อมูลและเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยเกี่ยวกับสภาพสังคมพม่าไว้โดยละเอียด ทั้งเรื่องสถานที่สำคัญ การแต่งกาย กลุ่มคนพื้นเมือง ประเพณีสำคัญ อาหารการกิน วิธีการรักษาโรค ฯลฯ พวกเขาเล่าเรื่องการศึกษาในโรงเรียนวัด (kyaung-tha) ของเด็กผู้ชาย และกล่าวถึงการศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียนเอกชน ทำให้เด็กหญิงได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กชาย และสอนการคิดคำนวณเป็นหลัก⁵³ ดังภาพที่ 3.8 แสดงโรงเรียนเอกชนพม่าที่เด็กชายและเด็กหญิงสามารถเรียนรวมกันได้

⁵⁰ James George Scott, *Burma: As It Was, As It Is and As It Will Be* (London: George Redway, 1886), p. 135.

⁵¹ Charles J.F.S Forbes, *British Burma and Its People*, 1st ed (London: John Murray, 1878), p. 55.

⁵² *Ibid.*, op. cit.

⁵³ Max and Bertha Ferrars, *Burma* (London: Samson Low, 1900), pp.12-13.

ภาพที่ 3.8: โรงเรียนเอกชน (Lay School) ภายในหมู่บ้าน โดยเด็กชายรวมกลุ่มนั่งอยู่ด้านและเด็กผู้หญิงอยู่ทางด้านซ้าย

ที่มา: Max and Bertha Ferrars, *Burma* (London: Samson Low, 1900), p. 13.

การศึกษาของผู้หญิงในสังคมไทใหญ่ได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นสำคัญหนึ่งในงานเขียนของชาวตะวันตก ภาพของผู้หญิงไทใหญ่ที่ผ่านการถ่ายถอดออกมานั้นคล้ายคลึงกับผู้หญิงพม่าแท้ โดยเด็กชายไทใหญ่เข้าศึกษาในโรงเรียนวัด แต่เด็กผู้หญิงไทใหญ่ไม่ได้รับโอกาสเช่นนั้น ดังคำบรรยายของเลสลีย์ มิลเน (Leslie Milne) สมาชิกของราชสมาคมเอเชียติก ผู้เดินทางมายังเมืองสีป้อ (Hsipaw) ใน ค.ศ. 1906 ว่า

ชีวิตประจำวันของเด็กชายและเด็กหญิงชาวไทใหญ่แยกห่างออกจากกันมากขึ้นๆ ขณะที่พวกเขาเติบโตขึ้น การศึกษาซึ่งหมายถึงการอ่านและการเขียนถูกพิจารณาว่าไม่จำเป็นสำหรับเด็กหญิง เด็กหญิงยังคงอยู่ในบ้าน พวกเขาช่วยแม่ทำอาหาร ปั่นด้ายและทอผ้า ย้อมผ้าด้วยสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ ... พวกเขาเรียนรู้การซักผ้าด้วยการตีผ้าด้วยไม้ ทบผ้าไปมาขณะตี นำน้ำสะอาดมาราดลงบนผ้าอีกหลายครั้ง ... เด็กชายไทใหญ่ไม่ต้องทำสิ่งเหล่านี้เลย ความจริงแล้วพวกเขาเคยเรียนรู้วิธีการทำอาหารและซักผ้า แต่พวกเขาจะทำด้วยตนเองเฉพาะเวลาที่ไม่ได้อยู่บ้านเท่านั้น ชีวิตวัยเรียนเริ่มต้นตั้งแต่อายุเจ็ดถึงสิบขวบ คนที่มีฐานะอาจส่งลูกชายเข้าศึกษาในโรงเรียนที่เมืองมัณฑะเลย์หรือย่างกุ้ง แต่เด็กชายส่วน

ใหญ่เข้าเรียนในโรงเรียนวัดในหมู่บ้านเพื่อเล่าเรียนการอ่านและเขียนในภาษาของพวกเขาเอง⁵⁴

ผู้วิจัยได้นำเสนอมุมมองเรื่องการศึกษาของผู้หญิงพม่าแท้และผู้หญิงไทใหญ่ในสายตาของข้าราชการอาณานิคมอังกฤษ และจากการวิเคราะห์พบว่าผู้หญิงกะเหรี่ยงก็เป็นผู้หญิงกลุ่มสำคัญที่ได้รับความสนใจในประเด็นเรื่องการให้ศึกษาเช่นเดียวกับผู้หญิงพม่าแท้ โดยกลุ่มมิชชันนารีต่างชาติมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดมุมมองและทัศนคติต่อการศึกษาของผู้หญิงกะเหรี่ยง และอาจกล่าวได้ว่านอกจากมิชชันนารีคณะต่างๆ จะมีแนวความคิดสอดคล้องกันในการพัฒนาการศึกษาให้ผู้หญิงแล้ว การศึกษาแบบใหม่ยังเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลงชีวิตทางสังคมในหมู่ผู้หญิงกะเหรี่ยงด้วย โดยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยประมาณ 11 กลุ่ม ในจำนวนนี้รวมถึงเผ่าคะยาห์ (คะเรนนี่ หรือ กะเหรี่ยงแดง) ปะโอ และปะหล่อง สำหรับกลุ่มกะเหรี่ยงพื้นราบนั้นแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยอีก 3 กลุ่ม ซึ่งมีภาษาพูดที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ สะกอ (Sgaw) ไปว้ (Pwo) และ บเว (Bwe) กลุ่มกะเหรี่ยง 3 กลุ่มหลังนี้จะกระจายอยู่ตามบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี บริเวณลุ่มน้ำสะโตงและสาละวิน ส่วนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาสูงได้แก่กลุ่มคะยาห์ ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณติดต่อกับรัฐฉาน⁵⁵ กลุ่มมิชชันนารีเรียกชาวกะเหรี่ยงในพม่าว่า “คนนอกกรีต” (heathen men) เนื่องจากคนพื้นเมืองกลุ่มนี้ยังคงเชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติที่สามารถคลั่งบันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ข้อมูลเบื้องต้นของมิชชันนารีบางกลุ่มระบุบริเวณที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ประเพณี ตลอดจนอุปนิสัยของกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม

⁵⁴ The daily lives of Shan boys and girls become more and more separated from each other as they grow older. Education that is, reading and writing is not considered necessary for women. Girls remain at home. They help their mothers to cook, to spin, to weave the thread that they have spun, and dye the plain cloth dark blue or black. ... They learn to wash the clothes by beating them with a stick, while they fold them again and again as they beat, sprinkling them many times with clean water... Shan boys do none of these things. It is true that they have learned how to cook their own food and wash their own clothes, but they only do so when they are away from home. From the age of seven to ten their school life begins. Rich men may send their sons to schools in Mandalay or Rangoon, but most boys spend their school life at the monastic village school, learning how to read and write their own language.” Leslie Milne, *Shans at Home* (London: John Murray, 1910), p. 49.

⁵⁵ พรพิมล ตรีโชติ, *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542), หน้า 19.

เช่น กลุ่มกะเหรี่ยงบเว (Bwe หรือ Bghais) ที่มีอุปนิสัยค่อนข้างดุร้าย⁵⁶ เหตุผลสำคัญที่มีชนนารีต้องรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของคนพื้นเมืองกลุ่มนี้อย่างละเอียดก็เพื่อให้การเผยแพร่ศาสนาเป็นไปอย่างราบรื่น จากการวิเคราะห์งานเขียนของมิชชันนารีในอาณานิคมพบว่าชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นคนป่าเถื่อนในสายตาของมิชชันนารีนั้นสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยผู้วิจัยขอยกประเด็นเรื่องการศึกษาใน โรงเรียนคริสต์ที่มีชนนารีพยายามส่งเสริมให้แก่คนกะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะการศึกษาสำหรับผู้หญิงในสังคมกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงเป็นชนชาติหนึ่งในสังคมพม่าที่ไม่รู้หนังสือ ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองที่ถ่ายทอดในรูปแบบของมุขปาฐะเพื่อกล่าวอ้างถึงสาเหตุของความไม่รู้หนังสือของชาวกะเหรี่ยง⁵⁷ ตัวอักษรกะเหรี่ยงคิดค้นโดยมิชชันนารีอเมริกันใน ค.ศ. 1832 และระบบการเขียนภาษากะเหรี่ยงได้ถูกนำไปใช้ในการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นหลัก ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันอ้างว่าหนังสือพิมพ์ของชาวกะเหรี่ยงที่ใช้ชื่อว่า มอร์นิ่งสตาร์ (Morning Star) เป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับแรกทางด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำคงคา⁵⁸ มิชชันนารีมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาของชาวกะเหรี่ยง โดยการศึกษาแบบใหม่ที่มิชชันนารีสั่งสอนให้คนพื้นเมืองนอกจากประกอบด้วยความรู้ทางศาสนาคริสต์แล้วยังครอบคลุมความรู้ทางโลก เช่น การดูแลสุขภาพอนามัย การดูแลทำความสะอาดบ้าน การตรงต่อเวลาและการรักษาความสะอาดของร่างกายให้แก่เด็กผู้หญิงกะเหรี่ยงด้วย⁵⁹

วาทกรรมของมิชชันนารีพยายามแสดงให้เห็นว่าความรู้ดังกล่าวนั้นช่วยสร้างตัวตนใหม่ให้ผู้หญิงกะเหรี่ยงเปลี่ยนแปลงไปจากผู้หญิงในสังคมเดิมของตนอย่างเห็นได้ชัด ผู้หญิงพื้นเมืองที่

⁵⁶ Ellen B. Mason, *Civilizing Mountain Men: Sketches of Mission Work Among the Karen*, pp. 113-115.

⁵⁷ ตำนานของชาวกะเหรี่ยงเรื่องหนึ่งที่เล่าสืบต่อกันอย่างแพร่หลายมีเนื้อความกล่าวถึงบรรพบุรุษของพวกเขาที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกับชาวพม่าและชาวไทย ชาวกะเหรี่ยงและน้องชายอีก 2 คน ซึ่งเป็นคนพม่าและคนผิวขาวได้เดินทางไปยังดินแดนของพระเจ้า และพระเจ้าได้มอบคัมภีร์ให้แก่พวกเขาทุกคน แต่ชาวกะเหรี่ยงกลับลืมคัมภีร์สำคัญนั้นไว้ในไร่ และคัมภีร์ใหม่ก็กลายเป็นเถาถ่านไปในขณะที่ชาวกะเหรี่ยงแ้วถางไร่ของเขา ชาวกะเหรี่ยงจึงกลายเป็นชนชาติที่ไม่รู้หนังสือและใช้วิธีการทำนายเหตุการณ์จากกระดูกไก่ เนื่องจากไก่ของเขาได้กินเถาถ่านของคัมภีร์เข้าไป ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างยากลำบากแตกต่างจากคนพม่าและคนผิวขาวที่ใช้ประโยชน์จากคัมภีร์ของพระเจ้าจึงมีชีวิตที่รุ่งเรือง โปรดดูเพิ่มเติมใน ราชู ฤนท, *ศึกษาประวัติศาสตร์กะเหรี่ยงในพม่า* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), หน้า 2.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁵⁹ Ellen B. Mason, *Civilizing Mountain Men: Sketches of Mission Work Among the Karen*, p. 185.

ได้รับการฝึกหัดในโรงเรียนของมิชชันนารีจะได้รับความรู้ที่มีประโยชน์เพียงพอให้ผู้หญิงนำไปปรับปรุงวิถีชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ตามคำบรรยายของหมอสมิธแสดงภาพตัวแทนของผู้หญิงกะเหรี่ยงผู้เข้ารับการศึกษาแบบใหม่นั้นสามารถเปลี่ยนตนเองให้หลุดพ้นจากความเป็น “คนป่าเถื่อน”

นาน ป่อ เกิดภายในหมู่บ้านยา บ็อก กอง ใน ค.ศ. 1877 เธอเป็นเด็กกำพร้าพ่อ และมีสภาพชีวิตที่ย่ำแย่เช่นเดียวกับแม่ซึ่งเป็นคนป่าเถื่อน ไม ลอง พี่สาวของ นาน ป่อ ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนของคณะมิชชันนารีก่อน และเมื่อเธอเดินทางกลับเข้าหมู่บ้านเดิมก็ได้ แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างอัศจรรย์ เธอสวมเสื้อและนุ่งผ้าอย่างดี เดียงนอนสะอาดเรียบร้อย และนำหนังสือใหม่กลับมาด้วย ไม ลอง ได้เรียนหนังสือซึ่งเป็นสิ่งมหัศจรรย์สำหรับผู้หญิง เพราะไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนในหมู่บ้านสามารถทำเช่นนั้นได้ แม้แต่แม่ของเธอเอง นาน ป่อ ได้ดำเนินรอยตามพี่สาวทำให้เธอไม่ต้องใช้ชีวิตแบบคนป่าเถื่อนอีกต่อไป⁶⁰

เห็นได้ว่ามิชชันนารีพยายามเสนอภาพของผู้หญิงพื้นเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากการได้รับการศึกษาจากมิชชันนารี และความรู้ดังกล่าวทำให้คนพื้นเมืองเจริญขึ้น โดยเฉพาะภาพของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนหน้าที่มิชชันนารีมองว่าเป็นคนป่าเถื่อนด้วย

3.2.3 ด้านการดูแลสุขภาพอนามัย

ความเชื่อและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการรักษาโรคของคนพื้นเมืองในพม่า เป็นประเด็นสำคัญหนึ่งถือว่าเป็นลักษณะสำคัญของวาทกรรมจากมิชชันนารี กล่าวคือกลุ่มมิชชันนารีจะยกประเด็นการดูแลสุขภาพของคนพื้นเมืองเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมพื้นเมือง โดยจะกล่าวถึงการลงพื้นที่ทำงานในหมู่บ้านหลายแห่งทำให้มิชชันนารีค้นพบว่าคนพื้นเมืองยังมีความเชื่อในสิ่งลึกลับ ไร้เหตุผลและไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ชาวกะเหรี่ยงโปว์ (Pwo) จับขาข้างหนึ่งของเต่าดำมัดติดกับเสาเรือนเพื่อป้องกันเด็กเล็กในเรือนป่วยไข้⁶¹ หมอชาวพื้นเมืองใช้สารพัด

⁶⁰ Katherine L. Read and Robert O. Ballou, Bamboo Hospital: The Story of a Missionary Family in Burma (Philadelphia: Lippincott, 1961), p. 234.

⁶¹ Alfred H. Williams, Afoot and Afloat in Burma, pp. 157-158.

วิธีเพื่อรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย ทั้งการใช้ยา การเลือกรับประทานอาหาร การนวด ดังเช่นคำบรรยายวิธีการรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยโดยหมอพื้นเมืองว่า

“คนป่วยต้องกินยาปริมาณมากและหมอจะกำหนดอาหารที่ผู้ป่วยควรกิน คนไข้จะถูกสั่งให้เว้นอาหารที่มีรสขม หวาน หรือรสชาติอื่นๆ ซึ่งฟังดูแล้วไม่มีเหตุผลเลยสำหรับชาวยุโรป การนวดเป็นวิธีการบำบัดที่แพร่หลายโดยหมอนวดชาวยุโรปมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ จึงสามารถพบเห็นภาพคนนอนคว่ำให้คนอื่นเหยียบด้วยเท้าเพื่อบรรเทาอาการปวดตะคริว แต่ในบางกรณีอาจก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงได้”⁶²

นอกจากวิธีการรักษาข้างต้นแล้ว ยังมีการรักษาอีกรูปแบบหนึ่งที่คนพื้นเมืองเชื่อมั่นในประสิทธิภาพมากกว่าการรักษาด้วยยา คือ การรักษาด้วยเวทมนตร์และอาคม บ่อยครั้งที่มิชชันนารีพบเห็นบาดแผลของผู้ป่วยถูกพันหรือปิดด้วยผ้าที่ไม่สะอาดเพื่อห้ามเลือด ความสกปรกอาจทำให้เกิดการติดเชื้อ ผู้ป่วยบางรายที่มีอาการบาดเจ็บบริเวณนิ้วหรือแขนขั้รุนแรงพันผ้ายันต์ฝิ่นเล็กลงอักขระไว้เหนือบาดแผล เพราะคนพื้นเมือง เช่น ชาวกะเหรี่ยง เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของภูตผี จึงสักยันต์เพื่อให้หายเจ็บป่วย บางคนสักยันตร์ไว้บนร่างกายเพื่อป้องกันตัวจากคมอาวุธ⁶³ ตัวอย่างข้อความจากงานเขียนข้างต้นแสดงให้เห็นทัศนคติของกลุ่มมิชชันนารีที่มีต่อวิธีการรักษาและป้องกันโรคของคนพื้นเมืองอย่างชัดเจน มิชชันนารีปฏิเสธความเชื่อที่ว่าโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากการกระทำของภูตผี และอธิบายสาเหตุของโรคหลายชนิดที่มีต้นตอจาก “เชื้อโรค” เช่น โรคฝีดาษ (Smallpox) และโรคมาลาเรีย

สำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของผู้หญิงโดยตรง คือ สุขภาพของแม่และเด็ก ก็ได้รับการกล่าวถึงไว้ในงานเขียนที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในสมัยอาณานิคมด้วยเช่นเดียวกัน โดยประเด็นสำคัญที่ได้รับการหยิบยกอยู่เสมอ คือ เรื่องการคลอดบุตรและการดูแลเด็กทารก ดังเช่นที่ชาร์ล เจ. เอฟ. เอส. ฟอร์ด ข้าราชการอาณานิคมอังกฤษระบุไว้ในข้อเขียนของเขาที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองในพม่า

⁶² William C.B. Purser, *Christian Missions in Burma*, pp. 17-18.

⁶³ Alfred H. Williams, *Afoot and Afloat in Burma*, pp. 159-160.

“การปฏิบัติหลังคลอดบุตรของผู้หญิงพม่าค่อนข้างป่าเถื่อน แต่ก็ทำให้พวกเธอฟื้นตัวได้รวดเร็ว หลังจากที่ทารกคลอดแล้วนั้น หมอผดุงครรภ์จะนำไม้พินความยาวประมาณ 6 ฟุตฝังไฟแล้วให้แม่เด็กลงไปนอนเป็นเวลา 7 วันหรือมากกว่านั้น เพื่อกำจัดของเสียในร่างกาย แต่วิธีปฏิบัตินี้ไม่ค่อยนิยมปฏิบัติแล้ว ส่วนผู้หญิงในเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงยุโรปและหญิงเชื้อชาติอื่นไม่ปฏิบัติเลย”⁶⁴

แกสคอยน์มองว่าแม่ผู้หญิงพม่าจะเจริญมากกว่าผู้หญิงกลุ่มอื่น แต่พวกเธอยังคงต้องปฏิบัติตามวิถีการผดุงครรภ์ที่ป่าเถื่อนซึ่งอาจทำให้แม่และเด็กทารกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการเสียชีวิต⁶⁵ นอกจากนี้ประเด็นเรื่องการดูแลเด็กเล็กของแม่ชาวพื้นเมืองยังได้รับความสนใจจากมิชชันนารีด้วย โดยมิชชันนารีให้ความเห็นว่าแม่ชาวพื้นเมืองเลี้ยงดูบุตรไม่ถูกต้องตามหลักสุขภาพอนามัยและเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กเล็กเสียชีวิต ปรากฏในงานเขียนของมิชชันนารีที่ปฏิบัติงานในเมืองนายของรัฐไทใหญ่ที่บันทึกว่า

ในบางกรณีการดูแลสุขภาพอนามัยของคนพื้นเมืองในรัฐไทใหญ่ยังไม่ได้รับผลที่น่าพึงพอใจเพราะเด็กทารกชาวไทใหญ่ยังคงเสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง จากการที่แม่ของเด็กให้นมไม่เพียงพอ หรือให้อาหารที่มีลักษณะแข็งเกินกว่าจะย่อยได้ หรืออาจเป็นเพราะทารกได้รับเชื้อโรคจากการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกสุขอนามัย เช่น การที่สมาชิกในครอบครัวเคี้ยวอาหารให้ละเอียดยกก่อนป้อนให้แก่ทารก การเลี้ยงเด็กด้วยนมที่ผ่านการฆ่าเชื้อแล้วจะช่วยป้องกันปัญหาดังกล่าวได้ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจว่าเหตุใดแม่ชาวไทใหญ่ที่รักลูกไม่ปฏิบัติเช่นนั้น⁶⁶

วาทกรรมอาณานิคมที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของคนพื้นเมืองจะถูกนำมาเชื่อมโยงกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการแพทย์และสาธารณสุขของรัฐบาลอาณานิคมอย่างซับซ้อน และอาจเป็นลักษณะร่วมกันของเจ้าอาณานิคมอีกด้วย กล่าวคือ ในอินเดียซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมแห่งสำคัญของอังกฤษที่พม่าได้ถูกผนวกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งก็ปรากฏวาทกรรมสุขภาพที่แพร่หลายใน

⁶⁴ Charles J.F.S. Forbes, *British Burma and Its People* (London: John Murray, 1878), p. 66.

⁶⁵ Gwendolen Trench Gascoigne, *Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma*, p. 57.

⁶⁶ Katherine L. Read with Robert O. Ballou, *Bamboo Hospital: The Story of a Missionary Family in Burma* (Philadelphia: Lippincott, 1961), p. 120.

สังคมอาณานิคมเช่นเดียวกัน ซึ่งหากจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุขของอินเดีย จะพบว่าสังคมอินเดียแลกเปลี่ยนความรู้กับสังคมตะวันตกมานานแล้ว และในช่วงเวลาที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษขยายอิทธิพลในอินเดีย ชาวอินเดียเองก็เข้าไปมีส่วนร่วมในโรงพยาบาลแบบตะวันตก แต่ความสำคัญของการแพทย์จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการทำให้คนพื้นเมืองอยู่ภายใต้ระบอบอาณานิคม เรื่องราวการแพทย์ของชาวพื้นเมืองในอินเดียจึงถูกนำเสนอในลักษณะของความสับสนและเชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากการแพทย์แบบตะวันตกที่วางอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับเจ้าอาณานิคมคัตซ์ที่ระบุถึงกระบวนการผูกครองของคนพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคมที่ไม่ถูกต้องตามหลักสุขอนามัยของสังคมตะวันตก⁶⁷

ผู้วิจัยเห็นว่างานเขียนของมิชชันนารีค่อนข้างให้ความสนใจกับชีวิตทางสังคมของคนพื้นเมือง และสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างคนพื้นเมืองกับภาวะสมัยใหม่ ทั้งในเรื่องของการให้ความรู้และใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์แบบตะวันตกเพื่อดูแลสุขภาพอนามัย รวมถึงการสอนหนังสือให้แก่เด็กหญิงพื้นเมือง แม้ว่าโดยรวมผู้วิจัยต้องการเสนอมุมมองของกลุ่มคนอังกฤษที่มีต่อคนในดินแดนอาณานิคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามการพิจารณาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันควบคู่ไปด้วยย่อมทำให้เข้าใจกระบวนการทำงานของมิชชันนารีที่อยู่ภายใต้โครงการอาณานิคม และผู้วิจัยยังมองว่างานเขียนของมิชชันนารีแสดงลักษณะสำคัญของจักรวรรดิในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ ปรากฏการณ์ *Domestic Empire* ซึ่งเป็นความพยายามของผู้มีส่วนในการสร้างอาณานิคมที่จะอธิบายและแสดงให้เห็นกระบวนการพัฒนาชีวิตคนพื้นเมือง โดยกลุ่มมิชชันนารีจะทำหน้าที่จัดรูปแบบสังคมพื้นเมืองใหม่อีกครั้งมิชชันนารีจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนสังคมพื้นเมืองเข้าสู่สังคมที่มีความเจริญซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของจักรวรรดิ⁶⁸ โดยเฉพาะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีแนวคิดว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการสร้างคริสต์ศาสนิกชนที่ดี ผู้หญิงในฐานะแม่ เมียและแม่บ้านจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการ

⁶⁷ โปรดดูเพิ่มเติมใน Maneesha Lal, “The Ignorance of Women in the House of Illness: Gender, Nationalism and Health Reform in Colonial North India” in *Medicine and Colonial Identity*, eds. Mary P. Sutphen and Bridie Andrews (London: Routledge, 2003), pp. 14-27; Hilary Marland, “Midwives, Mission and Reform: Colonizing Dutch Childbirth Service at Home and Abroad ca. 1900” in *Medicine and Colonial Identity*, eds. Mary P. Sutphen and Bridie Andrews (London: Routledge, 2003), pp. 68-69.

⁶⁸ Anna Johnston, *Missionary Writing and Empire, 1800-1860*, p. 13.

สร้างความเจริญและเปลี่ยนคนพื้นเมืองให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ เพศสภาพจะจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญในการอธิบายและให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนคริสต์ศาสนาและระบอบอาณานิคม⁶⁹

การนำมุมมองของมิชชันนารีมาใช้สนับสนุนวาทกรรมอาณานิคมที่เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ อาจก่อให้เกิดการตั้งคำถามถึงความขัดแย้งระหว่างแนวคิดทางศาสนาของมิชชันนารีกับภาวะสมัยใหม่ เช่น ประเด็นเรื่องความเชื่อในศีลธรรมทางศาสนากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ย่อมจะทำให้เห็นว่าความเชื่อทางศาสนาค่อนข้างขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานของภาวะสมัยใหม่ทั้งในเรื่องของวิทยาการและการใช้เหตุผล แต่หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่าพันธกิจของมิชชันนารีในดินแดนอาณานิคมย่อมดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างความก้าวหน้า (progress) และความเจริญ (civilize) ยกตัวอย่างเช่นในดินแดนอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ คณะมิชชันนารีทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์และสร้างวาทกรรมทางด้านศาสนาขึ้นมาชุดหนึ่ง ส่วนกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ก็สร้างชุดวาทกรรมบนฐานของเหตุและผลทางวิทยาศาสตร์ขึ้นมาเช่นเดียวกัน

แม้ว่าความคิดทางศาสนาและความคิดทางวิทยาศาสตร์จะเข้าสู่เป้าหมายที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ในทางปฏิบัติจะพบความเกี่ยวข้องระหว่างคริสต์ศาสนาและความรู้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในอาณานิคมอินเดียด้วย กล่าวคือในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นมิชชันนารีที่เผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้แก่กลุ่มคนนอกรีตในอินเดียพยายามปรับตัวเพื่อแสดงให้เห็นความสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังนั้นการสอนของมิชชันนารีในอาณานิคมอินเดียจึงต้องพึ่งพาความรู้หนังสือและความรู้ทางวิทยาศาสตร์⁷⁰

กล่าวโดยสรุปแล้วผู้วิจัยเห็นว่าภาพของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของชาวตะวันตกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับการดำเนินโครงการอาณานิคมเพื่อเปลี่ยนให้ผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าทันสมัย โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการดูแลสุขภาพอนามัย ดังนั้นในบทต่อไปผู้วิจัยขอเสนอความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงพื้นเมืองในสังคมพม่าสมัยอาณานิคม แม้ว่าภาวะความทันสมัยจะไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้หญิงทุกกลุ่มในพม่า แต่ก็ปรากฏอย่างชัดเจนในกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลาง โดยเฉพาะผู้หญิงที่เคยสัมผัสวิถีชีวิตในเมืองแบบใหม่สมัยอาณานิคมที่มีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมการบริโภคแบบตะวันตก

⁶⁹ Ibid., pp. 52-55.

⁷⁰ Kavita Philip, *Civilizing Natures: Race, Resources and Modernity in Colonial South India*, pp. 147-

บทที่ 4

การเสริมสร้างภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมและปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้หญิง พื้นเมืองในพม่า

คำว่า “ผู้หญิงแบบใหม่” (New women) หรือ ผู้หญิงสมัยใหม่ (Modern women)¹ แสดงถึง กระแสความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงที่แพร่ขยายไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าด้วยเช่นเดียวกัน สื่อสิ่งพิมพ์ ประเภทต่างๆ ในอาณานิคมพม่าได้กล่าวถึงกลุ่มผู้หญิงสมัยใหม่ (khit kala) ผู้หญิงทันสมัย (khit hmi thu) ผู้หญิงยุคใหม่ (khit thit amyothami) ฯลฯ² ซึ่งเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับประเด็นสำคัญด้าน การศึกษา บทบาทของผู้หญิงทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ และลัทธิบริโภคนิยม ใน

¹ ข้อถกเถียงเกี่ยวกับผู้หญิงสมัยใหม่ หรือ ผู้หญิงแห่งยุคเริ่มปรากฏในหนังสือพิมพ์ของอังกฤษช่วง ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อยู่บ้าง เช่นในหนังสือพิมพ์ *Saturday Review* ค.ศ.1868 แต่ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ ทำให้กระแสผู้หญิงสมัยใหม่แพร่หลายทั่วไป โดยเฉพาะในสื่อสิ่งพิมพ์ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ สงคราม โลก ครั้งที่ 1 ซามูเอล ไฮน์ (Samuel Hynes) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ในลักษณะของความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สังคมต้องการแสดงความพยายามแยกตัว ออกจากยุคสมัยเดิม และภายหลังสงครามโลก อุดมการณ์ของเพศภาวะกลายเป็นลักษณะสำคัญที่สร้างแรง บันดาลใจให้สื่อสิ่งพิมพ์สนใจปรากฏการณ์ผู้หญิงสมัยใหม่ที่แสดงออกในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์จึง เหมือนดังพื้นที่การเผชิญหน้าทางอัตลักษณ์ความใหม่และความเก่าของสังคม เช่นการนำเสนอข้อเขียนของ หนังสือพิมพ์ *The Mail* ซึ่งยกตัวอย่างลักษณะของผู้หญิงวิศวะกรที่มีบุคลิกแตกต่างจากผู้หญิงสมัยใหม่ ช่วง ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 กระแสผู้หญิงสมัยใหม่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ของญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ภาพ ของผู้หญิงสมัยใหม่ของญี่ปุ่นจะทำทนายต่อความเก่าแก่และธรรมเนียมเดิมของสังคมญี่ปุ่น จากการศึกษาของ บาร์บารา ซาโตะ (Barbara Sato) พบว่าผู้หญิงแบบใหม่ของญี่ปุ่นสัมพันธ์กับกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลางที่เป็นแม่บ้าน และทำงานนอกบ้าน คำจำกัดความของ “ผู้หญิงแบบใหม่” คือ ผู้หญิงที่ได้รับการพัฒนาการศึกษาในระดับที่ดี และบริโภคข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์ นอกจากนี้ลักษณะของ “ภรรยาที่ดีและแม่ที่ชาญฉลาด” เชื่อมโยงกับการ บริโภคสินค้าของผู้หญิงด้วย โปรดดูเพิ่มเติมใน Adrian Bingham, *Gender, Modernity and the Popular Press in Inter-War Britain* (Oxford: Clarendon Press, 2004), pp. 47-70; Barbara Sato, *The New Japanese Women: Modernity, Media, and Women in Interwar Japan* (Durham: Duke University press, 2003), pp. 13-44.

² Chie Ikeya, *Refiguring Women, Colonialism and Modernity in Burma* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2011), p. 2.

คริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านทางการปกครองเข้าสู่ระบอบอาณานิคมของอังกฤษ และเป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านของผู้หญิงในพม่าจากยุคจารีตสู่สมัยใหม่

4.1 การให้การศึกษาแก่ผู้หญิงในพม่า

การศึกษาของคนพื้นเมืองในสังคมพม่าค่อนข้างดีในระดับหนึ่ง เห็นได้จากการอัตราการอ่านออกเขียนได้ของชาวพม่า โดยเฉพาะผู้ที่เข้าศึกษากับพระภิกษุในโรงเรียนวัด อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนวัดก็ยังคงไม่เพียงพอสำหรับการทำงานกับรัฐบาลอาณานิคม ดังนั้น การศึกษาแบบใหม่สมัยอาณานิคมที่ให้ความรู้ด้านภาษาและความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานจึงสามารถสนองความต้องการของผู้ปกครองที่อยากให้บุตรหลานเข้าทำงานกับรัฐบาลอาณานิคม³

การศึกษาแบบใหม่ของพม่ามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 เริ่มปรากฏการก่อตั้งโรงเรียนของมิชชันนารีในศาสนาคริสต์อยู่บ้าง จนกระทั่งอังกฤษสามารถยึดครองบริเวณพม่าตอนล่างได้และเกิดกฎชิปอยในอินเดีย (ค.ศ.1858) รัฐบาลอาณานิคมเข้ามาดูแลพม่าแทนที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาครั้งใหญ่ของพม่าเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลอาณานิคมสนับสนุนและจัดระบบโรงเรียนในพม่าตอนล่างด้วยการก่อตั้งกรมการศึกษา (Department of Public Instruction) อย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1866⁴ และค่อยๆ ขยายขึ้นไปยังบริเวณพม่าตอนบน

การก่อตั้งกรมการศึกษาช่วยจัดระบบโรงเรียนในพม่า และลดปัญหาการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อน ทำให้โรงเรียนขยายจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองและโรงเรียนสองภาษา ในทางตรงกันข้ามโรงเรียนวัดกลับลดจำนวนลงเนื่องจากเนื้อหาที่สอนในโรงเรียนวัดไม่สอดคล้องกับสังคมอาณานิคมนัก อีกทั้งแนวความคิดแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างการศึกษาระบบใหม่ของอังกฤษกับการศึกษาแบบเดิมของพม่าปรากฏในการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1931 ด้วยโดยระบุอย่างชัดเจนว่า “ผู้รู้หนังสือ” หมายถึงบุคคลที่สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นปีที่ 4 (ประถมศึกษา) หรือสูงกว่า⁵

³ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times* (London: Reaktion Books, 2012), p. 209.

⁴ วัฒนพงศ์ วรรณวิศิษฐ์, “การศึกษาของพม่ายุคภายใต้การปกครองของอังกฤษ,” *วารสารประวัติศาสตร์* (2551): 103-119.

⁵ Sunait Chutintaranond, “Higher Education in Burma from the Pre-Colonial Period to the Present,” in *Asian Review* 13 (August-December): 35-42.

การจัดระบบโรงเรียนในพม่าส่งผลต่อการศึกษาสำหรับผู้หญิงพื้นเมืองด้วย เนื่องจากผู้หญิงสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนที่ขยายตัวในพม่า และยังปรากฏหลักสูตรสำหรับผู้หญิงอีกด้วย โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับการจัดการบ้านและการดูแลสุขภาพอนามัยด้วยหลักการวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก

4.1.1 การศึกษาของพม่าช่วงก่อนการตกเป็นอาณานิคม

ผู้วิจัยกล่าวไว้ในบทที่ 3 เกี่ยวกับมุมมองของชาวตะวันตกที่มีต่อการศึกษาของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าว่า ชาวตะวันตกเห็นว่าการศึกษาของผู้หญิงในสังคมที่นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก มีการจำกัดโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้หญิง โดยเห็นได้จากอัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะ โรงเรียนวัดมิได้เอื้อต่อการศึกษาของผู้หญิงอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ชายที่อาจบวชเพื่อสืบทอดศาสนาพุทธ อย่างไรก็ตามผู้หญิงสามารถแสวงหาความรู้ได้จากโรงเรียนเอกชน (Lay School) โรงเรียนดังกล่าวจะเปิดโอกาสทางการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงให้เท่าเทียมกับเด็กชาย แม้ว่าในระยะเริ่มแรกนั้น โรงเรียนเอกชนจะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่ากับโรงเรียนของวัด แต่จะค่อยๆทวีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่คนพื้นเมืองของพม่าในสมัยอาณานิคม นอกจากโรงเรียนวัดและโรงเรียนเอกชนแล้ว ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 โรงเรียนของมิชชันนารีทั้งจากนิกายโรมันคาทอลิก แอปสโตลิกและแองกลิกันก็ได้จัดตั้งขึ้นในพม่าด้วย โดยความรู้ที่มิชชันนารีถ่ายทอดให้คนพื้นเมืองจะเน้นความรู้ทางโลก เช่น ความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามจุดประสงค์สำคัญของคณะมิชชันนารี คือการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ การให้ความรู้แก่คนพื้นเมืองจึงเป็นไปด้วยความมุ่งหมายให้พวกเขาเข้ารับการศึกษาออกเขียนได้จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาและเข้าใจคัมภีร์ไบเบิล ดังนั้น โรงเรียนของมิชชันนารีจึงเปิดโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้หญิงพื้นเมืองด้วย⁶

4.1.1.1 โรงเรียนวัด (Monastery School)

โรงเรียนวัด คือแหล่งการศึกษาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในหมู่คนพื้นเมืองของพม่า ซึ่งดำรงอยู่ควบคู่กับสังคมพม่าอย่างยาวนาน ย้อนกลับไปในช่วงสมัยอาณาจักรพุกาม (Pagan) กษัตริย์จะเชิญพระสงฆ์จากบริเวณพม่าตอนล่างและเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาเผยแผ่ศาสนา พร้อมทั้ง

⁶ Helen James, *Governance and Civil Society in Myanmar* (London: Routledge Curzon, 2005), p. 83.

อำนาจการสร้างวัดวาอารามจำนวนมากขึ้นในอาณาจักรด้วย ความเลื่อมใสศรัทธาพุทธศาสนา ปรากฏอย่างชัดเจนในคำจารึกเพื่อบริจาคให้วัด โดยกษัตริย์และสามัญชน⁷ เมื่อพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองแล้ว การให้การศึกษาแก่ประชาชน นอกจากจะทำให้พวกเขาได้เรียนรู้พระศาสนาแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่จะทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาต่อไปด้วย

ผู้ที่เข้าศึกษาในโรงเรียนวัดประกอบด้วยเณรและคนทั่วไป สำหรับเด็กชายจะสามารถเข้า เรียนในโรงเรียนวัดตั้งแต่อายุ 7 ปีจนกระทั่งอายุประมาณ 20 ปี ส่วนเนื้อหาวิชาจะเน้นภาษาบาลี และศึกษาพระไตรปิฎกเป็นหลัก⁸ แต่อย่างไรก็ตามเด็กนักเรียนจะได้เรียนรู้วิชาทางโลก เช่น การ คำนวณ วิชาอักษณศาสตร์ โหราศาสตร์ ฯลฯ เพื่อให้ผู้ที่ไม่ประสงค์ที่จะบวชภายใต้บรรพชาสามารถ นำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตได้ สำหรับเด็กที่เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนวัดแต่ใช้เวลาไม่ นานมากนักจะได้รับความรู้เพื่อเตรียมเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม พร้อมทั้งการอบรม จิตใจให้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนและบริจาคเพื่อศาสนาด้วย⁹ แบบแผนดังกล่าวเท่ากับ เป็นการผูกขาดอำนาจการถ่ายทอดความรู้ไว้กับกลุ่มของพระสงฆ์ และแสดงให้เห็น โครงสร้างของ การถ่ายทอดความรู้ของคนในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาของพม่าอย่างชัดเจน¹⁰ ส่วนประเด็นเรื่อง การศึกษาของผู้หญิงในโรงเรียนวัดนั้น ฮิโรโกะ คาวานามิ (Hiroko Kawanami) ชี้ให้เห็นถึง ข้อจำกัดบางประการ โดยยกตัวอย่างกลุ่มของแม่ชี (Thila-shins) ที่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค ในโรงเรียนวัดที่มีทั้งครูและครูใหญ่เป็นพระสงฆ์ แม่ชีสามารถเข้าฟังการสอนโดยพระได้ แต่ต้อง นั่งฟังในระยะไกลหรืออยู่หลังผ้าม่านเท่านั้น นอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนวัดก็ไม่ เอื้อสำหรับผู้หญิงเลย แม่ชีต้องหุงหาอาหารด้วยตนเองและไม่มีการอบรมเพิ่มเติมให้ก่อนสอบอีก ด้วย¹¹ การที่โรงเรียนวัดไม่ค่อยเอื้อ โอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้หญิงจะส่งผลต่อความ เปลี่ยนแปลงของโรงเรียนวัดในพม่าสมัยอาณานิคม

⁷ Ibid., p. 80.

⁸ Ibid., op. cit.

⁹ Helen James, *Governance and Civil Society in Myanmar* (London: Routledge Curzon, 2005), p. 81.

¹⁰ Chie Ikeya, "Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma," Ph.D. dissertation, Cornell University, 2006, p. 61.

¹¹ คาวานามิศึกษาเรื่องสถานะของกลุ่มแม่ชีในพม่าไว้ในงาน Hiroko Kawanami, "Worldly Renunciation: The World of Burmese Buddhist Nuns" อ้างใน Chie Ikeya, "Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma," p. 66.

4.1.1.2 โรงเรียนเอกชน (Lay School)

โรงเรียนเอกชนในสังคมพม่าไม่ปรากฏประวัติการก่อตั้งแรกเริ่มอย่างชัดเจน เด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสามารถกลับบ้านได้เนื่องจากทางโรงเรียนจะเปิดสอนในช่วงเวลากลางวันเท่านั้น ส่วนเนื้อหาวิชาจะเกี่ยวข้องกับความรู้ทางโลกเป็นหลัก และผู้หญิงสามารถเข้าเรียนได้เท่าเทียมกับผู้ชายก่อนการก่อตั้งโรงเรียนของมิชชันนารีในพม่า¹²

โรงเรียนรูปแบบนี้ได้รับการกล่าวถึงมากขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากแนวทางของโรงเรียนสอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลอาณานิคมที่มุ่งหมายให้คนพื้นเมืองในพม่าได้รับการศึกษามากขึ้น แต่ทางการอาณานิคมมิได้ต้องการทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากเพื่อการศึกษาของคนพื้นเมืองในสังคมพม่าอย่างเต็มที่ ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือทางอ้อมแก่โรงเรียนเอกชนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีอยู่แล้วในสังคมพื้นเมือง จึงเป็นทางเลือกที่ดีในการสนับสนุนการศึกษาของทางการอาณานิคม¹³

4.1.1.3 โรงเรียนของมิชชันนารี (Missionary School)

ผู้วิจัยได้อธิบายเกี่ยวกับการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีในพม่าไว้แล้วในส่วนต้นของการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมือง โดยมิชชันนารีกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญด้านการศึกษามาจากนิกายโรมันคาทอลิก แบทติสต์และแองกลิกัน อาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนของมิชชันนารีคือจุดเริ่มต้นการศึกษาแบบตะวันตกในพม่า และปรากฏว่ามีการสร้างโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงที่ดำเนินการโดยมิชชันนารีขึ้นหลายแห่งในพม่า

ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 โรงเรียนของมิชชันนารีบาร์นาไบท์ (Barnabites) ก่อตั้งขึ้นทั้งในบริเวณพม่าตอนล่างและพม่าตอนบน แต่จำนวนของมิชชันนารียังคงน้อยมาก ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคณะมิชชันนารีกับราชสำนักพม่าจะมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานด้านการศึกษาของมิชชันนารีด้วย เห็นได้ชัดเจนจากการความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระเจ้าโบคอปญาแห่งราชวงศ์อลองพญาที่เชิญบาทหลวงกรอนโดนา (Gronadona) เข้าไปสอนโอรสในพระราชวังราว ค.ศ. 1830 มิชชันนารีบาร์นาไบท์ก็เริ่มลดบทบาทในพม่าลง และภายหลังจากสงครามอังกฤษ

¹² Helen James, *Governance and Civil Society in Myanmar* (London: Routledge Curzon, 2005), p. 82.

¹³ U Kaung, "A Survey of the History of Education in Burma before the British Conquest and After." *Journal of Burma Research Society* 46, no. 2 (December): 77.

กับพม่าสิ้นสุดลงและพม่าตอนล่างอยู่ในการครอบครองของอังกฤษแล้ว คณะมิชชันนารีจากอิตาลี เป็นกลุ่มที่มีบทบาทด้านการให้การศึกษา โดยการเปิดโรงเรียนขนาดเล็กภายใต้การสนับสนุนของ คณะ โรงเรียนดังกล่าวสอนหลักสูตรเกี่ยวกับศาสนาพร้อมทั้งความรู้ต่างๆ ด้วย เช่น การอ่าน การเขียน การร้องเพลง คณิตศาสตร์ และการเกษตรกรรม โดยเฉพาะ โรงเรียนในเมืองมะละแหม่งนั้น เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนแนวทางเดียวกับระบบการศึกษาของอังกฤษในอินเดีย¹⁴ โรงเรียนของมิชชันนารีจะไม่จำกัดเชื้อชาติและเพศของเด็กนักเรียน การศึกษาสำหรับเด็กหญิงและเด็กกำพร้าอยู่ภายใต้การดูแลของคณะภคินีโรมันคาทอลิก

4.1.2 การปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาในพม่าภายหลังการก่อตั้งกรมการศึกษา ค.ศ. 1866

ทางการอาณานิคมไม่ค่อยให้ความสำคัญกับนโยบายด้านการศึกษาในพม่ามากนักเมื่อเทียบกับนโยบายด้านอื่นๆ การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อให้ความรู้ด้านธุรกิจและการดูแลสุขภาพอนามัย รวมทั้งวิถีชีวิตแบบใหม่ให้แก่ประชากรในดินแดนอาณานิคม เพื่อให้เข้าใจแนวทางจัดการการศึกษาในพม่าของรัฐอาณานิคมเราจำเป็นต้องพิจารณาการจัดการศึกษาในสังคมอินเดียก่อน เนื่องจากนโยบายเกี่ยวกับพม่าจะเชื่อมโยงโดยตรงกับอินเดีย ซึ่งการรณรงค์เรื่องการทำคนพื้นเมืองในอินเดียทันสมัยด้วยการศึกษาเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และรัฐคาดหวังให้การศึกษาพื้นฐานทำให้คนพื้นเมืองให้หลุดพ้นจากความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและยอมรับการปกครองของอังกฤษมากยิ่งขึ้น ในความเป็นจริงนั้นรัฐต้องการผลิตแรงงานที่มีความรู้เพื่อเข้าทำงานในตลาดแรงงานที่ขยายตัวหลังเปิดคลองสุเอซ และในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คนพื้นเมืองในอินเดียเริ่มแสดงปฏิกิริยาโต้กลับรัฐบาลอาณานิคมและแนวทางการสร้างความเจริญแบบตะวันตก ดังนั้นลอร์ดเคอร์ซอน (Lord Curzon) จึงต้องดำเนินการปรับนโยบายการศึกษาและสนับสนุนการสอนด้วยภาษาพื้นเมือง รวมทั้งการให้การศึกษาสำหรับผู้หญิงด้วย¹⁵

แม้ว่าโรงเรียนวัด โรงเรียนเอกชนและโรงเรียนของมิชชันนารีจะกระจายตัวอยู่หลายแห่งในสังคมพม่าแล้ว แต่โรงเรียนเหล่านั้นมิได้ถูกจัดจำแนกอย่างเป็นระบบ จนกระทั่งใน ค.ศ. 1866 มีการก่อตั้งกรมการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งหน้าที่สำคัญประการแรกของหน่วยงานนี้ คือ การวางแผนจัดระเบียบโรงเรียนต่างๆ ของพม่า โดยขั้นตอนแรกของการดำเนินงานจะต้องสอดคล้อง

¹⁴ Helen James, *Governance and Civil Society in Myanmar* (London: Routledge Curzon, 2005), p. 91.

¹⁵ John S. Furnivall, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (New York: New York University Press, 1956), pp. 123-124.

กับนโยบายของรัฐบาลอาณานิคม กล่าวคือ ทางการไม่ต้องการให้ทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากเกินไปในการสร้างโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมือง (Vernacular School) ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งกับโรงเรียนวัด การสนับสนุนโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองที่มีอยู่แล้วในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ (grant-in-aid) และการจำแนกโรงเรียนต่างๆ ออกโดยใช้เกณฑ์ด้านภาษาเป็นหลักช่วยให้สามารถจัดระบบโรงเรียนในพม่าได้อย่างชัดเจนมากขึ้น สามารถแบ่งออกเป็นโรงเรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอนทั้งในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษ (English Schools) และโรงเรียนสองภาษา (Anglo-Vernacular Schools) กับโรงเรียนที่สอนโดยใช้ภาษาพื้นเมือง (Vernacular Schools) เช่น โรงเรียนวัดและโรงเรียนเอกชน¹⁶ ดังที่มิ มิ ไค บรรยายเกี่ยวกับโรงเรียนประเภทต่างๆ ในพม่าไว้ว่า

“โรงเรียนในพม่าหลายแห่งเป็นโรงเรียนสองภาษา โดยใช้คำบรรยายภาษาอังกฤษ ส่วนในชั้นเรียนนั้นขึ้นอยู่กับนักเรียนว่าต้องการพูดโต้ตอบเป็นภาษาพม่าหรือภาษาอังกฤษ แต่ต้องเขียนด้วยภาษาอังกฤษเท่านั้น ... โรงเรียนสองภาษาอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลเอกชน หรือ มิชชันนารี โดยโรงเรียนมัธยมสำหรับเด็กหญิงและเด็กชายมักอยู่ตามเมืองใหญ่ เช่น ร้างกุ้ง มัณฑะเลย์ มะละแหม่ง เมเมียว และตองอู ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนของมิชชันนารีที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลทางอ้อม”¹⁷

การปฏิรูปการศึกษาในสมัยอาณานิคมส่งผลต่อคนในสังคมพื้นเมืองของพม่าในระดับที่แตกต่างกัน สำหรับสังคมไทใหญ่ นั้น นโยบายการศึกษาแบบใหม่ไม่ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับคนพื้นเมืองในวงกว้างนัก อาจกล่าวได้ว่าชนชั้นนำไทใหญ่ทั้งชายและหญิง คือกลุ่มคนพื้นเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการศึกษาแบบใหม่และแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของพวกเขา เฟอร์นิวัลล์ชี้ว่าแนวทางการจัดการศึกษาของอังกฤษมี 2 ลักษณะ คือ การจัดระบบการศึกษาเพื่อกลุ่มเอกลาและเปลี่ยนทัศนคติของชนชั้นนำตามความต้องการของอังกฤษ และการศึกษาในระดับราษฎร เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนพื้นเมืองตามแนวคิดเผยแพร่ความเจริญของชาวตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคณะมิชชันนารี¹⁸ ด้วยความตระหนักว่าการเข้า

¹⁶ U Kaung, “A Survey of the History of Education in Burma before the British Conquest and After.” *Journal of Burma Research Society* 46, no. 2 (December): 73.

¹⁷ Mi Mi Khaing, *Burmese Family* (Bangkok: AVA Publishing House, 1996), p. 115.

¹⁸ John S. Furnivall, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (New York: New York University Press, 1995), p. 124. อ้างถึงใน ชวดี ดีคง, “ปฏิวัติของชาวพุทธต่อ

รับการศึกษา กับมิชชันนารีจะสามารถช่วยให้ผู้ปกครองและคนภายใต้ปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่สามารถเข้าใจวิถีแบบตะวันตก เจ้าฟ้าไทใหญ่จึงนิยมนส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในคอนแวนท์ของมิชชันนารี หลังจากนั้นอาจส่งไปศึกษาต่อที่อินเดียหรืออังกฤษ ดังที่เห็นได้จากประสบการณ์ของเจ้านางเฮือนคำ มหาเทวีแห่งนครรัฐของหัวย

“ในสมัยอาณานิคม เมืองตองยีของนครรัฐของหัวยได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นเมืองแบบอาณานิคม มีการก่อตั้งสโมสรต่างๆ และปรับปรุงถนน พร้อมทั้งสร้างโรงเรียนแบบตะวันตก เช่น โรงเรียนฝึกหัดผู้นำไทใหญ่ โดยเจ้าห่มฟ้า พี่ชายของเจ้าเฮือนคำเรียนรู้ภาษาและวิถีปฏิบัติแบบชาวอังกฤษจากรัฐบาลอาณานิคม ... ชาวไทใหญ่ชั้นสูงเท่านั้นที่มีสิทธิเรียนรู้และเข้ารับการศึกษาระบบอังกฤษ เพื่อให้เป็นวิถีทางทำความเข้าใจอำนาจปกครองใหม่ในพม่า เช่น เจ้าฟ้าเมืองลีป่อส่งบุตรชายเข้ารับการศึกษที่อินเดีย จากนั้นก็เดินทางไปศึกษาต่อที่เมืองออกซ์ฟอร์ดใน ค.ศ. 1890 เมื่อกลับสู่บ้านเกิดเหล่าโอรสของเจ้าฟ้าย่อมได้เรียนรู้ระบบการศึกษาแบบอังกฤษแล้ว”¹⁹

เมื่อหลักเกณฑ์ด้านภาษาถูกนำมาใช้เพื่อแบ่งประเภทของโรงเรียนในพม่าอย่างเป็นระบบแล้ว ความแตกต่างอีกประการหนึ่งของโรงเรียนประเภทต่างๆ คือ โรงเรียนที่สอนโดยใช้ภาษาพื้นเมืองจะเปิดสอนในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนโรงเรียนสอนด้วยภาษาอังกฤษ หรือโรงเรียนสองภาษาจะเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา เห็นได้ชัดเจนว่าการศึกษาในระดับสูงขึ้นให้ความสำคัญกับภาษาอังกฤษเป็นหลัก²⁰ เพื่อมุ่งผลิตผู้มีความรู้และสามารถสอบเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย

การปกครองของอังกฤษในพม่า ค.ศ. 1886-1948” (สารนิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539), หน้า 50.

¹⁹ Patricia W. Elliott, *The White Umbrella: A Women's Struggle for Freedom in Burma* (Bangkok: Friends Books, 2006), p. 57.

²⁰ อังกฤษแบ่งประเภทโรงเรียนในพม่าออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์สำคัญในการจัดประเภท โดยโรงเรียนที่คล้ายคลึงกับการศึกษาเดิมของพม่า คือ โรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมือง (Vernacular School) ซึ่งโรงเรียนประเภทนี้สามารถรองรับนักเรียนที่มาจากครอบครัวชาวพื้นเมืองที่ไม่มีฐานะมากนัก ส่วนโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษ (English School) เป็นโรงเรียนสำหรับบุคคลอีกระดับหนึ่ง โดยนักเรียนที่เข้าศึกษาในโรงเรียนประเภทนี้จะมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เช่นครอบครัวพ่อค้า ข้าราชการ และนายทหารชาวยุโรป และบุตรหลานของคนพื้นเมืองที่มีฐานะมั่งคั่ง และโรงเรียนที่ผสมผสานภาษาที่ใช้ในการ

การที่การศึกษาระดับสูงกลายเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ เห็นได้จากชาวต่างชาติที่คนพม่า เรียกว่า “กะหล่า” (Kalas) ได้เข้ามาประกอบกิจการและประสบความสำเร็จ บรรยายกาศใหม่ ๆ ของ สังคมอาณานิคมกลายเป็นแรงกระตุ้นให้คนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่กระตือรือร้นเข้ารับ การศึกษาในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษ²¹ ความพยายามของกระทรวงการศึกษาเพื่อตั้ง โรงเรียนวัดและโรงเรียนฆราวาสเข้าสู่ระบบนั้น อุ กอง ผู้เชี่ยวชาญประเด็นด้านการศึกษาของพม่า ให้ความเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเพื่อ “ขยาย” ระบบและ “แผ่” อำนาจการควบคุมของกระทรวง เอง²² เมื่อสถานการณ์ภายในสังคมอาณานิคมเอื้อประโยชน์ให้แก่โรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงส่งผลต่อโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมือง โดยเฉพาะ โรงเรียนวัด ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสามารถในการปรับตัวน้อยที่สุด การศึกษาของชิอะ อิเคยะ พบว่า ระหว่าง ค.ศ. 1880-1920 มีโรงเรียนอยู่ประมาณ 2,300-2,500 โรงเรียน และลดจำนวนลงเรื่อยๆ จนกระทั่งค.ศ. 1928 เหลือโรงเรียนวัดเพียงแค่ 928 โรงเรียน²³

รัฐบาลของบริติชอินเดียมองเห็นปัญหาของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาซึ่งจะเป็นพื้นฐานสู่ การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย การประชุมที่เมืองอัลลาฮาบาด (Allahabad) ได้สรุปข้อบกพร่องของ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งในอินเดียและพม่า เช่น การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ โดยการขาด แคลนบุคคลากรครูที่มีความสามารถเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลอาณานิคมให้ความสนใจและแสดงความต้องการปฏิรูประบบการศึกษา จากสถิติพบว่าครูในโรงเรียนประเภทที่สอน ด้วยภาษาอังกฤษและโรงเรียนสองภาษา พบว่าครูจำนวน 66 คนสำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ครูที่เหลืออีก 479 คน ได้รับเพียงแค่ประกาศนียบัตร ส่วนในโรงเรียนที่รัฐบาลอาณานิคมให้ความ ช่วยเหลือนั้นมีจำนวนครูที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเพียง 128 คนเท่านั้น

สอน คือโรงเรียนสองภาษา (Anglo-Vernacular School) โดยสอนด้วยภาษาอังกฤษควบคู่กับภาษาพื้นเมือง นักเรียนที่เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนสองภาษาจะมาจากครอบครัวพ่อค้าชาวพื้นเมือง เจ้าหน้าที่และอดีตขุนนาง ที่มีฐานค่อนข้างดี โปรดดูเพิ่มเติมใน วัฒนพงษ์ วรคุณวิศิษฐ์, “การศึกษาของพม่ายุคภายใต้การปกครองของ อังกฤษ,”: 103-119.

²¹ U Kaung, “A Survey of the History of Education in Burma before the British Conquest and After.” *Journal of Burma Research Society* 46, no. 2 (December): 74.

²² Ibid., p. 77.

²³ Chie Ikeya, “Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma,” Ph.D. dissertation, Cornell University, 2006, p. 70.

และครูที่ได้รับประกาศนียบัตรกลับมีจำนวนมากถึง 1,448 คน²⁴ แนวทางการแก้ไขปัญหาระยะยาว ยังคงไม่ชัดเจน

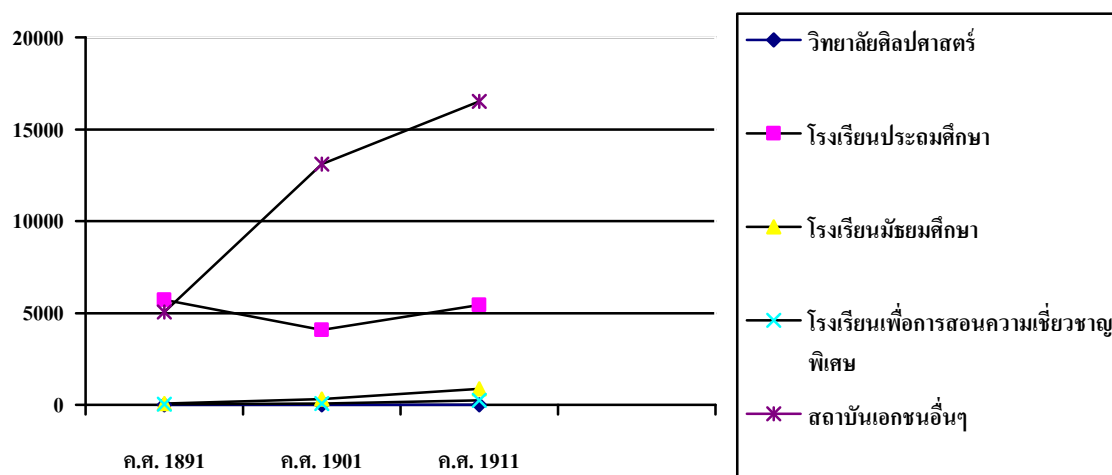
ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กระทรวงการศึกษาของพม่าตีพิมพ์ผลการสำรวจจำนวนของเด็กนักเรียนหญิงในพม่าที่เข้าศึกษาในโรงเรียน ทั้งในระดับต่ำกว่าประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา²⁵ รวมถึงระดับมหาวิทยาลัย พบว่าโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษตามเมืองต่างๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้น เด็กหญิงที่อาศัยอยู่ในเมืองเล็กสามารถเข้ารับการศึกษได้ด้วย โดยเด็กหญิงร้อยละ 95 เข้าเรียนในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองและเป็นโรงเรียนสหศึกษา การที่ผู้ปกครองเลือกให้บุตรหลานที่เป็นหญิงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองนั้นสอดคล้องกับสัดส่วนจำนวนโรงเรียนในอาณานิคมพม่าด้วย กล่าวคือ ค.ศ. 1913 โรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 1,400 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษจำนวน 33 แห่ง โรงเรียนสอนภาษาจำนวน 142 แห่งและโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองจำนวน 1,225 แห่ง²⁶ เห็นได้ว่าผู้ปกครองเลือกให้บุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนภาษาพื้นเมืองมากกว่าโรงเรียนประเภทอื่นๆ และในลำดับถัดไปผู้วิจัยจะพิจารณารายละเอียดหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนของพม่าสมัยอาณานิคม โดยเฉพาะหลักสูตรในโรงเรียนภาษาพื้นเมืองซึ่งผู้หญิงกลุ่มใหญ่เข้ารับการศึกษานี้

²⁴ Burma Report, *Annual Report on Public Instruction in Burma for the Years 1922-1923* (Rangoon: Government Printing, 1924), p. 8

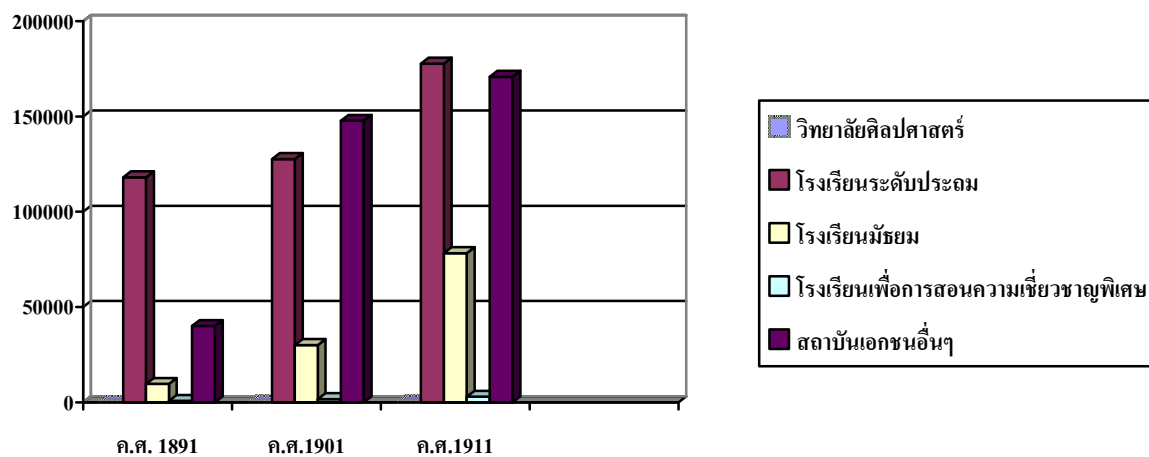
²⁵ ระบบการศึกษาของอังกฤษสมัยอาณานิคมใช้ระบบ 4:3:3 หมายถึงการเรียนในระดับประถมศึกษา (Primary) ที่ใช้เวลาเรียน 4 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี โปรดดูเพิ่มเติมใน วัฒนพงษ์ วรรณวิศิษฐ์, “การศึกษาของพม่ายุคภายใต้การปกครองของอังกฤษ,”: 103-119.

²⁶ Chie Ikeya, “Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma,” , p. 69.

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงข้อมูลจำนวนสถาบันการศึกษาในพม่าจากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1891-1911

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงจำนวนนักเรียนในสถาบันการศึกษาจากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1891-1911

ที่มา: ดัดแปลงจาก Morgan C. Webb, *Census of Burma 1911* (Delhi: Manas Publications, 1986), p. 180.

จากแผนภูมิที่ 4.1 และแผนภูมิที่ 4.2 แสดงให้เห็นว่าภายหลังการจัดตั้งกรมการศึกษาในพม่าแล้ว สถาบันการศึกษาและจำนวนนักเรียนที่เข้าศึกษาในสถาบันต่างๆ มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาและสถาบันเอกชนอื่นๆ โดยจำนวนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาจากการสำรวจใน ค.ศ. 1891 มีอยู่ 83 แห่ง ในการสำรวจ ค.ศ. 1901 พบว่าโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น 329 แห่ง และการสำรวจ ค.ศ. 1911 เพิ่มขึ้นเป็น 876 แห่ง เช่นเดียวกับการขยายตัวของสถาบันเอกชนในพม่าที่เพิ่มจาก 5,044 แห่ง (ค.ศ.1891) เป็น 16,499 แห่ง (ค.ศ. 1911)

จุดเริ่มต้นของการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของพม่าเริ่มปรากฏตั้งแต่ ค.ศ. 1878 เมื่อนักเรียนจำนวนหนึ่งของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายร่างกุ้งสามารถผ่านการคัดเลือกเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยกัลกัตตา ต่อมาโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งนั้นได้เปลี่ยนเป็นวิทยาลัยร่างกุ้ง (Rangoon College) โดยวิทยาลัยร่างกุ้งจะร่วมกับมหาวิทยาลัยกัลกัตตา ประกอบด้วยหลักสูตรระดับปริญญาตรีทางด้านภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ภาษาบาลี เคมี ปรัชญา ฟิสิกส์ ฯลฯ นอกจากวิทยาลัยร่างกุ้งแล้วยังมีวิทยาลัยจัดสัน (Judson College) ที่เป็นสถาบันการศึกษาระดับสูง ส่วนการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของพม่าเติบโตขึ้นภายหลังการรวมตัวประท้วงของนักศึกษา ค.ศ. 1920²⁷ การรวมตัวประท้วงของนักศึกษาใน ค.ศ. 1920 เกิดขึ้นเนื่องจากในขณะนั้นความคิดชาตินิยมของพม่ากำลังเติบโตและการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเป็นหนทางหนึ่งที่พวกเขาเห็นว่าจะนำมาซึ่งความก้าวหน้า แต่การจำกัดจำนวนนักศึกษาพื้นเมืองในระดับมหาวิทยาลัยทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นและนำไปสู่การประท้วง ภายหลังการประท้วงยุติลง ข้อกำหนดว่าด้วยมหาวิทยาลัยร่างกุ้ง ค.ศ. 1920 (The University of Rangoon Act, 1920) ถูกนำเข้าสู่การพิจารณาของสภาและประกาศใช้ ข้อกำหนดว่าด้วยมหาวิทยาลัยร่างกุ้งฉบับแก้ไข ค.ศ. 1924²⁸

4.1.3 หลักสูตรการศึกษาและวิชาเฉพาะสำหรับเด็กหญิงของพม่า

การจัดระเบียบการศึกษาในพม่าภายหลังการก่อตั้งกรมการศึกษาทำให้จำนวนเด็กนักเรียนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา จากการสำรวจใน ค.ศ. 1891 พบว่าโรงเรียนระดับมัศึกษามีอยู่เพียง 83 โรงเรียนแต่อีกสิบปีถัดมาเพิ่มจำนวนขึ้นกว่า 4 เท่า คือ

²⁷ Nyi Nyi, "The Development of University Education in Burma," *Journal of Burma Research Society* 47(1): 11-61.

²⁸ Ibid., pp. 15-16.

ประมาณ 329 โรงเรียน และในการสำรวจอีกครั้งใน ค.ศ. 1921 ปรากฏว่าโรงเรียนในระดับมัธยมเพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่าเมื่อเทียบกับ ค.ศ. 1891 และมีจำนวนเด็กนักเรียนทั้งสิ้น 78,283 คน โรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมืองได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ปกครองเป็นอย่างมาก ซึ่งเด็กหญิงส่วนใหญ่ก็เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนประเภทนี้

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนภาษาพื้นเมืองของพม่าตั้งแต่ระดับเริ่มแรกถึงระดับ 9 จะพบข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กผู้หญิง กล่าวคือในวิชาบังคับ เด็กๆ จะเรียนรายวิชาที่คล้ายคลึงกัน เช่น วิชาว่าด้วยคุณค่าของภาษาพื้นเมือง คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ (ยกเว้นสำหรับเด็กเล็ก) วิทยาศาสตร์พื้นฐานเป็นหลัก และหากเข้ารับการศึกษานในระดับ 8-9 วิชาเรขาคณิต พีชคณิตและประวัติศาสตร์พม่าถูกเพิ่มเติมไว้ในหลักสูตรด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เด็กหญิงในพม่าเข้ารับการศึกษาระดับเริ่มแรกถึงระดับ 7 มากกว่าการศึกษานในระดับสูง

ความน่าสนใจอยู่ที่รายวิชาเฉพาะสำหรับเด็กหญิง คือการดูแลเด็กและการฝีมือ²⁹ ซึ่งการวางหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับเด็กนักเรียนหญิงและบรรจุเข้าไปในหลักสูตรหลักของทางโรงเรียนกระทำได้ยาก ดังนั้นรายวิชาเฉพาะสำหรับเด็กหญิงจึงต้องแยกสอน เช่น วิชาการฝีมือ วิชาดังกล่าวจะเปิดสอนในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาพื้นเมือง ส่วนหลักสูตรสำหรับเด็กหญิงในโรงเรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษจะยกระดับสูงขึ้น เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น และวิชาสุขศึกษา³⁰ การที่จำนวนของเด็กนักเรียนหญิงที่เข้ารับการศึกษานในระดับสูงเพิ่มขึ้นกว่าเดิม ทำให้คณะกรรมการดำเนินการเรื่องการศึกษาของผู้หญิงจัดวาระประชุมเพื่อหารือหลักสูตรการสอน ซึ่งที่ประชุมลงความเห็นเสนอแนะรายวิชาที่ควรบรรจุลงไปเพื่อใช้สอนเด็กผู้หญิง อาทิ วิชาการฝีมือ วิชาสรีรวิทยา (Physiology) วิชาสุขศึกษา วิชาเศรษฐศาสตร์เชิงปฏิบัติ รวมถึงวิชาทำอาหารและตัดเย็บเสื้อผ้าด้วย

31

ผู้หญิงพื้นเมืองกลุ่มสำคัญที่สามารถแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของพวกเขากายหลังจากได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจากมิชชันนารี คือกลุ่มสตรีราชสำนักไทใหญ่ สำหรับสังคมไทใหญ่นั้นบุคคลที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่จะอยู่ในหมู่ของบุตรหลานชนชั้นนำ เด็กชายและเด็กหญิงจะถูกส่งเข้าเรียนในโรงเรียนแบบตะวันตกที่กระจายอยู่ทั่วไปในนครรัฐไทใหญ่ โดย

²⁹ Burma Report, Manual of Vernacular Educational Rule (Rangoon: Government Printing and Stationary, 1925), p. 18.

³⁰ Burma Report, Annual Report on Public Instruction in Burma for the Years 1922-1923 (Rangoon: Government Printing, 1924), pp. 21-23.

³¹ Burma Report, Sixth Quinquennial Report on Public Instruction in Burma for the Years 1917-18 to 1921-22 (Rangoon: Government Printing, 1923), p. 54.

โรงเรียนสำหรับเด็กหญิงที่ดำเนินการสอนโดยมิชชันนารีมีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง อาทิ โรงเรียนคิงส์วูด (Kingswood School) และโรงเรียนเซนต์แอนเนส (St. Annes Convent) ที่เมืองกะลอ หรือโรงเรียนเซนต์แอน (St. Anne Convent) ที่เมืองตองจี³² การศึกษาแบบตะวันตกมีความจำเป็นสำหรับทายาทของเจ้าฟ้าไทใหญ่ทั้งชายและหญิง เพื่อมุ่งหมายให้สามารถเข้าสังคมและพบปะกับชาวตะวันตกได้อย่างเหมาะสม³³ ครอบครัวและสตรีชนชั้นนำไทใหญ่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกและแสดงให้เห็นถึงความปลอดภัยของการใช้ชีวิตสู่ความทันสมัยอย่างชัดเจน เช่นเจ้านางเฮือนคำ มหาเทวีของเจ้าส่วยไต้แห่งนครรัฐของห้วย โดยเจ้านางเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนเซนต์โจเซฟคอนแวนต์ (St. Joseph Convent) อำนาจการสอนโดยคณะมิชชันนารีฝรั่งเศสแต่สอนด้วยภาษาอังกฤษ ในระหว่างศึกษาในโรงเรียนของมิชชันนารี เด็กนักเรียนหญิงทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด อีกทั้งยังต้องร้องเพลงและสวดมนต์ของศาสนาคริสต์ด้วย และเด็กหญิงจะได้รับความรู้ในวิชาสำคัญ เช่นประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ สุขศึกษาและภูมิศาสตร์ของพม่า³⁴ แม้ว่าสตรีราชสำนักไทใหญ่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนประจำของมิชชันนารีและปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน แต่ความคิดของพวกเธอที่มีต่อโรงเรียนคริสต์ก็มีความน่าสนใจด้วย โดยสำหรับเจ้านางเฮือนคำและเจ้าจันทราแสดงให้เห็นต่อการใช้ชื่อภาษาอังกฤษระหว่างศึกษาในโรงเรียนของมิชชันนารีในทำนองเดียวกันว่า

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่งนักที่พวกเราต้องยอมรับชื่อภาษาอังกฤษ ทั้งที่ชื่อของผู้หญิงในภาษาไทยล้วนไพเราะ ชื่อของคนไทและคนลาวมีความหมายใกล้เคียงกัน เช่นคำว่า “คำ” แปลว่าทอง หรือคำว่า น้ำ นุ่ม หอม แสงและอื่นๆ อีกมากมาย โดยชื่อขอชาวไทใหญ่มามากจากภาษาบาลีด้วย ... ชื่อของฉันทรา” ที่แปลว่าพระจันทร์³⁵

³² Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan States* (Bangkok: River Books, 2008), p. 78-79.

³³ Patricia W. Elliott, *The White Umbrella: A Women's Struggle for Freedom in Burma* (Bangkok: Friends Books, 2006), p. 57.

³⁴ Ibid., p. 59.

³⁵ Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan States*, p. 79.

ภาพที่ 4.1: เจ้านางเอือนกำลังศึกษายู่ใน โรงเรียนของมิชชันนารี ค.ศ. 1938

ที่มา: Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan State* (Bangkok: River Books, 2008), p. 114.

ครอบครัวของชนชั้นนำไทใหญ่ที่ผ่านการเรียนรู้แบบตะวันตกจะมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขาให้สอดคล้องกับแบบแผนของชาวตะวันตกด้วย เช่นการรับประทานอาหารเย็นแบบคนอังกฤษ โดยอาหารจะถูกยกออกมาเป็นชุดและใช้อุปกรณ์เป็นมิดกับส้อม นอกจากนี้ครอบครัวของเจ้าฟ้าใช้เวลาว่างยามบ่ายด้วยการจิบน้ำชาจากอังกฤษพร้อมกับขนมอีกด้วย³⁶ ซึ่งแตกต่างจากวิถีปฏิบัติเดิมของชาวไทใหญ่ ดังที่เจ้าจันทราอธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า นอกจากวิถีปฏิบัติแบบตะวันตกที่ครอบครัวเจ้าฟ้าไทใหญ่รับมาใช้แล้ว สตรีชนชั้นสูงโดยเฉพาะแม่เมืองต้องต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองได้ตามแบบผู้หญิงอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และหากสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องจะได้รับการยกย่องจากข้าราชการอาณานิคมอังกฤษ เช่นเจ้านางจันทอง (Sao Hkin Thaung) มหาเทวีแห่งเมืองป๋อนที่สำเร็จการศึกษาจากคอนแวนต์ในเมืองเมมเมียว และเพียบพร้อมด้วยกิริยามารยาทแบบสตรีชาวตะวันตก³⁷

ส่วนผู้หญิงกะเหรี่ยงก็เป็นกลุ่มที่เข้าถึงการศึกษาแบบตะวันตกจากโรงเรียนของมิชชันนารีเช่นเดียวกัน แม้จะไม่ได้หมายรวมถึงชาวกะเหรี่ยงทุกกลุ่มก็ตาม³⁸ ดังเช่นคำกล่าวของ เอ. จี. แคม

³⁶ Ibid., pp. 57-59.

³⁷ Ibid., p. 121.

³⁸ โดแนล แมคเคนซี สมีตัน (Donald Mackenzie Smeaton) ข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษผู้เคยทำงานที่อินเดีย อ้างคำบอกเล่าของผู้นำชาวกะเหรี่ยง ได้ความว่าการที่ชาวกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งนับถือศาสนาคริสต์ ทำให้

พานาซ (A. G. Campagnac) และเอ็ดเวิร์ด โลแลนด์ (Edward Lowland) ชาวตะวันตกที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนของ ดร. ซาน ซี ป้อ (San C. Po) แคมพานาซทำงานอยู่ในพม่าและคุ้นเคยกับชาวกะเหรี่ยงมาเป็นเวลานานกว่า 50 ปี บรรยายถึงลักษณะของชาวกะเหรี่ยงในลักษณะที่เป็นมิตร เขาใกล้ชิดกับชาวกะเหรี่ยงและคุ้นเคยกับวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง รวมทั้งรู้จักวันสำคัญต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยงด้วย โดยเล่าว่ามีชนนารีมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและความคิดของชาวกะเหรี่ยง ตามที่ได้บรรยายไว้ว่าโรงเรียนคริสต์ช่วยยกระดับชีวิตของชาวกะเหรี่ยงและทำให้พวกเขาเกิดความสามัคคีและการศึกษาของผู้หญิงกะเหรี่ยงสามารถเปิดโอกาสด้านอาชีพให้แก่พวกเขาด้วย

ชาวกะเหรี่ยงที่เข้าโบสถ์คริสต์ทำให้พวกเขาสามารถรวมกลุ่ม และยังได้รับการฝึกหัดที่ดีที่สุดจากโบสถ์ด้วย การสนับสนุนด้านการศึกษาทำให้สังคมชาวกะเหรี่ยงก้าวหน้าและการศึกษาก็สามารถเข้าถึงกะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ เช่น สะกอ โป บเว ฯลฯ ... สำหรับสถานะของผู้หญิงในสังคมกะเหรี่ยงอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกับผู้หญิงพม่า การศึกษาระดับสูงสำหรับผู้หญิงกะเหรี่ยงเริ่มขยายตัวมากขึ้นภายในระยะเวลาไม่นาน ผู้หญิงที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาสามารถเข้าทำงานพยาบาลดูแลเด็ก ทำงานด้านการสอนและพยาบาลทั่วไปได้³⁹

การศึกษาของผู้หญิงกะเหรี่ยงกลายเป็นประเด็นสำคัญเช่นเดียวกัน พวกเขาชื่นชอบเพลงภาษาอังกฤษและสามารถเรียนรู้บทเพลงที่ง่ายและยากได้ โดยวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1927 องค์การสตรีชาวกะเหรี่ยง Bassein-Myaungmya ได้ทำการประชุมร่วมกันเรื่องการศึกษาของผู้หญิงกะเหรี่ยงด้วย⁴⁰ จากการสำรวจสำมะโนประชากร ค.ศ. 1911 พบว่ามีประชากรในพม่าจำนวน 210,000 คนนับถือศาสนาคริสต์ และจากสำมะโนประชากร ค.ศ. 1921 ผู้นับถือศาสนาคริสต์เพิ่มขึ้นเป็น 257,107 คน ในจำนวนนั้นเป็นชาวกะเหรี่ยงถึงร้อยละ 60 ซึ่งตลอดเวลา 40 ปีที่ผ่านมาชาวกะเหรี่ยงส่วน

กลุ่มชาวกะเหรี่ยงแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มกะเหรี่ยงนอศาสนาคริสต์ กับกลุ่มกะเหรี่ยงคริสต์ โดยกะเหรี่ยงกลุ่มแรกไม่ได้รับการศึกษาและไม่มีความรู้ภาษาเขียนของตนเอง ทำให้ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐเท่าที่ควร เสียงของพวกเขาจึงไม่มีใครได้ยินและชีวิตจะไม่ดีขึ้นไปกว่าช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวพม่า แต่ในทางกลับกันชาวกะเหรี่ยงกลุ่มหลังเรียนหนังสือในโรงเรียนของหมู่บ้าน พวกเขามีหนังสือพิมพ์ของตนเองคือ (Morning Star) อีกทั้งยังจัดตั้งสมาคมของชาวคริสต์ เพื่อเตรียมพร้อมผู้การเริ่มต้นชีวิตที่ดีขึ้นและพร้อมรับความก้าวหน้าต่างๆ

Donald Mackenzie Smeaton, *The Loyal Karen of Burma* (London: Kegan Paul, 1920), p. 214.

³⁹ San C. Po, *Burma and the Karen* (Bangkok: White Lotus, 2001), pp. 50-52.

⁴⁰ Ibid., pp. 54-55.

ใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ และชาวกะเหรี่ยงเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาขนาดใหญ่หลายแห่ง อาทิ โรงเรียนมัธยมนิโคลของชาวกะเหรี่ยงสะกอ (Nichols' Sgaw Karen High School) ในเมืองพะสิมที่มีนักเรียนชาวกะเหรี่ยงถึง 1,400 คน หรือโรงเรียนมัธยมกะเหรี่ยง (Karen High School) ซึ่งตั้งอยู่ตามเมืองต่างๆ เช่น พะสิม เฮนซาตา ทราวดี ตองอู มะละแหม่งและร่างกุ้ง และในแต่ละปีชาวกะเหรี่ยงที่เรียนจบชั้นมัธยมก็สามารถสอบเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ได้เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการเข้าทำงานกับภาครัฐ หรือ ภาครัฐกิจขนาดใหญ่สัก จึงกลับไปทำหน้าที่ครู⁴¹

4.2 ผู้หญิงกับพัฒนาการด้านสาธารณสุขแบบใหม่

นิโคลาส บี เดคส์ (Nicholas B. Dirks) ให้ความเห็นเรื่องอำนาจของลัทธิอาณานิคมที่มีต่อคนพื้นเมืองในดินแดนที่ถูกปกครองไว้อย่างน่าสนใจว่า

ความรู้แบบอาณานิคม (Colonial Knowledge) ถูกสร้างและผลิตขึ้นจากสิ่งที่เกี่ยวข้องกับลัทธิอาณานิคมทั้งหมด รูปแบบทางวัฒนธรรมของสังคมต่างๆ จะถูกแบ่งแยกในฐานะของ “ความเก่า” ด้วยความรู้แบบอาณานิคม ดังนั้นการแบ่งประเภทแสดงถึงคู่ตรงข้ามระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ชาวยุโรปและชาวเอเชีย ความใหม่และความเก่า และความเป็นตะวันตกกับตะวันออก⁴²

เมื่อความรู้สามารถนำมาซึ่งอำนาจ ความรู้ทางการแพทย์ ยารักษาโรคและการบำบัดโรคจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐอาณานิคมที่ใช้ควบคุมผู้ถูกปกครอง⁴³ ดังนั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยารักษาโรคแบบตะวันตกคือส่วนหนึ่งของภาวะสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่ความเชื่อและแบบแผนปฏิบัติดั้งเดิมของคนพื้นเมือง นอกจากนี้คณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ยังนำยารักษาโรคไปใช้เพื่อแสดงให้คนพื้นเมืองเห็นถึงความมีมนุษยธรรมและความทันสมัยของคณะมิชชันนารี

⁴¹ Ibid., pp. 64-65.

⁴² Nicholas B. Dirks, *Castes of Mind: Colonialism and Making of Modern India* (Princeton: Princeton University Press, 2001), p. 9.

⁴³ Alison Bashford, “Medicine, Gender and Empire,” in *Gender and Empire*, ed. Philippa Levine (New York: Oxford University Press, 2007), p. 112.

ด้วย⁴⁴ การที่ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่แสดงถึงอำนาจของกลุ่มผู้ปกครองที่มีต่อผู้ถูกปกครองได้ ทำให้คณะมิชชันนารีที่ให้ความสำคัญกับการรักษาโรคให้คนพื้นเมืองควบคู่กับการเผยแพร่ศาสนา เพื่อแสดงว่าความรู้ด้านการแพทย์แบบตะวันตกของมิชชันนารีอยู่เหนือความเชื่อของคนพื้นเมือง มิชชันนารีบาร์นาไบท์จากอิตาลีสังเกตเห็นว่าสังคมพื้นเมืองของพม่าไม่มีบุคคลที่ทำหน้าที่คล้ายแพทย์ทั่วไปเลย จึงเป็นโอกาสให้มิชชันนารีเข้าแทรกแซงได้⁴⁵

แมกซ์ และเบอร์ธา เฟอราส์ (Max and Bertha Ferras) เขียนหนังสือชื่อ Burma ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับสังคมพม่าสมัยอาณานิคม ส่วนหนึ่งในงานเขียนเล่มนี้อธิบายภาพความแตกต่างระหว่างวิธีการรักษาของชาวตะวันตกกับคนพื้นเมือง ด้วยการอ้างอิงถึงโรคร้ายแรงชนิดต่างๆ ที่เคยเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตของคนพื้นเมือง เช่น อหิวาตกโรค โรคฝีดาษ โรคหัด ฯลฯ ซึ่งได้รับการแก้ไขด้วยวิธีการทางแพทย์แบบตะวันตก เพื่อยืนยันให้เห็นถึงศักยภาพการปกครองของรัฐบาลอาณานิคม⁴⁶ วิธีการรักษาโรคด้วยยาของตะวันตกเริ่มใช้ในดินแดนอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1850 และแพทย์ชาวอินเดียเข้าทำงานในโรงพยาบาลของพม่าเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากสถิติ ค.ศ. 1901-1928 ที่แสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนแพทย์ชาวอินเดียมากถึง 3 เท่า⁴⁷

การรักษาความสะอาดร่างกายเป็นประเด็นสำคัญในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ ความเชื่อที่ว่าคนพื้นเมืองสกปรกแพร่หลายมากในอาณานิคมของอังกฤษ โดยเฉพาะอินเดีย พบว่ามี การเขียนคู่มือ The Home and Health in India and Tropical Colonies ขึ้นเพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างชาวอินเดียบอกชาวอังกฤษ เช่น ในเรื่องการทำความสะอาดร่างกายแบบมาตรฐาน⁴⁸ การทำความสะอาดร่างกายไม่เพียงแต่แค่การอาบน้ำเท่านั้น เพราะคนพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคมปฏิบัติอยู่ หากแต่หมายถึงการใช้ผลิตภัณฑ์แบบตะวันตกเพื่อแสดงความเจริญของชาวตะวันตกที่เหนือกว่าคนพื้นเมืองในดินแดนอาณานิคม เช่น ในบันทึกของโฮเวิร์ด มัลคอม (Howard Malcolm) มิชชันนารีชาวอเมริกันที่เดินทางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อธิบายการทำความสะอาดร่างกายของคนพื้นเมืองในพม่าไว้อย่างน่าสนใจว่าคนพม่าอาบน้ำบ่อยครั้งแต่ชำระล้างสิ่งสกปรกได้

⁴⁴ Jonh and Jean Comaroff, Ethnography and the Historical Imagination (Boulder, Colo., 1992), pp. 215-234. อ้างใน Alison Bashford, "Medicine, Gender and Empire," p.117.

⁴⁵ Penny Edwards, "Bitter Pills: Colonialism, Medicine and Nationalism in Burma, 1870-1940," The Journal of Burma Studies 14(2010): 35.

⁴⁶ Max Ferras and Bertha Ferras, Burma (London, Sampson Low, 1900), pp. 124-126.

⁴⁷ Penny Edward, "Bitter Pills: Colonialism, Medicine and Nationalism in Burma, 1870-1940," 42.

⁴⁸ Kee van Dijk, "Soap is the Onset of Civilization" in Cleanliness and Culture: Indonesian Histories, ed. Kees van Dijk and Jean Gelman Taylor (Leiden: KITLV Press, 2011), p.15.

เล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากพวกเขาไม่เคยใช้สบู่⁴⁹ จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการดูแลสุขภาพอนามัยที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ของสังคมอาณานิคมเป็นอย่างมาก จึงปรากฏการศึกษาประเด็นเพศสภาพะกับการสาธารณสุขแบบใหม่ของดินแดนอาณานิคมทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับมิชชันนารีและรัฐบาลอาณานิคม เช่น การที่ผู้หญิงในอินเดียเข้ารับการอบรมหลักสูตรการพยาบาลจากหน่วยงานของมิชชันนารี โดยความรู้ด้านการพยาบาลและผดุงครรภ์ที่พวกเขาได้รับทำให้สามารถยกระดับสถานะทางสังคมด้วย⁵⁰

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการสอนในโรงเรียนภาษาพื้นเมืองของพม่าสมัยอาณานิคมพบว่าการดูแลสุขภาพอนามัยเป็นรายวิชาบังคับสำหรับระดับชั้นมาตรฐาน 2-7 โดยเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพจะละเอียดมากขึ้นตามลำดับชั้นดังรายละเอียดในตารางที่ 4.1

⁴⁹ Ibid., p.18.

⁵⁰ Alison Bashford, *Medicine, Gender and Empire*, p. 126.

ตารางที่ 4.1 : แสดงหลักสูตรสุขภาพอนามัยระดับมาตรฐาน 2 ถึง⁵¹

ระดับ	เนื้อหาภายในหลักสูตร
มาตรฐาน 2	ว่าด้วยเรื่องการทำความสะอาดร่างกาย, แหล่งน้ำ, ความสะอาดบริสุทธิ์, วิธีการบริโภคน้ำอย่างปลอดภัย, ภัยของหนูหรือ
มาตรฐาน 3	ว่าด้วยเรื่องความสะอาดของบ้านเรือน โรงเรียนและสภาพแวดล้อม, อันตรายจากการเลี้ยงสัตว์ภายในบ้าน หรือ ใต้ถุนบ้าน, ความสะอาดของเสื้อผ้า, การดูแลความสะอาดของตาและฟัน, ภัยของการเลียหมาก
มาตรฐาน 4	ว่าด้วยเรื่องอากาศและการระบายอากาศ, การนอนและออกกำลังกาย, อาหาร, โทษของการบริโภคผลไม้ที่ไม่สุก หรือสุกมากเกินไป, อาหารไม่สะอาด, ปรุงอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ, การแพร่กระจายของเชื้อโรคด้วยพาหะต่างๆ เช่น แมลงวัน ยุง และหมัด
มาตรฐาน 5	ว่าด้วยเรื่องบ้าน อาหารและเครื่องดื่ม, ความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับอาหาร การศึกษาระบบบอวี่วะชั้นพื้นฐาน, บทเรียนเบื้องต้นเกี่ยวกับประโยชน์ของอาหารอาหารริมถนนและกาชนะที่ใช้บรรจุ, โทษของฝิ่นและยาเสพติดอื่นๆ รวมทั้งการใช้ยาโดยไม่ได้อำนาจจากแพทย์
มาตรฐาน 6	ว่าด้วยความรู้เรื่องบ้านและสุขภาพ ระบบบอวี่วะเบื้องต้นเกี่ยวกับทางเดินหายใจและระบบหมุนเวียนของร่างกาย โครงสร้างและดูแลปากและตา, อาการป่วยทั่วไปพร้อมหลักการบำบัดเบื้องต้น, สิ่งที่ควรกระทำเมื่อเกิดอุบัติเหตุ, การใช้อุปกรณ์วัดอุณหภูมิ (หากจำเป็น), อาหารที่ไม่มีประโยชน์
มาตรฐาน 7	ว่าด้วยเรื่องบ้าน การจัดการและการตกแต่งเพื่อชีวิตครอบครัวที่ดี คือ การทบทวนบทเรียนที่ผ่านมาทั้งหมด และเพิ่มเติมเรื่องระบบประสาท การป้องกันวัณโรค มาลาเรีย อหิวาตกโรค รวมทั้งการดูแลสุขภาพของบุคคลในครอบครัวและการดูแลเด็กทารก

⁵¹ Burma Report, Manual of Vernacular Educational Rule (Rangoon: Government Printing and Stationary, 1925), pp. 31-32.

ในสมัยอาณานิคมปรากฏการจัดตั้งโรงพยาบาลโดยแพทย์ชาวตะวันตกด้วย เช่น โรงพยาบาลของหมอกอร์ดอน ซีเกรฟ (Gordon Seagrave)⁵² ที่เมืองน้ำคำ โดยในระยะแรกนั้นคนพื้นเมืองในนครรัฐไทใหญ่ไม่เชื่อมั่นวิธีการรักษาโรคของแพทย์ชาวตะวันตกมากนัก แต่ต่อมาโรงพยาบาลของหมอซีเกรฟกลายเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับความสามารถทางด้านการผ่าตัด และการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ธรรม โดยกระบวนการผ่าตัดจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากพยาบาล ในช่วงเริ่มแรกนั้นเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลประกอบด้วยหมอกซีเกรฟและภรรยา กับหมอหญิงชาวคะเหรียงที่เข้ารับการอบรมที่เมืองร่างกุ้งเป็นเวลา 1 ปี ความจำกัดของบุคลากรทางการแพทย์เป็นสาเหตุสำคัญให้หมอกซีเกรฟดำเนินการฝึกหัดพยาบาลพื้นเมืองด้วยตนเอง การที่ผู้หญิงพื้นเมืองได้รับการฝึกหัดความรู้ด้านการแพทย์แบบตะวันตกก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าสู่อาชีพใหม่ที่ต้องใช้ทักษะความรู้เฉพาะทาง ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวเพิ่มเติมในส่วนของอาชีพใหม่สำหรับผู้หญิงพื้นเมืองสมัยอาณานิคม

4.3 บริโกลตินค้าสำหรับผู้หญิงในพม่า

ประเด็นการบริโกลตินค้าของผู้หญิงสมัยใหม่ในสมัยอาณานิคมนั้นเชื่อมโยงความเป็นลักษณะความเป็นแม่ แม่บ้าน และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ปรากฏขึ้นในสื่อสิ่งพิมพ์ของอังกฤษทั้งในเมืองแม่และดินแดนอาณานิคมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ภายในเมืองแม่ได้พบการนำเสนอเรื่องหน้าที่และการบริโกลตินค้าของแม่บ้านที่ดีซึ่งเกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในสื่อสิ่งพิมพ์ฉบับต่างๆ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญ อาทิ The Mail, The Mirror และ The Sketch ที่มีการแบ่งพื้นที่ของหนังสือพิมพ์ลงบทความและโฆษณาสินค้าสำหรับแม่บ้านด้วยความ เป็นแม่บ้านสมัยใหม่ (Modern Housewifery) ถูกรวมเข้าสู่กระบวนการพัฒนาแม่บ้านโดยลักษณะ

⁵² หมอกอร์ดอน ซีเกรฟ (Dr. Gordon Seagrave) เดิมโตขึ้นในครอบครัวมิชชันนารี เขาเรียนต่อด้านการแพทย์เพื่อกลับมาทำงานกับคณะมิชชันนารีในนครรัฐไทใหญ่ งานเขียนชิ้นสำคัญของกอร์ดอน ซีเกรฟ ประกอบด้วย Burma Surgeon , Burma Surgeon Returns และ My Hospital in the Hill ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตการทำงานของหมอกซีเกรฟเรียงตามลำดับ โดย Burma Surgeon คืองานเขียนเล่าการทำงานของหมอตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วน Burma Surgeon Returns เกี่ยวข้องกับการอพยพออกจากพม่าในระหว่างสงคราม พร้อมทั้งการกลับมาทำหน้าที่ศัลยแพทย์อีกครั้งภายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ สิ้นสุดลงและญี่ปุ่นถอนกำลังออกจากพม่า และผลงานชิ้นสุดท้ายคือ My Hospital in the Hill บอกเล่าเรื่องราวโรงพยาบาลของหมอกซีเกรฟที่เมืองน้ำคำ (Nam Kham) ในนครรัฐไทใหญ่ ซึ่งเชื่อมโยงจากงานเขียน Burma Surgeon และ Burma Surgeon Returns

ของแม่บ้านที่ดีต้องมีความสามารถในการทำให้บ้านของพวกเขาสะอาดสวยงาม ฐานะมั่นคงและครบถ้วน ด้วยประโยชน์ใช้สอย⁵³

รูปภาพที่ 4.2 : แสดงโฆษณาในนิตราสารบ้านในอุดมคติ (Ideal House Exhibition) ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ The Daily Mail

ที่มา Adrian Bingham, Gender, Modernity and the Popular Press in Inter-War Britain, p. 99.

รูปภาพที่ 4.2 คือโฆษณาในนิตราสารบ้านในอุดมคติปรากฏในหนังสือพิมพ์ Daily Mail ของอังกฤษ เพื่อถ่ายทอดให้กลุ่มนักอ่านที่เป็นแม่บ้านติดตามข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับบ้านในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

⁵³ Adrian Bingham, Gender, Modernity and the Popular Press in Inter-War Britain (Oxford: Clarendon Press, 2004), pp. 84-102

ส่วนในอาณานิคมอินเดียของอังกฤษก็มีการตีพิมพ์วารสารเพื่อสนับสนุนบทบาทและความรับผิดชอบของผู้หญิงชนชั้นกลาง เช่นในวารสาร *Stri Darpan*⁵⁴ ที่ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวและวิธีการเลี้ยงดูเด็กทารก และเช่นเดียวกับเมืองแม่และอาณานิคมอินเดีย โดยในอาณานิคมอินเดียจะพบพัฒนาการของโฆษณาในหนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวกับผู้หญิงสมัยใหม่ที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 การเติบโตของสื่อสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ช่วยให้การโฆษณาสินค้าแพร่หลายในสังคมอินเดีย ในระยะแรกนั้น โฆษณาจะประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของผลิตภัณฑ์และราคา เช่น โฆษณาการรักษาโรคและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพชนิดต่างๆ โดยการโฆษณาจะให้ความสำคัญกับสุขภาพของชาวยุโรปเป็นหลักและพิมพ์ในภาษาอังกฤษ จนกระทั่งบริษัทต้องการขยายตลาดสินค้าในอินเดียจึงจำเป็นต้องพิมพ์โฆษณาเป็นภาษาพื้นเมืองด้วย ทำให้ผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอาหารเสริมและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพของแม่และเด็ก การโฆษณายังได้แฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของการพัฒนาไว้อย่างแยบยล กล่าวคือ แม่ที่ดีคือแม่ที่ใส่ใจคุณภาพของลูกและบริโภคผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมสุขภาพและถูกต้องตามหลักอนามัย⁵⁵

⁵⁴ วารสาร *Stri Darpan* คือแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับวาทกรรมผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่ของอินเดีย วารสารฉบับดังกล่าวตีพิมพ์เนื้อความกระตุนความรับผิดชอบของผู้หญิงชนชั้นกลางในอินเดีย โดยผู้หญิงทำหน้าที่ดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวและหากผู้หญิงไม่เอาใจใส่ต่อหน้าที่ย่อมเปรียบเสมือนบ้านที่ป่วย (House of Illness) และกลายเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตของทารก สำหรับประเด็นดังกล่าวนี้ ดิเพช จักรบาตีชี้ว่าเป็นการผลิตตัวแบบของผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านผู้ไม่รู้และขาดความเข้าใจในการดูแลสุขภาพและกลายเป็นปัญหาสำคัญของสังคม การพัฒนาการศึกษาจะช่วยผู้หญิงกลุ่มนี้และเข้าใจวิถีปฏิบัติของสังคมโลก ดังนั้นวารสาร *Stri Darpan* ซึ่งตีพิมพ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ค.ศ. 1909) จึงแสดงให้เห็นความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขของตะวันตกที่หมุนเวียนอยู่ในสังคมอินเดีย พร้อมทั้งเน้นย้ำถึงความเหนือกว่าของชาวอังกฤษและชาวยุโรปอื่นๆ เห็นคนพื้นเมืองในอินเดีย โปรดดูเพิ่มเติมใน Maneesha Lal, “The Ignorance of Women in the House of Illness: Gender, Nationalism and Health Reform in Colonial North India” in *Medicine and Colonial Identity*, eds. Mary Sutphen and Bridie Andrews (London: Routledge, 2003), pp. 27-33.

⁵⁵ Madhuri Sharma, “Creating a Consumer: Exploring Medical Advertisement in Colonial India” in *The Social History of Health and Medicine in Colonial India*, eds. Biswamoy Pati and Mark Harrison (London: Routledge, 2009), pp. 214-215.

मायका छोटा बच्चा है। एक दिन वह मरिचक
 की लहवा है और मायका मान उतावले कर
 लहवा है। इतने ही ३०० विद्यमान आरिच्ये कि
 मरुत बह मरिचकी-मां हृदयों की दुःख, मांस की
 मरुदुख और वेदों की दुःख बचाने है-क्या
 है, या माय उत मरुदुख, मांसे बहुत का उत
 बालक मया उतकमरी और तुरीया मरुदु
 रोगा दुःख है कर बहुत बलम हीं ।

Glaxo

ग्लैक्सो
 ग्लैक्सो-मरु-मिचक-फूड

รูปภาพที่ 4.3: แสดงผลิตภัณฑ์อาหารสำหรับเด็กเล็กของหนังสือพิมพ์ Abhyudaya

ที่มา: Madhuri Sharma, Creating a Consumer: Exploring Medical Advertisement in Colonial India, p. 215.

รูปภาพที่ 4.3 คือภาพโฆษณาอาหารสำหรับเด็กเล็กตรากลาโซ (Glaxo) ที่พิมพ์ในหนังสือพิมพ์อินเดียชื่อ *Abhyudaya* ฉบับวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1929 โฆษณาผลิตภัณฑ์จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคด้วยภาพเด็กผู้ชายผิวขาว รูปร่างอ้วนท้วนสมบูรณ์ เพื่อสื่อถึงสุขภาพอนามัยที่ดีของเด็ก การโฆษณาดังกล่าวจะเชื่อมโยงกับลักษณะของแม่ที่ดี ผู้เลือกสรรอาหารที่มีประโยชน์สำหรับบุตร ความสำคัญของโฆษณาผลิตภัณฑ์จึงมิได้อยู่แค่เพียงความต้องการขายสินค้า หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการ “Colonizing the mind” ของหญิงพื้นเมืองในอินเดียด้วย รวมไปถึงการสอดแทรกความคิดเรื่อง “แม่ในอุดมคติ” ที่ใส่ใจสุขภาพของบุตรด้วยการเลือกบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ด้วย⁵⁶

สิ่งพิมพ์ของพม่าสมัยอาณานิคมเสนอความคิดและกระตุ้นให้ผู้หญิงพื้นเมืองดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวและบริโภคสินค้าตามหลักสุขอนามัยแบบตะวันตกเพื่อแสดงให้เห็นการพัฒนาของผู้หญิง ในการศึกษาของอิกะยะพบความเปลี่ยนแปลงของผู้เขียนบทความเกี่ยวกับผู้หญิงในสิ่งพิมพ์ของพม่า กล่าวคือนักเขียนหญิงจะเป็นผู้เข้ามาถ่ายทอดเรื่องราวของผู้หญิงแทนที่นักเขียนชายใช้ชื่อปากกาเป็นผู้หญิง โดยประเด็นสำคัญในหนังสือพิมพ์ครอบคลุมการจัดการดูแลบ้าน ทั้งในเรื่องของการวางตัวของผู้หญิงและการดูแลสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งการเลือกซื้อสินค้าของแม่บ้าน โดยการบริโภคสินค้าเพื่อสุขภาพและถูกต้องตามหลักสุขอนามัยเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความก้าวหน้าทางความคิดของแม่บ้านชาวพม่าด้วย⁵⁷

รูปภาพที่ 4.4 เป็นภาพโฆษณาน้ำบรรเทาอาการไอในหนังสือพิมพ์ *Thuriya* ค.ศ. 1937 หนึ่งในตัวอย่างการโฆษณาสินค้าของพม่าสมัยอาณานิคม นอกจากยาน้ำแก้ไอแล้วยังมีการโฆษณาสินค้าอื่นๆ ด้วย อาทิยาเม็ดคุมกำเนิด สบู่ แป้ง นมผง ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมสำหรับเด็ก ฯลฯ ภาพของผู้หญิงพม่าที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้หญิงสมัยใหม่สู่กลุ่มผู้อ่านในสังคมพม่า⁵⁸

⁵⁶ Madhuri Sharma, *Creating a Consumer: Exploring Medical Advertisement in Colonial India*, pp. 215-216.

⁵⁷ Chie Ikeya, “The Scientific and Hygienic Housewife-and-Mother: Education, Consumption and the Discourse of Domesticity,” *The Journal of Burma Studies* 14(2010): 59-89.

⁵⁸ Chie Ikeya, “Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma,” p. 126.

รูปภาพที่ 4.4 : แสดงภาพยาน้ำบรรเทาอาการไอ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Thuriya ค.ศ. 1937

ที่มา Chie Ikeya, *The Scientific and Hygienic Housewife-and-Mother: Education, Consumption and the Discourse of Domesticity*, p. 76.

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการโฆษณาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงสมัยใหม่เป็นกระแสที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยที่การโฆษณาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเผยแพร่ความคิดและลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่ในพื้นที่สาธารณะ สำหรับพม่าเองก็ได้รับอิทธิพลของกระแสภาวะสมัยใหม่ดังกล่าวผ่านทางลัทธิอาณานิคมเช่นเดียวกับอินเดียของอังกฤษ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในมุมที่กว้างมากขึ้น

จะพบว่าดินแดนที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมอย่างเป็นทางการก็ได้รับอิทธิพลของกระแสภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมเช่นเดียวกัน⁵⁹

4.4 ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้และอาชีพใหม่ของผู้หญิง

นักเขียนหญิงชาวพื้นเมืองในพม่าจำนวนหนึ่งผลิตผลงานตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือพิมพ์ของพม่า อาจกล่าวได้ว่าพวกเธอคือผลผลิตของระบบการศึกษาของพม่าสมัยอาณานิคม พื้นฐานของครอบครัวชนชั้นกลางและได้รับการศึกษาระดับสูง จึงมีความสามารถทางการเขียนที่โดดเด่น แม้ว่านักเขียนหญิงในพม่าจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่พวกเธอก็เป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมพม่ามีความเปลี่ยนแปลงจากการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น เช่น Daw Amar (Ludu Daw Amar) ผู้หญิงพม่าที่เติบโตในครอบครัวที่มีฐานะ เธอเข้าศึกษาในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกัน และสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง และมีความสามารถอ่านและเขียนในระดับดี เห็นได้จากผลงานแปล *Trial in Burma* ซึ่งเป็นนวนิยายเกี่ยวกับพม่าที่เขียนขึ้นโดย มอริส คอลลิส (Maurice Collis)⁶⁰

งานของพวกเธอสะท้อนทัศนคติของคนพื้นเมืองที่มีต่อระบอบอาณานิคมทั้งในด้านการเมืองและสังคมด้วย เช่น ชีวิตการทำงานของมา มา เลมีความน่าสนใจเนื่องจากเธอเปรียบเสมือนตัวแทนของผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าที่ใช้ความสามารถทางการศึกษาประกอบอาชีพนักเขียนเพื่อเลี้ยงชีวิต

มา มา เล (Ma Ma Lay) หรือเป็นที่รู้จักกันดีในนาม Journal Kyaw Ma Ma Lay มีชื่อจริงว่า Daw Tin Hlaing เป็นบุตรสาวของผู้จัดการธนาคารของอังกฤษในเมืองโบ กาลเด เติบ โดและสำเร็จ

⁵⁹ สำหรับสังคมสยามที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมโดยตรงก็ได้รับอิทธิพลของกระแสภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมด้วย โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดและการดูแลสุขภาพอนามัยของคนในสังคม การวิเคราะห์ของวิลลา วิลยทองแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความสะอาด (Cleanliness) เป็นความคิดที่ได้รับมาจากภายนอก ความคิดของชนชั้นนำสยามมองการรักษาสุขภาพอนามัยตามมาตรฐานของตะวันตกมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจะช่วยให้คนในสังคมปลอดภัยจากเชื้อโรคและยังเป็นการทำให้สังคมสยามอยู่ในระดับเดียวกับต่างชาติด้วย ดังนั้นการโฆษณาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพต่างๆ จึงกลายเป็นพื้นที่หนึ่งของการส่งผ่านความคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบใหม่สู่คนในสังคมสยาม โปรดดูเพิ่มเติมใน Villa Vilaithong, "A Cultural History of Hygiene Advertising in Thailand, 1940s-early 1980s," Ph.D. dissertation. The Australian National University. 2006, p. 29.

⁶⁰ Chie Ikeya, *Refiguring Women, Colonialism, and Modernity in Burma*, pp. 58-59.

การศึกษาระดับมัธยมจากโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกัน จากนั้นจึงเข้าศึกษาที่ Yangon's Myoma Girl's High School (ค.ศ. 1932) การเติบโตในครอบครัวของชนชั้นกลางที่มีฐานะ แสดงให้เห็นว่า มา มา เล ค่อนข้างคุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบตะวันตกและเห็นความสำคัญของการติดตามข่าวสารจาก นิตยสารและหนังสือพิมพ์รายวัน การศึกษาใน โรงเรียนแบบใหม่ทำให้เธอมีความรู้ด้าน ภาษาอังกฤษในระดับดีและสามารถเข้าทำงานในฐานะบรรณาธิการสำนักพิมพ์ได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ชาวพม่าด้วย⁶¹ เส้นทางสู่อาชีพนักเขียนของเธอเริ่มต้นจากการชักชวนของบรรณาธิการประจำ เมียนมาร์ อะลินที่ต้องการให้นักเขียนหญิงแสดงความคิดของพวกเขาต่อกลุ่มของผู้อ่านที่เป็นผู้หญิง ด้วยกันเอง ดังการอ้างถึงจดหมายตอบรับของบรรณาธิการเมียนมาร์ อะลิน ความว่า “ข้าพเจ้ากำลัง วางแผนให้ผู้หญิงเขียนบทความตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ของเรา ... ข้าพเจ้าหวังว่าจะเป็นการ กระตุ้นความคิดใหม่ของผู้หญิงจากงานเขียนของคุณ”⁶²

งานเขียนชิ้นสำคัญของมา มา เล คือ Mon yway Mahu ได้รับการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส โดยคอว์ ชิน เล มินต์ (Daw Khin Lay Myint) บุตรสาวของมา มา เล โดยใช้ชื่อภาษาฝรั่งเศสว่า La mal Aimee ส่วนฉบับแปลภาษาอังกฤษใช้ชื่อว่า Not Out of Hate (ค.ศ. 1911) แปลโดยมาร์กาเรต ออง-ทวิน (Margaret Aung-Thwin) นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนชีวิตของผู้เขียนเองที่เป็นคนพื้นเมือง พม่าซึ่งเติบโตในครอบครัวชนชั้นกลางที่มีฐานะดี งานเขียนชิ้นนี้ไม่ได้แสดงการปฏิเสธภาวะ สมัยใหม่สมัยอาณานิคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเห็นถึงการตอบรับภาวะสมัยใหม่ของคนพื้นเมือง ด้วย โดยการโต้ตอบระหว่าง “ความทันสมัย” กับ “ธรรมเนียมเดิม” ผ่านตัวแทนของคนพื้นเมือง ชีวิตหลังแต่งงานระหว่าง U Saw Han หนุ่มนักธุรกิจผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกและใช้ชีวิต แบบชาวอังกฤษทุกประการ กับ Way Way หญิงสาวที่เติบโตในครอบครัวซึ่งยังคงใช้ชีวิตตามแบบ แผนดั้งเดิมของสังคมพม่า นวนิยายเรื่องนี้นอกจากจะสะท้อนภาพตัวอย่างของคนพื้นเมืองที่ ปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตแบบชาวตะวันตกแล้วยังแสดงถึงความไม่ลงรอยของคนพื้นเมืองกับระบอบ อาณานิคมในช่วงปลายสมัยอาณานิคม พร้อมกับกระแสมุมมองที่กำลังแพร่หลายในหมู่ คนพื้นเมืองของพม่าด้วย

มา มา เลดำรงตำแหน่งสำคัญอาทิ รองประธานสมาคมนักเขียนหญิง (ค.ศ. 1961-1962) บรรณาธิการของ Writers' Magazine (ค.ศ. 1947) ประธานสมาพันธ์นักเขียนแห่งสหภาพเมียนมาร์ (The Union of Myanmar Journalists Association ค.ศ. 1948-1949) และดำรงตำแหน่งเลขาธิการ

⁶¹ Ma Ma Lay, A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist, Journal Kyaw U Chit Maung (Ithaca: Southeast Asia Program, 2008), p. 20.

⁶² Ibid., p. 23.

สมาคมนักเขียนแห่งสหภาพเมียนมาร์ (ค.ศ. 1961-1962) ลักษณะสำคัญที่ปรากฏในงานเขียนของมา มา เล คือ การกระตุ้นให้ผู้หญิงตระหนักถึงคุณค่าของสติปัญญาและความมีอิสระ⁶³

นอกจากกลุ่มนักเขียนหญิงแล้ว ผู้หญิงพื้นเมืองที่ได้รับความรู้แบบใหม่ของตะวันตก โดยเฉพาะความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์สามารถประกอบอาชีพพยาบาล สืบเนื่องจากที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงโรงพยาบาลของหมอซีเกรฟที่จำเป็นต้องฝึกหัดผู้หญิงพื้นเมืองเนื่องจากความขาดแคลนบุคลากร คำบรรยายของเจ้าจันทราแสดงให้เห็นกลุ่มของผู้หญิงพื้นเมืองที่เข้ารับการฝึกหัดความรู้ด้านการพยาบาลกับหมอซีเกรฟดังนี้

หมอกอร์ดอน ซีเกรฟ แพทย์ชาวอเมริกัน ผู้ที่ทำงานให้กับคณะมิชชันนารีอเมริกันในพื้นที่ชายแดนของเมืองน้ำคำ หมอซีเกรฟเปิดโรงเรียนฝึกหัดพยาบาลซึ่งประกอบด้วยนักเรียนหญิงเชื้อชาติต่างๆ ในไทใหญ่ โดยกลุ่มคนที่มีความกระตือรือร้นมากเป็นพิเศษ คือชาวคะฉิ่น ชาวอินเดีย และชาวจีน⁶⁴

โรงเรียนฝึกหัดพยาบาลของหมอซีเกรฟประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก โดยสามารถผ่านมาตรฐานและได้รับการรับรองจากทางรัฐบาลอาณานิคมด้วย และเด็กหญิงในชั้นเรียนวิชาพยาบาล ซึ่งสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษสามารถสอบผ่านการคัดเลือกพยาบาลของรัฐได้เป็นจำนวนมากอีกด้วย แม้ว่านักเรียนชาวพื้นเมืองในโรงเรียนฝึกหัดพยาบาลของหมอซีเกรฟจะได้รับการยอมรับ แต่การฝึกหัดคนพื้นเมืองในพม่าก็ยังเผชิญอุปสรรคบางประการ ดังที่สนะของหมอซีเกรฟว่า

การสอนเด็กหญิงพื้นเมืองในพม่าให้สามารถเป็นพยาบาลได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะทุกปีจะมีเด็กที่ไม่สามารถสอบผ่านการคัดเลือกของรัฐบาล ทำให้เราพยายามค้นหาข้อบกพร่องดังกล่าว และพบว่ายารักษาโรคของตะวันตกมีความซับซ้อนเกินกว่าที่เด็กหญิงเหล่านี้จะเข้าใจได้ทั้งหมด อีกทั้งพวกเธอก็ไม่ได้เติบโตขึ้นในสังคมที่การแพทย์ทันสมัยอย่างเด็กหญิงในสังคมอเมริกัน⁶⁵

⁶³ Ma Ma Lay, *A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist*, Journal Kyaw U Chit Maung, pp. 7-8.

⁶⁴ Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan States*, p. 128.

⁶⁵ Gordon S. Seagrave, *Burma Surgeon* (New York: W.W. Norton, 1943), p. 41.

ภาษากลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการฝึกหัดพยาบาลพื้นเมือง กลุ่มเชื้อชาติต่างๆ ในพม่าติดต่อสื่อสารด้วยภาษาที่หลากหลาย การปฏิบัติงานฝึกหัดพยาบาลหญิงของหมอซีเกรฟจึงต้องใช้ภาษาหลักถึง 4 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาพม่า ภาษาไทใหญ่และภาษาคะฉิ่น⁶⁶ โรงเรียนฝึกหัดพยาบาลของหมอซีเกรฟสอนวิชาพยาบาลให้แก่เด็กหญิงพื้นเมืองมากกว่า 10 เชื้อชาติ โดยใช้ภาษาพม่าเพื่อติดต่อสื่อสารทั่วไป เมื่อพิจารณาจากประวัติของโรงเรียนแล้วพบว่า มีจำนวนของเด็กหญิงพื้นเมืองเรียงจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ชาวคะฉิ่น ไทใหญ่ กะเหรี่ยง ตามลำดับ⁶⁷

นอกจากโรงเรียนฝึกหัดพยาบาลพื้นเมืองของหมอซีเกรฟแล้ว ในนครรัฐไทใหญ่แล้ว ยังมีโรงพยาบาลและสถานอนามัยของมิชชันนารีอีกหลายแห่งด้วยกัน ทั้งที่เมืองร่างกุ้ง ทวายและลอกก่อ (Loikaw) ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของกะเหรี่ยงแดง (Karenni) ด้วย ซึ่งก็มีหญิงพื้นเมืองที่ได้รับการรู้ด้านการพยาบาลแบบตะวันตกด้วย เช่นภรรยาของเมียวซา (Myosa) ที่สำเร็จการศึกษาด้านการผดุงครรภ์จากโรงพยาบาลดัฟเฟอริน (Dufferin Hospital) ทำให้เธอสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ และดูแลสุขภาพอนามัยของคนในครอบครัวได้อย่างถูกต้องด้วย⁶⁸

4.5 ผู้หญิงกับความคิดทางการเมืองชาตินิยมพม่า

แนวความคิดทางการเมืองแบบชาตินิยมพม่าเริ่มเกิดขึ้นนับตั้งแต่รัฐจารีตเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมอังกฤษ⁶⁹ และเป็นแนวความคิดทางการเมืองของคนพื้นเมืองพม่าที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลุ่มผู้มีความคิดชาตินิยมพม่าจัดตั้งเป็นองค์กร คือ สมาคมยูวพุทธพม่า (Young Men's Buddhist Association – ค.ศ. 1906) องค์กรดังกล่าวเป็นการรวมตัวของกลุ่มปัญญาชนชายชาวพม่าที่นับถือศาสนาพุทธ เพื่อต่อต้านวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าครอบงำสังคมพม่า⁷⁰ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สมาพันธ์ยูวพุทธพม่าเปลี่ยนเป็น General Council of Burmese

⁶⁶ Ibid., p. 33.

⁶⁷ Ibid., p. 36.

⁶⁸ Muriel Sue DeGaa Uphill, *An American in Burma 1930 to 1942* (Arizona: Monograph Series Press, 1999), pp. 100-110.

⁶⁹ Jessica Harriden, *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History* (Copenhagen: NIAS Press, 2012), p. 122.

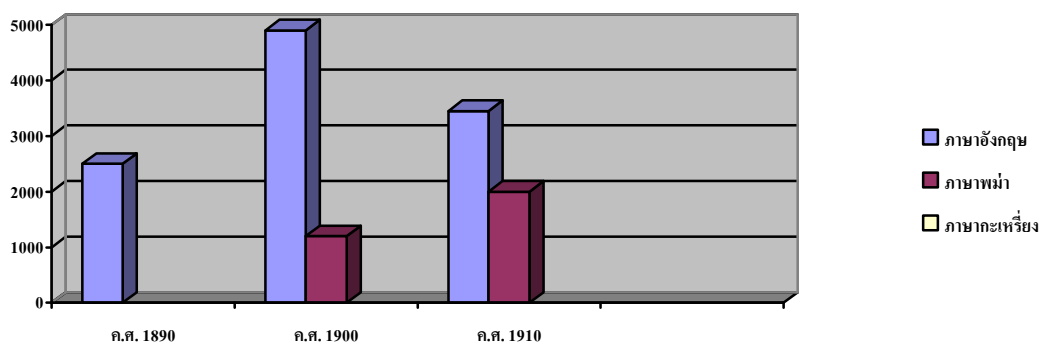
⁷⁰ Ibid., 46-47.

Associations (GCBA) โดยการเคลื่อนไหวขององค์กรประกอบด้วยกลุ่มผู้นำที่มีการศึกษาดีและชาวบ้านผู้สูญเสียประโยชน์จากการปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ⁷¹

กลุ่มชาตินิยมพม่าเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการปกครองในระบอบอาณานิคมหลายวิธี ทั้งการเรียกร้องเชิงสัญลักษณ์และการใช้กำลัง อาทิ การรวมตัวเผาสินค้าต่างชาติ การชุมนุมประท้วง และการก่อการจลาจล เช่น กรณีการจลาจลของกลุ่มผู้สนับสนุนชายา ซาน (Saya San Rebellion ค.ศ. 1930-1932) ซึ่งทางการอาณานิคมให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะกรณีการต่อต้านระบอบอาณานิคมโดยคนพื้นเมืองพม่า

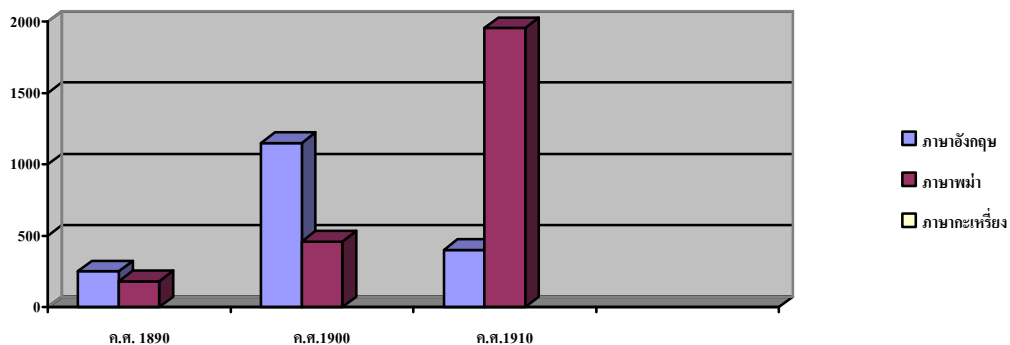
นอกจากกลุ่มผู้ที่มีความคิดชาตินิยมจะเคลื่อนไหวทั้งในเชิงสัญลักษณ์และใช้กำลังเพื่อต่อต้านระบอบอาณานิคมแล้ว ยังมีการเคลื่อนไหวในรูปแบบอื่นๆ อีกด้วย เช่น การใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดของคนพื้นเมืองที่มีต่อระบอบอาณานิคม จากข้อมูลการสำรวจประเภทและจำนวนของหนังสือพิมพ์ที่ได้รับการตีพิมพ์ในระหว่างช่วง ค.ศ. 1890-1910 พบว่าการขยายตัวของหนังสือพิมพ์ภาษาพื้นเมืองเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

แผนภูมิที่ 4.3 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายวัน ค.ศ. 1890-1911

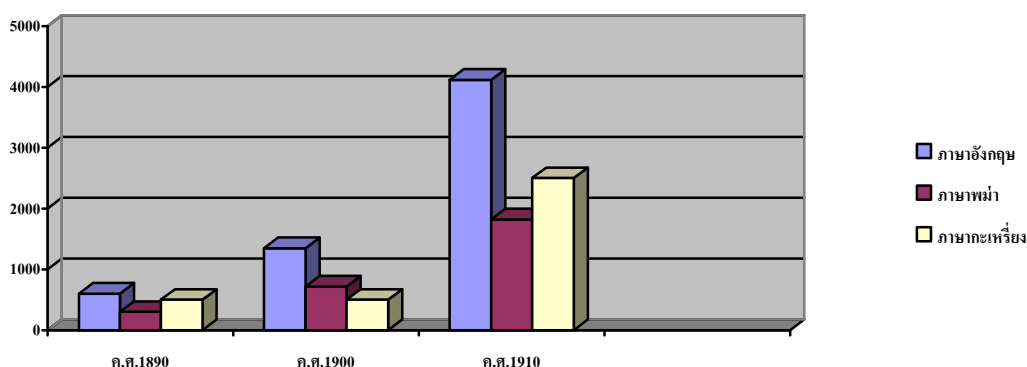

⁷¹ Ibid., 47.

แผนภูมิที่ 4.4 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายปี ค.ศ. 1890-1911

แผนภูมิที่ 4.5 แสดงข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ค.ศ. 1890-1911

จากตารางเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ของพม่าสมัยอาณานิคมตีพิมพ์หลายภาษา⁷² โดยยอดรวมของการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นจาก 3,720 ฉบับเป็น 11,598 ฉบับ

⁷² ข้อมูลการสำรวจหนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ของพม่าสมัยอาณานิคมใน *Census of Burma 1911* ประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ภาษาต่างๆ ด้วย อาทิ ภาษาอังกฤษ ภาษาพม่า ภาษากะเหรี่ยง ภาษาอูรดู ภาษาคุจราฐ ภาษาทมิฬ และหนังสือพิมพ์สองภาษา (ภาษาอังกฤษและภาษาพม่า) แต่ในการนำเสนอข้อมูลในตารางที่ 4.3-4.5 ผู้วิจัยเลือกนำเสนอข้อมูลหนังสือพิมพ์ 3 ภาษาด้วยกัน คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาพม่า และภาษากะเหรี่ยง และเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทรายวัน รายปี และรายสัปดาห์เท่านั้น ส่วนรายละเอียดการตีพิมพ์อื่นๆ ได้รวบรวมไว้ในภาคผนวก ก

หากพิจารณาตามประเภทของการตีพิมพ์จะพบว่าข้อมูลการสำรวจ ค.ศ. 1900 ยอดรวมการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษทั้งแบบรายวัน รายปักษ์ และรายสัปดาห์ละ 3 ฉบับเพิ่มขึ้นจากข้อมูล ค.ศ. 1890 และจำนวนการตีพิมพ์จะลดลงในข้อมูล ค.ศ. 1910 มีเพียงหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์เท่านั้นที่ยอดการตีพิมพ์เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนข้อมูลการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาพื้นเมืองมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะยอดรวมการตีพิมพ์สูงกว่าเดิมหลายเท่าตัวและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เช่น ข้อมูลแสดงยอดรวมการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาพม่าจากการสำรวจ ค.ศ. 1900 เพิ่มขึ้นจากการสำรวจ ค.ศ. 1890 เกือบ 6 เท่า (จาก 480 ฉบับ เป็น 2,380 ฉบับ) และเพิ่มขึ้นถึง 5 เท่าในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1900-1910 เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ภาษากะเหรี่ยงที่มียอดรวมการตีพิมพ์เพิ่มขึ้นด้วย แม้ว่าจะเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ภาษาพม่า

เห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ภาษาพื้นเมืองโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ภาษาพม่าขยายตัวเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะคนพื้นเมืองมีอัตราการรู้หนังสือที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์จึงกลายเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนที่มีความคิดชาตินิยมพม่าด้วย โดยหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนอุดมการณ์ชาตินิยมพม่าจะอยู่ภายใต้การนำของผู้ชายเป็นหลัก⁷³ ดังตัวอย่างหนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องข้องกับการเคลื่อนไหวของนักชาตินิยมพม่า คือ หนังสือพิมพ์ทुरิยะ (Thuriya) ที่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้มีการศึกษาระดับสูงและกลุ่มพระสงฆ์ การที่ผู้นำสงฆ์คนสำคัญอย่าง อู โอะตะมะเข้าไปมีส่วนร่วมกับหนังสือพิมพ์ทुरิยะด้วยทำให้หนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวกลายเป็นกระบอกเสียงให้กับสมาคม YMBA ด้วย นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ทुरิยะยังแสดงบทบาทของความเป็นสื่อที่สนับสนุนขบวนการชาตินิยมพม่าโดยการตีพิมพ์โฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง⁷⁴

ผู้หญิงพม่ามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมด้วย เช่น องค์กร The Wunthanu Konmari Athin องค์กรนี้แยกออกจากสมาพันธ์ GCBA และอยู่ภายใต้การนำของกลุ่ม

⁷³ หนังสือพิมพ์ของคนพื้นเมืองในพม่าเริ่มต้นดำเนินการโดยผู้ชาย อาทิ หนังสือพิมพ์ *The Burman* อยู่ภายใต้การดูแลของ U May Aung และ U Ba Dunn หนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษ แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางการศึกษาของคนพื้นเมือง ได้อย่างดี นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์ *The New Burman* ด้วยที่พิมพ์ด้วยภาษาอังกฤษ และหนังสือพิมพ์สองภาษาฉบับแรกคือ *Yadanapon Naypyidaw* ที่เมืองมัณฑะเลย์และหนังสือพิมพ์ศาสนาโดยมิชชันนารี โปรดดูเพิ่มเติมใน Tharapi Than, “Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma’s Modernity, 1942-62,” Ph.D. dissertation, School of Oriental and African Studies, 2009, pp. 32-35.

⁷⁴ Tharaphi Than, “Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma’s Modernity, 1942-62,” pp. 38-39.

ปัญญาชนหญิงชาวพม่า ซึ่งการเคลื่อนไหวขององค์กรเกี่ยวข้องกับต่อต้านสินค้าต่างชาติ ขบวนการชาตินิยมขยายการทำงานเข้าไปในเมืองต่างๆ ของพม่า เช่น การขยายสาขาของสมาคมเราชาวพม่า (We Burmese Association/ Do Bama Asi-ayon) ก่อตั้งใน ค.ศ. 1935 โดยผู้นำนักศึกษา โดยตัวแทนของผู้หญิงพม่าในสมาคมเราชาวพม่าในเมืองโบ กาลเด คือ มา มา เล⁷⁵

นอกจากความคิดใหม่ของผู้เขียนหญิงจะถูกส่งผ่านไปสู่อ่านในสังคมพื้นเมืองแล้ว อุดมการณ์ทางการเมืองแบบชาตินิยมก็เป็นประเด็นที่แฝงอยู่ในงานเขียนด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งสำนักพิมพ์เมียนมาร์ อะลิน (Myanmar Alin) ดากอง (Dagon) และทริยะ เช่น กลางทศวรรษ 1930 ปรากฏว่ามีการตีพิมพ์บทความของดอร์ อะมา ในเมียนมาร์ อะลินเพื่อกระตุ้นให้คนในสังคมพื้นเมืองตระหนักถึงอิทธิพลของตะวันตก และชี้ให้เห็นการต่อต้านลักษณะความเป็นตะวันตกบางประการ เช่น การแต่งกายแบบตะวันตกของผู้หญิง การสังสรรค์ยามค่ำคืน⁷⁶

ภาพที่ 4.5 ภาพการ์ตูนที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์เมียนมาร์ อะลิน เดือนธันวาคม ค.ศ. 1931
ที่มา Tharaphi Than, “Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma’s Modernity, 1942-62,” p. 212.

⁷⁵ Ma Ma Lay, *A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist*, *Journal Kyaw U Chit Maung*, p.27.

⁷⁶ Chie Ikeya, *Refiguring Women, Colonialism and Modernity in Burma*, pp.146-147.

ลักษณะของ “ผู้หญิงพม่าสมัยใหม่” ที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแบบตะวันตกกลายเป็นข้อโจมตีของกลุ่มนักชาตินิยมด้วย กลุ่มผู้หญิงพม่าที่แต่งงานกับชาวต่างชาติ (ชาวตะวันตก ชาวอินเดียและชาวจีน) ตกเป็นเป้าโจมตีของนักชาตินิยม โดยเฉพาะช่วงเศรษฐกิจตกต่ำจากปกครองของเจ้าอาณานิคม (ช่วงทศวรรษ 1930)⁷⁷ เห็นได้ชัดเจนว่าผู้หญิงสมัยใหม่ที่แต่งงานกับชาวต่างชาติซึ่งตกเป็นเป้าโจมตีของกลุ่มชาตินิยมเพื่อเชื่อมโยงไปถึงการต่อต้านนายทุนต่างชาติที่กุมเศรษฐกิจของพม่าในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจตกต่ำ ดังที่ปรากฏในภาพที่ 4.6

ประเด็นโสเภณีถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับการวิจารณ์อิทธิพลทางวัฒนธรรมและภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกในสมัยอาณานิคมโดยนักชาตินิยมด้วย โสเภณีเป็นผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของภาวะสมัยใหม่ในพม่า⁷⁸ การที่เมืองย่างกุ้งกลายเป็นเมืองศูนย์กลางด้านการปกครองและเศรษฐกิจที่สำคัญสมัยอาณานิคมนั้น ทำให้เมืองดังกล่าวประกอบด้วยผู้อาศัยหลายเชื้อชาติและหลากหลายอาชีพ รัฐบาลอาณานิคมยอมรับและอนุญาตให้การค้าโสเภณีเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย เพียงแต่ต้องควบคุมมิให้โสเภณีสร้างความเดือดร้อนในที่สาธารณะ ดังที่ปรากฏในข้อกำหนดรักษาความเรียบร้อยของเมืองย่างกุ้ง (The Rangoon Police Act) จำนวน 3 ฉบับ คือข้อกำหนด ค.ศ. 1899 ค.ศ. 1904 และ ค.ศ. 1907 สาระสำคัญของข้อกำหนดทั้ง 3 ฉบับ คือ รัฐบาลอาณานิคมให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการควบคุมมิให้โสเภณีสร้างความเดือดร้อนในที่สาธารณะของเมืองย่างกุ้ง มีการจัดระเบียบและกำหนดพื้นที่เฉพาะให้หญิงโสเภณี นอกจากนี้ยัง

⁷⁷ Tharaphi Than, “Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma’s Modernity, 1942-62,” , p. 211.

⁷⁸ การขยายตัวของกิจกรรมการค้าโสเภณีในเมืองศูนย์กลางสมัยอาณานิคมสามารถพบเห็นได้ทั่วไป และนักวิชาการผู้สนใจศึกษาเพศสภาวะกับภาวะสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างมาก เช่น นายานชาห์ (Nayan Shah) สนใจศึกษาเรื่องผู้หญิงจีนในเมืองซานฟรานซิสโก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดการรับรู้เกี่ยวกับผู้หญิงจีนใน 2 ลักษณะ คือ ผู้แพร่เชื้อกามโรคให้แก่คนขาว และภรรยาของพ่อค้าที่ไม่มีความรู้เพียงพอจะจัดการบ้านเรือนให้เรียบร้อย⁷⁸ ซึ่งปัญหาดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของมิชชันนารี นิกายเพรสไบทีเรียน (Presbyterian) ที่จะต้องกระตุ้นให้โสเภณีจีนเข้ารับการฉีดวัคซีนป้องกันกามโรค ตลอดจนการออกเยี่ยมบ้านของหญิงในชุมชนชาวจีนเพื่อปรับทัศนคติของหญิงชาวจีนเอาใจใส่ครอบครัวอย่างถูกวิธี⁷⁸ การณรงค์กระตุ้นการฉีดวัคซีนป้องกันโรคและการให้ความรู้แก่หญิงจีนเพื่อเป็นแม่ที่ประพฤติตนตามหลักสุชนาสมัยแบบตะวันตกนั้นถือเป็นกระบวนการควบคุมร่างกายด้วยอำนาจความรู้แบบตะวันตกเพื่อเสริมสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้หญิงจีน โปรดดูเพิ่มเติมใน Nayan Shah, “Cleansing Motherhood: Hygiene and the Culture of Domesticity in San Francisco’s Chinatown, 1875-1900,” in *Gender, Sexuality and Colonial Modernities*, ed. Antoinette Burton (London: Routledge, 1999), p. 19.

อนุญาตให้เก็บภาษีจากเจ้าของกิจการค้าโสเภณีได้ด้วย”⁷⁹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลอาณานิคมไม่ได้มองประเด็นโสเภณีว่าเป็นปัญหาสำคัญจนถึงกับต้องเข้าจัดการให้หมดไป แต่ก็พยายามควบคุมโสเภณีไม่ให้แพร่เชื้อกามโรคไปสู่กองทัพทหารของรัฐบาลอาณานิคม

แต่เรื่องโสเภณีถูกนำไปใช้วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่แบบตะวันตก หนังสือเล่มหนึ่งที่ชื่อว่า “Lady Jeep” เขียนโดย Thu Kha นักเขียนและนักชาตินิยมชาวพม่า กล่าวถึงช่วงการครอบครองของญี่ปุ่นที่ผู้หญิงพื้นเมืองจะเดินทางมาที่เมืองร่างกุ้งเพื่อเป็นโสเภณี มีผู้หญิงพม่าที่แต่งกายแบบเดียวกับผู้หญิงตะวันตก ชื่อว่า “เซ็ง จี” (Sein Kyi) ได้รับการระบุว่าทำงานโสเภณี เธอแต่งงานกับชาวญี่ปุ่นด้วย และภายหลังจากที่ญี่ปุ่นถอนกำลังทหารออกจากพม่าแล้วเธอได้เปลี่ยนไปใช้ชื่อว่ามาร์กาเร็ต (Margaret) การเชื่อมโยงเซ็ง จี เข้ากับลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่ที่บริโภคสินค้าตะวันตกและถูกมองว่าเป็นหญิงโสเภณี แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีพฤติกรรมบริโภคความสมัยใหม่แบบตะวันตกกลายเป็นเป้าหมายการวิจารณ์ของนักชาตินิยมพม่า⁸⁰

4.6 สถานะผู้หญิงพื้นเมืองภายใต้กฎหมายแบบตะวันตกสมัยอาณานิคม

นักวิชาการให้ความสนใจประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างสถานะของผู้หญิงพื้นเมืองกับกฎหมายแบบตะวันตกในสมัยอาณานิคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากกฎหมายที่บังคับใช้ในสมัยอาณานิคมสะท้อนมุมมองและความต้องการของเจ้าอาณานิคมที่มีต่อคนพื้นเมืองได้ หรือแม้แต่ในดินแดนที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกโดยตรงบางแห่ง ก็ยังปรับเปลี่ยนกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวเพื่อแสดงความเจริญของสังคมตนเองด้วย ในการศึกษาของแทมมารา ลูส ที่เสนอประเด็นอำนาจนำของลัทธิจักรวรรดินิยมที่มีต่อสยามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยพิจารณาจากกฎหมายครอบครัว (Family Law) ได้แสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกมองระบบครอบครัวผัวเดียวหลายเมีย (polygamy) ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปในดินแดนต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงสยามว่าเป็น “ความป่าเถื่อน” เนื่องจากตรงข้ามกับวิถีปฏิบัติและแนวคิดของชาวตะวันตกที่สนับสนุนระบบครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว (monogamy family)⁸¹ การพิจารณาความเจริญของ

⁷⁹ Legislative Department, *The Burma Code*, pp. 448-456.

⁸⁰ Tharaphi Than, “Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma’s Modernity, 1942-62,” pp. 170-174.

⁸¹ Tamara Loos, *Subject Siam: Family, Law and Colonial Modernity in Thailand* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), p. 104.

สังคมด้วยแนวคิดดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อชนชั้นนำสยาม นำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายครอบครัวของรัฐสยามโดยใช้แนวทางกฎหมายของตะวันตก

สำหรับดินแดนอาณานิคมพม่า นั้น รัฐบาลอาณานิคมดำเนินการปรับแก้กฎหมายเกี่ยวกับผู้หญิงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยเริ่มต้นแก้ไขกฎหมายสมรสที่สืบเนื่องมาจากการแต่งงานข้ามเชื้อชาติซึ่งมักพบเห็นอยู่เสมอในสังคมอาณานิคมและกลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับกฎหมายจารีตของพม่าว่าด้วยเรื่องครอบครัว เช่น การแต่งงานระหว่างชายชาวจีนกับผู้หญิงพม่า โดยที่ทั้งสองต่างก็นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นมักอยู่ในช่วงหลังแต่งงาน เช่น การหย่าร้าง หรือ การแบ่งมรดกหากคู่สมรสเสียชีวิต⁸² การบังคับใช้กฎหมายแบบใหม่ของอังกฤษที่ผ่านการบังคับใช้ในอินเดีย ทำให้เห็นความแตกต่างจากกฎหมายจารีตของพม่าที่พิจารณาความโดยยึดติดกับตัวของผู้พิจารณาความมากเกินไป⁸³

ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การหารือเพื่อแก้ไขปัญหาละหวางของกฎหมายจารีตและลดความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสต่างเชื้อชาติของสังคมอาณานิคม ดังนั้นจึงมีการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการสมรสลักษณะพิเศษ (The Special Marriage Act) ในค.ศ. 1872 โดยกฎหมายดังกล่าวจะให้ความคุ้มครองผู้หญิงพม่าที่แต่งงานกับชายต่างชาติ โดยหญิงจะได้รับฐานะภรรยาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งได้รับสิทธิในตัวบุตรตามกฎหมาย กฎหมายฉบับนี้ได้รับการแก้ไขและประกาศใช้อย่างเป็นทางการ

ใน ค.ศ.1940 เพื่อขยายขอบเขตให้กว้างมากขึ้น โดยระบุถึงการสมรสระหว่างบุคคลที่นับถือศาสนาพุทธกับบุคคลต่างศาสนาเท่านั้น ซึ่งไม่จำกัดว่าผู้หญิงต้องนับถือศาสนาพุทธเหมือนกฎหมายฉบับก่อน⁸⁴ สำหรับประเด็นเรื่องสถานะของผู้หญิงพม่ากับกฎหมายแบบตะวันตกนั้น ผู้เขียนเห็นว่ารัฐบาลอาณานิคมปรับแก้กฎหมายเกี่ยวกับผู้หญิงด้วยเงื่อนไขบางประการ เช่น การแต่งงานข้ามเชื้อชาติ และหากย้อนกลับไปพิจารณามุมมองของชาวตะวันตกต่อผู้หญิงพม่าในบทที่ 3 ก็จะให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า สถานะและบทบาทของผู้หญิงพม่า ทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพ ชีวิตในครอบครัว รวมถึงกรรมสิทธิ์ในการถือครองทรัพย์สินเป็นสิ่งที่ชาวตะวันตกยอมรับและยกย่องมากพอสมควรแล้วเปรียบเทียบกับผู้หญิงในอินเดีย

⁸² Maung Maung, *Law and Custom in Burma and the Burmese Family* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1963), p. 61.

⁸³ *Ibid.*, p. 67.

⁸⁴ *Ibid.*, pp. 70-71.

บางสังคมยังคงดำรงระบบฟัวเดียวหลายเมียอยู่เช่นเดิม เช่น ในครอบครัวของชนชั้นนำไทใหญ่ที่เจ้าฟ้าผู้ปกครองมีภรรยาหลายคน ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับจากชาวอังกฤษ ตามการอธิบายของเจ้าจันทราว่า

“ความจริงครอบครัวของเจ้าฟ้าไทใหญ่เป็นลักษณะฟัวเดียวหลายเมีย ซึ่งชาวตะวันตกไม่ยอมรับวิถีปฏิบัติดังกล่าว ส่งผลให้ผู้หญิงอังกฤษซึ่งเป็นภรรยาของผู้ช่วยข้าหลวง หรือข้าราชการอังกฤษตั้งคำถามกับสังคมไทใหญ่เกี่ยวกับสถานะของผู้หญิง”⁸⁵

ในสายตาของชาวตะวันตกมักจะมองว่าผู้หญิงไทใหญ่เป็นเพียงวัตถุ หรือเป็นทาสของผู้ชาย สามารถส่งให้ไปแต่งงานกับใครก็ได้ แต่จริงๆ แล้วชาวไทใหญ่มีเหตุผลของกลุ่มเผ่าพันธุ์ตนเองเช่นกัน เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาเกิดความขัดแย้งระหว่างนครรัฐไทใหญ่อยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น การแต่งงานจึงเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างอำนาจผ่านระบบเครือญาติ นอกจากนี้เหตุผลทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญ โดยครอบครัวของฝ่ายหญิงก็คาดหวังความมั่งคั่งจากลูกเขย เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเจ้าฟ้าเช่นกัน⁸⁶ แม้ว่าสตรีชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจะเกิดความตระหนักและปรารถนาจะใช้ชีวิตคู่แบบฟัวเดียวเมียเดียว แต่ก็มีอาจหลีกเลี่ยงระบบดังกล่าวได้⁸⁷

อย่างไรก็ตามเมื่อเงื่อนไขความจำเป็นด้านความมั่นคงของนครรัฐไทใหญ่คลี่คลายลง บรรดาลูกหลานของชนชั้นนำจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกก็ไม่ได้ยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติแบบฟัวเดียวหลายเมียดังกล่าวอีกต่อไป เห็นได้จากการเลือกใช้ชีวิตกับคู่ครองเพียงคนเดียว หรือการเลือกแต่งงานกับชาวต่างชาติ เช่นเจ้าจันทราเลือกสมรสกับนาย ปีเตอร์ ซิมส์ (Peter Simms) หรือเจ้าจาแสงแห่งนครรัฐสือป้อที่อภิเษกกับอิงเงอ ซาร์เจนท์ (Inge Sargent) และเห็นได้ชัดว่าชนชั้นนำไทใหญ่ทั้งชายและหญิงซึ่งเลือกคู่ครองเป็นชาวต่างชาติจะเลือกดำเนินชีวิตครอบครัวแบบระบบฟัวเดียวเมียเดียวต่างจากชนบเดิมของชนชั้นนำไทใหญ่

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการแต่งงานข้ามเชื้อชาติระหว่างผู้หญิงพม่ากับชายชาวต่างชาติไม่ได้เป็นปัญหาใหญ่ที่ทางการอาณานิคมให้ความสนใจนัก เนื่องจากเห็นว่ากฎหมาย

⁸⁵ Sao Sanda, *The Moon Princess: Memories of the Shan States* (Bangkok: River Books, 2008), p. 118.

⁸⁶ Ibid, op. cit.

⁸⁷ Ibid., p. 117.

ครอบครัวของสังคมพื้นเมืองพม่าให้อำนาจแก่ผู้หญิงมากพอควรแล้ว⁸⁸ และปรับเปลี่ยนบ้างเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างกฎของศาสนาพุทธกับศาสนาอื่นๆ เช่นฮินดูหรืออิสลาม นำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายสมรสลักษณะพิเศษ (The Special Marriage Act ค.ศ. 1872) เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้หญิงพม่าและบุตรอย่างถูกต้องตามกฎหมาย⁸⁹

กล่าวโดยสรุปว่าภายใต้โครงการอาณานิคม ผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าได้รับการศึกษามากขึ้นและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนชีวิตของพวกเธอไปสู่ภาวะสมัยใหม่ แม้ว่าในด้านการศึกษานั้นรัฐบาลอาณานิคมจะมีได้ดำเนินการเรื่องดังกล่าวโดยตรง แต่การให้ความช่วยเหลือในลักษณะการให้ความช่วยเหลือ แต่การก่อตั้งกรมการศึกษาทำให้โรงเรียนแบบเอกชนขยายตัวมากขึ้น ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวนี้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าศึกษาได้เช่นเดียวกับผู้ชายเช่นเดียวกับโรงเรียนของมิชชันนารี ความก้าวหน้าด้านการศึกษาของผู้หญิงส่งผลต่อแนวคิดในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่นการดูแลสุขภาพอนามัยที่ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีการแพทย์แบบตะวันตก อีกทั้งเปิดโอกาสทางอาชีพใหม่ให้แก่พวกเธอด้วย เห็นได้จากกรเข้าอบรมงานด้านการพยาบาลของกลุ่มผู้หญิงเชื้อชาติต่างๆ รวมถึงอาชีพนักเขียนหญิงซึ่งเป็นผลพวงโดยตรงของความก้าวหน้าด้านการศึกษาระดับอาณานิคม ส่วนในเรื่องข้อกำหนดเกี่ยวกับสถานะของผู้หญิงในสังคมพม่าจะปรับแก้ไม่มากนัก

อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้หญิงพื้นเมืองในพม่าแสดงให้เห็นเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบของพวกเธอที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ในสมัยอาณานิคมเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในช่วงที่แนวคิดชาตินิยมในพม่ากำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 1920-1930 นั้น ผู้หญิงพื้นเมืองของพม่าที่มีการศึกษาคิดและผลิตงานเขียนแสดงวิสัยทัศน์ต่อประเด็น “ผู้หญิงสมัยใหม่” ในอีกแนวทางหนึ่งเพื่อสนับสนุนกระแสความคิดชาตินิยมพม่า อาทิงานเขียนมา มา เลที่ต้องการชี้ให้เห็นว่าภาวะสมัยใหม่ซึ่งในที่นี้คือภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกเป็นคู่ตรงข้ามกับวัฒนธรรมพม่าที่ไม่สามารถผสมกลมกลืนกันได้ หรือกลุ่มสตรีราชสำนักไทใหญ่ซึ่งเป็นตัวแทนผู้หญิงกลุ่มสำคัญที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกอย่างเห็นได้ชัดยังแสดงให้เห็นถึงความตระหนักในวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ด้วย ทำให้พวกเธอเลือกรับความเจริญก้าวหน้าแบบชาวตะวันตกบางด้านเท่านั้น เช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพอนามัย และการพักผ่อนหย่อนใจตามแบบอย่างชาวอังกฤษ

⁸⁸ Jessica Harriden, *The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History*, p. 115.

⁸⁹ Ibid., op. cit.

บทที่ 5

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่ โดยการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวเป็นผลจากการเข้ามาของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ และเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาวะสมัยใหม่ที่ตะวันตกนำเข้ามาเกี่ยวกับความเป็นพื้นเมืองของพม่ายุคจารีต โดยผู้วิจัยพิจารณาความเปลี่ยนผ่านนี้ที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและถูกทำให้เกิดขึ้นกับผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า

การที่พม่าเปลี่ยนผ่านการปกครองจากยุคจารีตเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ในระบบอาณานิคมเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของคนพื้นเมืองในสังคมพม่า กล่าวคือภายใต้การเมืองในระบบอุปถัมภ์ของรัฐจารีตนั้น กลุ่มผู้มีบทบาทคือชนชั้นนำชายชาวพม่า แต่เมื่ออังกฤษปกครองพม่าและวางระบบราชการแบบใหม่ ที่พิจารณาความสามารถของบุคคลในการเข้าทำงานกับอังกฤษ เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กับคนพื้นเมืองในระดับล่าง ส่วนชนชั้นนำเดิมของพม่าก็จะค่อยๆ ลดบทบาทลง แม้ว่าระบบราชการแบบใหม่สมัยอาณานิคมจะไม่ได้เอื้อต่อการเปิดโอกาสในการทำงานกับรัฐบาลแบบผู้ชาย แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาณานิคมต้องคำนึงถึงกลุ่มของผู้หญิงพื้นเมืองด้วยเช่นกัน เช่นการดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขเพื่อเพิ่มจำนวนประชากรในดินแดนอาณานิคมพม่า

ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วส่วนต้นว่าอังกฤษแบ่งพื้นที่ปกครองพม่าออกเป็น 3 ลักษณะ โดยบริเวณที่อังกฤษปกครองในลักษณะของรัฐอารักขา เช่น รัฐไทใหญ่ ที่เจ้าฟ้าพื้นเมืองยังคงมีอำนาจอยู่ สตรีในราชสำนักไทใหญ่ก็ต้องปรับบทบาทของตนเองเช่นเดียวกัน เนื่องจากการที่ชนชั้นปกครองต้องติดต่อกับชาวตะวันตก โดยเฉพาะกลุ่มของข้าหลวงและข้าราชการอาณานิคม สตรีราชสำนักไทใหญ่ต้องออกต้อนรับแขกเมืองชาวตะวันตกพร้อมกับเจ้าฟ้าผู้ปกครองด้วย เท่ากับเป็นการเปิดบทบาทใหม่ในพื้นที่สาธารณะให้แก่ผู้หญิงไทใหญ่ แตกต่างจากเดิมที่สตรีราชสำนักมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ส่วนตัว เช่น บทบาทของความเป็นแม่และเมียที่ดีเท่านั้น

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสมัยอาณานิคมที่มีการขยายตัวของการส่งออกและธุรกิจขนาดใหญ่ ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้หญิงด้วย แต่เดิมที่ผู้หญิงพม่าค่อนข้างมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ภาคธุรกิจขนาดใหญ่ต้องการ

แรงงานที่มีความเชี่ยวชาญ ผู้หญิงพื้นเมืองส่วนใหญ่ในพม่าที่ไม่สามารถแข่งขันกับกลุ่มแรงงานอพยพได้ก็ต้องเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคการเกษตรที่ได้รับค่าตอบแทนไม่มากนัก ภายหลังจากเมื่อมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยมเพื่อต่อต้านนายทุนต่างชาติที่ถือครองเศรษฐกิจของพม่า ผู้หญิงพม่าที่สูญเสียบทบาททางเศรษฐกิจก็จะเข้าร่วมเคลื่อนไหวด้วย

การขยายตัวของชนชั้นกลางในสมัยอาณานิคม โดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมืองแบบใหม่ แสดงให้เห็นการปรับตัวของคนพื้นเมืองอย่างชัดเจน กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นกลางที่เติบโตขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของเศรษฐกิจจะสังเกตเห็นโอกาสทางสังคมที่เปิดกว้างให้แก่ผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมอาณานิคมได้ คนกลุ่มนี้จะเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบใหม่ที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้คนพื้นเมืองก้าวหน้า ดังนั้นชนชั้นกลางจะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนที่สอนความรู้แบบตะวันตก เช่น โรงเรียนที่สอนด้วยระบบสองภาษาและโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้หญิงพื้นเมืองที่เติบโตในครอบครัวของชนชั้นกลางย่อมได้รับโอกาสทางการศึกษาดังกล่าวด้วย เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์หญิงที่มีความรู้ความสามารถในระดับดี และนักเขียนหญิงบางคนสามารถเขียนบทความในภาษาอังกฤษได้อีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มชนชั้นกลางและปัญญาชนก็ปรับเปลี่ยนรสนิยมการใช้ชีวิตด้วย โดยคนกลุ่มดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับการบริโภคสินค้าและความบันเทิงแบบตะวันตก เพื่อแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนชนชั้นกลางที่ปรับตัวเข้ากับสังคมพม่าสมัยอาณานิคมที่ได้รับอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตก

ผลของการวิจัยแสดงให้เห็นแนวคิดและพฤติกรรมของตัวแทนเจ้าอาณานิคมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงผู้หญิงเหล่านี้ปรากฏชัดเจนในงานเขียนของกลุ่มผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงการอาณานิคมในพม่า ความคิดของบุคคลเหล่านี้เน้นย้ำความไม่ลงรอยกันระหว่างวิถีปฏิบัติของคนในสังคมพื้นเมืองกับความเป็นสมัยใหม่ของสังคมเจ้าอาณานิคม โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัติตนของผู้หญิงในพม่า ซึ่งได้กลายเป็นสมรภูมิของการปะทะกันระหว่างความเป็นจารีตกับความเป็นสมัยใหม่ และระหว่างแนวคิดชาตินิยมกับระบอบอาณานิคม

ในภาวะที่เจ้าอาณานิคมมีอำนาจเหนือกว่า การพัฒนาผู้หญิงในพม่าจึงถูกกำหนดอย่างสำคัญโดยแนวคิดและการปฏิบัติของตัวแทนเจ้าอาณานิคม เช่น ข้าราชการอาณานิคมและคณะมิชชันนารี แนวคิดของตัวแทนเจ้าอาณานิคมเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลอาณานิคมในพม่า ทั้งการจัดระบบการศึกษาแผนใหม่ที่มีโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง การสาธารณสุขที่อยู่พื้นฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก

การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงในพม่าสมัยอาณานิคมทำให้เกิดผู้หญิงแบบใหม่ที่อ่านออกเขียนได้ คำนวณได้ และได้รับการศึกษาระดับสูงแบบตะวันตก ที่มีความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัย โดยภาพรวมแล้วการพัฒนาคุณภาพสตรีแบบสมัยใหม่เป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มจำนวนประชากรอาณานิคมอันเนื่องมาจากการดูแลสุขภาพอนามัยพื้นฐานที่ดีขึ้น และทำให้เกิดประชากรอาณานิคมที่มีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่เพิ่มขึ้น สังคมพม่ายุคอาณานิคมได้เห็นอาชีพใหม่ๆ ของผู้หญิงที่ต้องใช้ความรู้สมัยใหม่

การเกิดขึ้นของเมืองสมัยใหม่พร้อมกับการก่อตัวของชนชั้นกลางในเมืองและปัญญาชนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก เศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เน้นการค้าระหว่างประเทศ และการส่งออก และสื่อสมัยใหม่ส่งผลให้ผู้หญิงที่ผ่านกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่โดยรัฐอาณานิคม เชื่อมต่อกับ “กระแสผู้หญิงสมัยใหม่” ที่กำลังเติบโตทั่วโลก โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 1920-1930 กระแสดังกล่าวเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับวัฒนธรรมการบริโภคสินค้าแบบตะวันตก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดในสิ่งพิมพ์ของพม่าสมัยอาณานิคม

เรื่องของ “ผู้หญิงสมัยใหม่” เป็นส่วนหนึ่งของการปะทะทางความคิดในประวัติศาสตร์พม่าอย่างเข้มข้นด้วย ทั้งระหว่างความเป็นจารีตกับความเป็นสมัยใหม่ และยังเกี่ยวข้องกับปะทะระหว่างระบอบอาณานิคมกับนักชาตินิยมพม่า นักชาตินิยมพม่าโจมตีว่า “ผู้หญิงสมัยใหม่” ที่ปรับเปลี่ยนตนเองตามความทันสมัยของสังคมตะวันตกเป็นผู้หญิงที่ทำลายเชื้อชาติพม่า

ในขณะที่รัฐอาณานิคมซึ่งมีความกังวลกับคุณภาพประชากรในดินแดนอาณานิคมพยายามเข้าไปควบคุมการสร้างประชากรที่มีคุณภาพ ด้วยการให้การศึกษาและการจัดการสาธารณสุขที่ดีกว่า แต่รัฐบาลอาณานิคมไม่ได้พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงสถานะและสิทธิของคนพื้นเมืองมากนัก และไม่ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องสถานภาพของสตรีในสำนักของคนพื้นเมือง จากการศึกษามุมมองของตัวแทนเจ้าอาณานิคมแสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกคิดว่ากฎพื้นเมืองก่อนข้างเป็นประโยชน์ต่อสถานะของสตรีในครอบครัว

ปฏิกิริยาของผู้หญิงพื้นเมืองที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ที่เจ้าอาณานิคมนำเข้ามาเท่าที่ปรากฏในหลักฐานที่ใช้ในการวิจัย เช่น งานเขียนของกลุ่มสตรีราชสำนักไทใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มผู้หญิงในพม่าที่คุ้นเคยกับภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นการตอบรับแบบแผนปฏิบัติแบบตะวันตก แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมของตน นอกจากนี้กลุ่มของนักเขียนหญิงที่ผลิตงานเขียนในสมัยอาณานิคมก็แสดงความคิดเห็นในฐานะของคนพื้นเมืองที่มีต่อภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตก เพื่อชี้ให้เห็นการปะทะกันระหว่างกระแสนิยมความทันสมัยกับความ เป็นพื้นเมืองพม่าที่ไม่ลงรอยกันในช่วงปลายการปกครองในระบอบอาณานิคม แต่ผู้หญิงก็มีพื้นที่น้อยในการตอบโต้ภาวะสมัยใหม่

ผลสรุปของการวิจัยแสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ระหว่าง ค.ศ. 1885-1945 เจ้าอาณานิคมอังกฤษและตัวแทนทางวัฒนธรรมของตะวันตกได้มีบทบาทในการแพร่ขยายความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่เข้ามาสู่สังคมอาณานิคมอย่างพม่า โดยการถ่ายโอนความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความคิดเป็นเหตุผล วัตถุและวิธีการปฏิบัติต่างๆ เพื่อก้าวข้ามความแตกต่างที่มีในสังคมพื้นเมือง และนำคนพื้นเมืองเข้าสู่วิถีทางเดียวกับเจ้าอาณานิคม แต่กระบวนการนี้ก็ได้เป็นไปได้โดยสำเร็จรูป จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผู้วิจัยเข้าถึงได้อย่างจำกัด มีจำนวนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงพื้นเมืองในพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำไทใหญ่ มีการเลือกรับปรับใช้ภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกให้เข้ากับเงื่อนไขของตน ในด้านหนึ่งเพื่อรักษาความเป็นผู้นำเชิงอัตลักษณ์ภายในกลุ่มตน และในอีกด้านหนึ่งเพื่อรับมือกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับระบอบอาณานิคมและภาวะสมัยใหม่

รายการอ้างอิง

เอกสารร่วมสมัยในระยะเวลาที่ศึกษา

ภาษาอังกฤษ

Ballou, Robert ,Oleson and Read, Ketherine L. Bamboo Hospital: The Story of a Missionary Family in Burma. Philadelphia: Lippincott, 1961.

Bird, George W., Wanderings in Burma. 1sted. Bangkok: White Lotus, 1897.

Burma Report. Annual Report on Public Instruction in Burma for the Years 1922-1923. Rangoon: Government Printing, 1924.

Burma Report. Manual of Vernacular Educational Rule. Rangoon: Government Printing and Stationary, 1925.

Burma Report. Sixth Quinquennial Report on Public Instruction in Burma for the Years 1917-18 to 1921-22. Rangoon: Government Printing, 1923.

Cochrane, Henry P. Among the Burmans. New York: Fleming H. Revell Company, 1904.

Cosgrove, Mabel. A Marriage in Burma. London: Greening & Co.,LTD, 1905.

Elias, Frank. The Gorgeous East: India, Burma, Ceylon and Siam . London: Adam and Charles Black, 1913.

Elliott, Patricia W. The White Umbrella: A Women's Struggle for Freedom in Burma. Bangkok: Friends Books, 2006.

Fielding-Hall, Harold. The Soul of a People. Bangkok: White Lotus Press, 1922.

Forbes, Charles J.F.S. British Burma and Its People. 1sted. London: John Murray, 1878.

Gascoigne, Gwendolen Trench. Among Pagodas and Fair Ladies: An Account of a Tour through Burma. 1sted. London: A.D. Innes, 1896.

Gouger, Henry. Two Years Imprisonment in Burma,1824-1826. 1sted. Bangkok: White Lotus Press, 1860.

Hart, Ernst. Picturesque Burma. London: J.M. Dent, 1897.

Legislative Department. The Burma Code. Calcutta: Superintendent Government Printing, 1910.

Milne, Leslie. Shans at Home. London: John Murray, 1910.

- Mi Mi Khaing. Burmese Family. Bloomington: Indiana University Press, 1962.
- _____. The World of Burmese Women. London: Zed Book, 1984.
- Pollok, William Thomas, and Thom, W.S. Wild Sports of Burma and Assam. London: Hurst & Blackett, 1900.
- Purser, William C.B. Christian Missions in Burma. Westminster: Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts, 1913.
- Po, San C. Burma and the Karen. Bangkok: White Lotus, 2001.
- Sao Sanda. The Moon Princess: Memories of the Shan State. Bangkok: River Books, 2008.
- Scott, James George. Burma: As It Was, As It Is and As It Will Be. London: George Redway, 1886.
- Smeaton, Donald Mackenzie. The Loyal Karen of Burma. London: Kegan Paul, 1920.
- Shway Yoe. The Burman: His Life and Notions. London: Macmillan, 1896.
- Smith, Julius. Ten Years in Burma. New York: Jennings and Pye, 1902.
- Spearman, H.R. Gazetteer of Burma, Volumn 1. reprinted. Delhi: Gian Publishing House, 1987.
- Taw Sein Ko. Burmese Sketches. Rangoon: British Burma Press, 1913.
- Webb, Morgan C. Census of Burma 1911. Delhi: Manas Publications, 1986.
- White, Herbert Thirkell. A Civil Servant in Burma. London: Edward Arnold, 1913.
- Williams, Alfred H. Afoot and Afloat in Burma. New York: Peekskill, 1922.

ภาษาไทย

- ชาเจนท์, อิงเง่. สิ้นแสงฉาน. แปลโดยมนันยา ชนะภูมิ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2544.
- อาดัมส์, เนล. โลกสลาย: เรื่องจริงของเจ้าหญิงฉาน. แปลโดยศรวณีย์ สุขุมวาท, สมพร วาร์นาโค และวิไลลักษณ์ อุณจักร. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2548.

หนังสือประกอบ

ภาษาไทย

หนังสือ

ฉลอง สุนทราวาณิช. การขยายตัวของเขตปลูกข้าวในพม่าตอนล่าง พ.ศ. 2395-2428. กรุงเทพฯ: Fac. of Arts, 2530.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. พม่า:ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542.

ชาคริต ชุ่มวัฒนะ, ชีวิตและสังคมชนชั้นแรงงานอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

นินิเมียนต์. พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895. แปลโดย ฉลอง สุนทราวาณิช. Rangoon: The Universities Press, 1983.

ปรานี วงษ์เทศ. เพศสภาพในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์). กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

สุนทร ชุตินทรานนท์. สถานะองค์ความรู้ด้านอุษาคเนย์ในสังคมไทย. ใน สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ, ชาตินิยมในแบบเรียนไทย, 50. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. รัฐฉาน (เมืองไต): พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2552.

วิทยานิพนธ์

กนกอร สว่างศรี. รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ. 1886-1948. สารนิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์. สตรีราชสำนักไทใหญ่ในเรื่องเล่าของนักเขียนสตรีร่วมสมัย: การศึกษาบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547

นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา. ถนนพม่ากับความเปลี่ยนแปลงของดินแดนตอนใน ค.ศ. 1937-1949: ศึกษากรณีเมืองบามอ. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ธนาภษ เดชพาวุฒิกุล. การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

อุษณีย์ พรหมสุวรรณ. ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20. สารนิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

บทความ

นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา. สำรวจเอกสาร Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Part 2 Vol. 1 ของ J. George Scott. วารสารรู้ไปยาด มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2 (2554): 57-83.

วัฒน์พงศ์ วรคุณวิศิษฐ์. “การศึกษาของพม่ายุคภายใต้การปกครองของอังกฤษ”. วารสารประวัติศาสตร์, (2551): 103-119.

ภาษาอังกฤษ

Andaya, Barbara Watson. Flaming Womb: Repositioning Women in Early Modern Southeast Asia. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2006.

Anderson, Benedict. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London : Verso, 1983.

Appadurai, Arjun. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

Aung-Thwin, Michael, and Aung-Thwin, Maitrii. A History of Myanmar since Ancient Times. London: Reaktion Books, 2012.

Bayly, Christopher Alan. The Birth of the Modern World 1780-1914: Global Connections and Comparison Malden: Blackwell, 2007.

- Barlow, Tani E., ed. Formations of Colonial Modernity in East Asia. Durham: Duke University Press, 1997.
- Bhabra, Gurminder K. Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Bingham, Adrian. Gender, Modernity and the Popular Press in Inter-War Britain. Oxford: Clarendon Press, 2004.
- Briggs, Asa. A Social History of England. London: Penguin Books, 1987.
- Burma Sovereign. The Royal Orders of Burma, A.D. 1598-1885. Kyoto: Center for Southeast Asian Studies, 1983.
- Burton, Antoinette, ed. Gender, Sexuality and Colonial Modernities. London: Routledge, 1999.
- Charney, Michael W. Powerful Learning: Buddhist Literati and the Throne in Burma's Last Dynasty, 1752-1885. Ann Arbor: Centers for South and Southeast Asian Studies, 2006.
- _____. A History of Modern Burma. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Cooper, Frederick. Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Cooper, Frederick, and Stoler, Laura Ann, ed. Tensions of Empire. Berkeley : University of California Press, 1997.
- Daw Mya Sein. The Administration of Burma. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1973.
- Dirks, Nicholas B. Castes of Mind: Colonialism and the Making of Modern India. New Jersey: Princeton University Press, 2001.
- Dirk, Nicholas B., ed. Colonialism and Culture. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1922.
- Esler, Anthony. The Western world : a narrative history : prehistory to the present. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 1997.
- Furnivall, John S. Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India . New York: New York University Press, 1956.
- Gan, Wendy. Women, Privacy and Modernity in Early Twentieth-Century British Writing. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

- Giddens, Anthony. The Consequences of Modernity. California: Stanford University Press, 1990.
- Gimpel, Denise. Lost Voices of Modernity: A Chinese Popular Fiction Magazine in Context. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002.
- Glover, William J. Making Lahore Modern: Constructing and Imagining a Colonial City. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
- Gouda, Frances, and Clancy-Smith, Julia, ed. Domesticating the Empire: Race, Gender and Family Life in French and Dutch Colonialism. Charlottesville : University Press of Virginia, 1999.
- Gravers, Mikael. Exploring Ethnic Diversity in Burma. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies, 2007.
- Gunew, Sneja and Yeatman, Anna, ed. Feminism and the Politics of Difference. Australia : Allen & Unwin, 1993.
- Hansen, Anne Ruth. How to Behave: Buddhism and Modernity in Colonial Cambodia 1860-1930. Chiang Mai: Silkworm Books, 2008.
- Harriden, Jessica. The Authority of Influence: Women and Power in Burmese History. Copenhagen: NIAS Press, 2012.
- Hobsbawn, Eric, and Ranger, Terence, ed. The Invention of Tradition. New York: Cambridge University Press, 1983.
- Ikeya, Chie. Refiguring Women, Colonialism and Modernity in Burma. Honolulu : University of Hawai'i Press, 2011.
- James, Helen. Governance and Civil Society in Myanmar. London: Routledge Curzon, 2005.
- Joshi, Sanjay. Fractured Modernity: Making of a Middle Class in Colonial North India. New Delhi: Oxford University Press, 2001.
- Johnston, Anna. Missionary Writing and Empire, 1800-1860. New York: Cambridge University Press, 2003.
- Kratoska, Paul H., ed. South East Asia: Colonial History. London: New York, 2001.
- Levine, Philippa, ed. Gender and Empire. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Liang, Samuel Y. Mapping Modernity in Shanghai: Space, Gender and Visual Culture in Sojourners' City, 1853-98. London: Routledge, 2010.

- Loos, Tamara. Subject Siam: Family, Law and Colonial Modernity in Thailand. Chiang Mai: Silkworm Books, 2006.
- Ma Ma Lay. A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist, Journal Kyaw U Chit Maung. Ithaca: Southeast Asia Program, 2008.
- Mani, Lata. Contentious Tradition: The Debate on Sati in Colonial India. Berkeley: University of California Press, 1998.
- Marshall, Andrew. The Trouser People: A Story of Burma in the Shadow of Empire. New York: Counterpoint, 2002.
- McClintock, Anne. Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest. London: Routledge, 1995.
- McCloud, Donald G. Southeast Asia: Traditional and Modernity in the Contemporary World. Boulder: Westview Press, 1995.
- Midgley, Clare, ed. Gender and Imperialism. New York: Manchester University Press, 1998.
- Mi Mi Khiang, The World of Burmese Women. London: Zed Book Ltd., 1984.
- Mitchell, Timothy. Questions of Modernity. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.
- Mohanty, Satya P. Colonialism, Modernity and Literature: A View from India. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Peleggi, Maurizio. Lords of Things: The Fashioning of the Siamese Monarchy's Modern Image. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002.
- Philip, Kavita. Civilizing Natures: Race, Resources and Modernity in Colonial South India. New Jersey: Rutgers University Press, 2004.
- Pratt, Marry Louise. Imperial Eyes: Travel Culture and Transculturation. London: Routledge, 1992.
- Purchase, Sean. Key concepts in Victorian literature. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Quinn, Edward. Critical Companion to George Orwell: A Literary Reference to His Life and Work. New York: Infobase Publishing, 2009.
- Ramusack, Barbara N.,and Sievers,Sharon L. Women in Asia: Restoring Women to History. Blooming: Indiana University Press, 1999.
- Roberts, Clayton and Roberts, David. A History of England. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall, 1980.

- Rodden, John, ed. The Cambridge Companion to George Orwell. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Rubinstein, William D. Britain's Century : a Political and Social History, 1815-1905. London : Arnold, 1998.
- Sai Aung Tun. History of the Shan State: From Its Origins to 1962. Chiang Mai: Silkworm Books, 2009.
- Sato, Barbara. The New Japanese Women: Modernity, Media and Women in Interwar Japan. Durham: Duke University Press, 2003.
- Said, Edward W. Orientalism. London: Penguin Books, 1991.
- Scott, David. Refashioning Futures: Criticism after Postcoloniality. New Jersey: Princeton University Press, 1999.
- Seekins, Donald M. State and Society in Modern Rangoon. London : Routledge, 2011.
- Siok-Hwa, Cheng. The Rice Industry of Burma, 1852-1940 (Kuala Lumpur: University of Malaysia Press, 1968).
- Swisher, Clarice. Victorian Literature. San Diego: Greenhaven Press, 2000.
- Taylor, Jean Gelman. "Costume and Gender in Colonial Java, 1800-1940," in Outward Appearances: Dressing State and Society in Indonesia. ed. Henk Schulte Nordholt. Leiden: KITLV Press, 1997.
- Thant Myint-U. The Making of Modern Burma. New York: Cambridge University Press, 2004.
- Thomas, Lynn M. "The Modern Girl and Racial Respectability in 1930s South Africa," in The Modern Girl Around the World: Consumption, Modernity, and Globalization. eds. Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy, Uta G. Poeger, Madeleine Yue Dong and Tani E. Barlow. Durham: Duke University Press, 2008.
- Thompson, Dorothy. The British People 1760-1902. London: Heinemann Educational Books, 1969.
- Wilson, Kathleen, ed. A New Imperial History: Culture, Identity and Modernity in Britain and the Empire, 1660-1840. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

บทความ

- Adas, Michael. Imperialist Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma before and after Conquest. Journal of Southeast Asian Studies 3 (1972): 175-192.
- Andaya, Barbara Watson. Localising the Universal: Women, Motherhood and the Appeal of Early Theravada Buddhism. The Journal of Southeast Asian Studies 33 (February 2002): 1-30.
- _____. Historicising “Modernity” in Southeast Asia. Journal of the Economic and Social History of the Orient 40 (1997): 391-409.
- Edwards, Penny. Bitter Pills: Colonialism, Medicine and Nationalism in Burma, 1870-1940. Journal of Burma Studies 14 (2010): 21-58.
- Ikeya, Chie. The Traditional High Status of Women in Burma: A Historical Reconsideration. Journal of Burma Studies 10, (2005-2006): 51-81.
- _____. The Modern Burmese Women and the Politics of Fashion in Colonial Burma. The Journal of Asian Studies 67 (November 2008): 1277-1308.
- Keck, Stephen L. Picturesque Burma: British Travel Writing 1890-1914. Journal of Southeast Asian Studies 35 (2004): 387-414.
- Mani, Lata. Contentious Traditions: The Debate on Sati in Colonial India. Cultural Critique 7 (1987): 119-156.
- Peleggi, Maurizio. The Social and Material Life of Colonial Hotels: Comfort Zones as Contact Zones in British Colombo and Singapore, ca. 1870-1930. Journal of Social History 46, 1 (2012): 124-153.
- Pham, Julie. J.S. Furnivall and Fabianism: Reinterpreting the ‘Plural Society’ in Burma. Modern Asian Studies 39, 2 (2005): 321-348.
- Seekins, Donald M. State and Society in Modern Rangoon. London : Routledge, 2011.
- Scott, Joan W. A Useful Category of Historical Analysis. The American Historical Review 91(1986): 1053-1075.
- Sunait Chutintaranond, Higher Education in Burma from the Pre-Colonial Period to the Present. Asian Review 13 (August-December): 35-42.

Taylor, Robert H. Diaster or Release? J.S. Furnivall and the Bankruptcy of Burma. Modern Asian Studies 29 (1995): 45-63.

วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

Ikeya, Chie. Gender, History and Modernity: Representing Women in Twentieth Century Colonial Burma. Ph.D. dissertation Cornell University. 2006.

Matsuda, Hiroko. Colonial Modernity across the Border: Yaeyama, the Ryukyu Islands, and Colonial Taiwan. Ph.D. dissertation Australian National University. 2006.

Than, Tharaphi. Writers, Fighters, and Prostitutes: Women and Burma's Modernity, 1942-62. Ph.D. dissertation, School of Oriental and African Studies. 2009.

Villa Vilaithong. A Cultural History of Hygiene Advertising in Thailand, 1940s-early 1980s. Ph.D. dissertation. The Australian National University. 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

จำนวนและลักษณะการเผยแพร่หนังสือพิมพ์ภาษาต่างๆ ตั้งแต่ ค.ศ. 1890-1910¹

ภาษา	ประเภทหนังสือพิมพ์	ยอดรวมการตีพิมพ์		
		ค.ศ. 1890	ค.ศ. 1900	ค.ศ. 1910
ภาษาอังกฤษ	รายวัน	2,500	4,900	3,450
	รายปักษ์	250	1,150	400
	รายสัปดาห์	600	1,350	4,113
	รายเดือน	-	-	-
ภาษาพม่า	รายวัน	-	1,200	2,000
	รายปักษ์	180	460	1,957
	รายสัปดาห์	300	720	1,822
	รายเดือน	-	-	1,100
2 ภาษา (อังกฤษ-พม่า)	รายวัน	-	-	450
	รายปักษ์	-	-	550
	รายสัปดาห์	-	-	350
ภาษากะเหรี่ยง	รายสัปดาห์	500	500	2,500
	รายเดือน	400	400	1,900
ภาษาอูรดู	รายสัปดาห์	-	-	800
ภาษาคุจราฐ	รายปักษ์	-	500	250
ภาษาทมิฬ	รายสัปดาห์	-	250	500

¹ Morgan C. Webb, Census of Burma 1911 (Delhi: Manas Publication, 1986), p. 341.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	นางสาวนิสรัตน์ ชันธโกศ
เกิดวันที่	3 ตุลาคม พ.ศ. 2525
ภูมิลำเนา	พระนครศรีอยุธยา
จบการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา พ.ศ. 2548